

Бистра Ганчева

Калина Малина

III
21400

Литературни анкети



Българска академия на науките

Литературната анкета с Калина Малина е направена през 1978 г. — последната година от живота на писателката. Проследени са основните моменти от жизнения ѝ път — детството, ученическите и студентските ѝ години, учителската ѝ работа, творческата ѝ младост и зрелост. Авторката разказва за повечето свои книги, споделя възгледите си за изкуството и особено за детската литература въз основа на собствения си опит. Обърнала е внимание върху работата си в детските издания и във вестниците „Развигор“ и „Литературен глас“, изнася спомени из историята на изданията, както и за някои от сътрудниците. Поради смъртта ѝ този дял от анкетата остава недовършен.

В приведените библиографски бележки се прави известно уточнение на данните, което Калина Малина не успява да стори приживе.

Отпечатани литературни анкети от Издателството на БАН:

Иван Сарандев, Емилиян Станев — 1977
Михаил Тошков, Ламар — 1977
Катя Бъклова, Андрей Гуляшки — 1978
Катя Янева, Александър Геров — 1978
Весела Янева, Добри Жотев — 1980
Лиляна Димитрова, Чудомир — 1980
Йорданка Стефанова, Вичо Иванов — 1981

Литературни анкети

Редакционна колегия на поредицата:

Акад. ГЕОРГИ ЦАНЕВ, проф. СТОЯН КАРОЛЕВ, проф. ТОНЧО ЖЕЧЕВ,
ст. н. с. ИВАН ЦВЕТКОВ, ст. н. с. ИВАН САРАНДЕВ

литер.
БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА ЛИТЕРАТУРА

Бистра Ганчева

III 21400

Калина Малина

ЧИТАЛНЯ

БАН
Институт за
литература
БИБЛИОТЕКА

София . 1982

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ПРОВЕРКА
2009 - 2010

ПРОВЕРКА
2021

© Бистра Лазарова Ганчева
1982
с/о Jusautor, Sofia

82 Б

ПРЕДГОВОР

Срещите ни с Калина Малина започнаха през март 1978 г. С по-кратки или по-дълги прекъсвания (част от пролетта тя прекара във Варна, а лятото и ранната есен — в Своге) те продължиха до края на декември. Срещяхме се обикновено веднъж или два пъти седмично. Тя ме приемаше в уютния си дом, в хола или в кабинета, в зависимост от това, дали разговаряхме за творчеството ѝ и за миналото или разглеждахме части от архива ѝ. Личната ѝ библиотека е много голяма, а документалните материали, които пази — богати и разнообразни.

Работата ни бе прекъсната неочаквано и безвъзвратно. През август, когато беше чествувана 80-годишнината на писателката, не можеше да се допусне, че Калина Малина, така жизнена, с необикновено запазени творчески сили и работоспособност, ще бъде отнета тъй бързо от всички, които я обичаха. Като че единствена тя имаше някакво чувство за близък край: „Аз съм вече към края на живота си и тази книга ще излезе след смъртта ми“ — тези нейни на пръв поглед случайно казани думи сега добиха жестоко конкретен смисъл.

А никой не искаше да мисли така. При многобройните ни разговори нито веднъж не я видях уморена или разсеяна. Посрещаше ме винаги бодра, усмихната, готова за работа. Често я заварвах на работната ѝ маса, заета с писане. Прекъсвахме почти винаги по моя инициатива. Случвало се е след три, дори четири часа разговор или прегледи на архивни материали да каже: „Вие пак бързате.“ И при най-напрегнатите занимания увлечението у нея надделяваше над усилието. Може би затова беше така издръжлива.

Постоянно ведрият ѝ дух се отрази и върху работата ни. Деловите ми посещения, без да изгубят нищо от сериозността и дори напрежението в издирванията, се превърнаха в приятно гостуване. Наред с разговорите около анкетата писателката поддържаше и други, за най-обикновени и делнични събития. Всичко красиво я радваше: „Тези кукли съм сложила в ъгъла заради децата, които идват при мене.“ Или: „Вижте каква покривка е избродирала снаха ми за годишнината. Три години я е работила.“ При нея често имаше хора — не само децата ѝ, които по своему

насищаха атмосферата на уютност, — но и приятели, познати, пионери, специалисти по детска литература. Тя охотно разказваше за срещите си с тях. Впечатлителността ѝ се отличаваше с голяма свежест — един от най-сигурните признаци на душевно младия човек. Часовете, които прекарах с нея — в дома ѝ, във вилата ѝ, във влака за Своге, дори в Санаториума за сърдечно-болни в Баня, когато опасността, поне в началото, изглеждаше преминала, — сега се превърнаха в хубав, но много тъжен спомен.

Калина Малина беше много „благодарен обект“ за анкетиране. Имаше ярки спомени, знаеше много за рода и семейството си, беше другарувала с големи представители на българската култура. И което беше най-ценно, дори неочакваните за нея въпроси за творческия процес, над които, по нейно признание, тя никога не се е замисляла, я караха да се съсредоточи в момента, да изживее сякаш отново художественото сътворяване и да даде най-искрения отговор. В сложния, загадъчен и неразгадан свят на творчеството, където точността на показанията не може да се установи и истината е повече психологическа, отколкото обективна, искреността е най-необходимото качество. Калина Малина го притежаваше. По отношение на дати и години тя нямаше точна и услужлива памет. Но сама много добре знаеше това, търсеше документи, настояваше да проверим времето на събитията. А самите събития помнеше понякога с изненадващи подробности.

Макар разговорите ни да следваха в най-общи линии една тематично-хронологична насока (род, семейство, детство, образование, обществена и литературна работа, творчески изяви), те никога не се ограничаваха с предварително замислените въпроси, с които отивах „подготвена“ при нея. Може би една от причините за това е, че не определях темата на следващия си разговор. Личност с твърде дълъг живот, с много преживявания и спомени от тях, тя се придържаше към един по-скоро асоциативен, отколкото последователно събитиеен разказ. Често по различни поводи привеждаше спомени и характеристики на творчески личности, с които е била свързана; на някои събития се връщаше многократно; отделни случки свързваше и с художественото им претворяване в произведенията си. Така постепенно се натрупваше материал и за онези периоди от живота ѝ, до които още не бяхме се докоснали, никнеха отговори на въпроси, които предстоеше да ѝ бъдат отправяни. Анкетата придоби относителна оформеност дълго преди да бъде завършена.

Твърде далеч бях тогава от мисълта, че с този „ненавременен“ материал, недостатъчен и несистематизиран, ще трябва после да попълвам цели части от анкетата. „Между другото“ дадените от

Калина Малина сведения сега се оказаха предвидливо поднесени. И все пак един малък списък въпроси, свързани с конкретни произведения и с творческата ѝ работа от по-късните години, остана незададен.

Писателката отрано следеше писменото оформяне на анкетата. Още през лятото тя взе в Своге първичния текст — машинописен препис на непосредствените ми записки от разговорите (Калина Малина се отказа от магнетофона). След около месец в София текстът ми беше върнат преписан от нея, с много добавки и уточнения. Въз основа на него, както и на по-сетнешните ни разговори, направих нов, като възстанових хронологичната последователност на разказаните от нея събития, обединих материала около централните теми, а това наложи да премахна и границите между разговорите. Възникнаха и нови въпроси, които отразих в текста с намерение да ѝ ги задам при следващите срещи.

Точно по това време Калина Малина заболя. Приготвения текст занесох в санаториума в Баня. Но тъй като престоят ми там бе ограничен от болничния режим, тя взе екземпляра у себе си и отговори писмено на онези от отбелязаните в него въпроси, които не можахме да засегнем. Текстът, който получих от нея няколко седмици преди смъртта ѝ, е последната дума на Калина Малина по анкетата. След това с нея имахме само една кратка среща, на която направих незначителни запитвания и уточнения.

При работата си над ръкописа Калина Малина неизменно се придържаше към диалога, правеше добавките си вътре в рамките на устните си отговори. Но няколко свои изказвания разшири твърде много: например спомена си за родителите на Веселин Ханчев и особено историята с вестник „Литературен час“ — една история, която много я вълнуваше, към която тя постоянно се връщаше в разговорите. В окончателния текст използвах и писмените, и устните ѝ сведения. Позволих си само неизбежната в такива случаи редакторска намеса.

Прегледът на литературните вестници „Развигор“ и „Литературен глас“ беше отделен момент в разговорите ни с Калина Малина. С тези издания тя е свързана и пряко, като сътрудник (особено на „Литературен глас“), и косвено, като съпруга на главния редактор Д. Б. Митов. Първите годишници преглеждахме твърде подробно, почти брой по брой. Разговорите около вестниците и прегледа на броевете прекъснахме през лятото в Своге с намерение да ги продължим след завръщането на Калина Малина в София. Повторно ги отложихме по време на боледуването ѝ. Затова за някои сътрудници (като например Стефан Караков, Тодор Боров, Михаил Арnaudов, Константин Гълъбов, Николай Фол, Вичо

Иванов, Недялко Месечков, Светослав Минков, Жана Николова, Нели Доспевска) тя не можа да каже думата си. На предпоследната ни среща рече: „Не можах да говоря за всичките си познати.“

Този не е единствената непълнота на полчените от Калина Малина сведения за вестниците. Въпреки сътрудничеството си, с изключение на отделните случаи, когато е замествала Д. Б. Митов, нейното участие в работата по непосредственото изготвяне на броевете е било ограничено. Казвала е: „Те си работеха в редакцията, аз си бях в къщи.“ Поради това за самите материали във вестниците тя почти не споделя редакторски спомени. Разказът ѝ се отнася почти единствено за хора — културни дейци, за които се пише в двата вестника, или автори на материали. А и за тях сведенията ѝ са повече като за лични познати или приятели на семейството и след това като за участници в работата на изданията. Неколцина от сътрудниците не е познавала. За видни личности, продуктивни автори или близки на Д. Б. Митов (Симеон Радев, Васил Кирков, Георги Райчев, Андрей Николов), тя казва малко.

Реших да оставя (с няколко изключения — Кръстю Миятев, Теодорина Стойчева, Иван Лазаров, Дамян Калфов) и по-беглите ѝ спомени наред с по-разгърнатите. Щрих, нюанс, дори само потвърждение на познати черти на творчески личности, те пак могат да играят известна роля в дооформяне или уточняване представата ни за тях. Когато пък сътрудникът не е от значителните и най-известните културни дейци, спомените за него имат някаква цена дори само като момент от характеристиката на „Развигор“ и „Литературен глас“ — две несъмнено изтъкнати на времето си издания, със свой лик и със свои заслуги в литературния ни живот.

Непълнотата на някои сведения се дължи в известна степен и на закъснението, с което започнахме анкетата. Самата Калина Малина, а и някои нейни близки изтъкваха, че само преди година, когато болестта не беше се проявила, сведенията ѝ щяха да бъдат много по-богати и точни.

Междувременно се наложи да се правят много исторически справки, за които Калина Малина вече не можеше да ме улесни — установяване на издания, уточняване на публикации, датиране на събития. Винаги ще изпитвам благодарност към нейните деца — снаха ѝ Дитка Митова, дъщеря ѝ Радка Митова-Топалова, сина ѝ Борис Митов, внуците ѝ Антон и Димитър Митови. Те представиха списък на някои от статиите на Калина Малина, направиха копие на публикация, чийто оригинал не можех да притежавам в момента, дадох ориентировъчни данни за отделни личности и художествени произведения, които майка им бе споменала. Тяхната отзивчивост беше продължение на всеотдайната им грижа за Калина Малина, докато тя все още беше сред тях.

Бащиният ми род е от Нови пазар. Баща ми и дядо ми, неговият баща, бяха прогресивни. Дядо ми Ради Жеков беше завършил само четвърто отделение, но беше природно интелигентен човек. Занаятът му беше абаджилък. Той е брат на четник от Ботевата чета, когото пишат Атанас Радъов. Преди да съобща това на Бурмов, той го водеше от Радъовене. В Нови пазар бяха нарекли улица на негово име — „Атанас Радъов“. Има спор между Шумен и Нови пазар откъде е той. Може сам да се е смятал шуменец, но родът му е от Нови пазар. Знаеше се, че е минал от Бесарабия в Ботевата чета — навярно е забягнал от преследванията през турско. Малко сведения има за него. Имам писмо от чичо си Димитър по този въпрос, но и той не казва повече.

Чакайте! Сега се сещам къде е писано за него. Миналата година ме поканиха в Нови пазар. Там ми попадна книгата на Б. Асенов.¹ На страница 61 на тази книга — ето, вижте я! — пише за Атанас Радъов, че се прехвърлил във Влашко и оттам в четата, и че е убит.² Прочетох също, че през 1879 г. в Градския съвет влиза Ради Жеков и че е на първо място при основаване на читалище „Свети Димитър“ през 1870 г.³

От всички черковни книги дядо Ради държеше само на евангелието. В Нови пазар беше дошла Кортеза, гледачка. Той я наричаше „лъжкиня“. Помня му думите: „В евангелието пише: „След мен ще дойдат много лъжливи пророци“ — и не даваше на баба ми да отиде при нея, както направиха повечето жени в града. По онова време живеях у тях.

Той отгледа шест момчета и почти всички с най-високо образование. Работили са, за да се издържат и да учат в Шумен — тогава в Нови пазар не е имало гимназия. Един от тях, Жеко Радев, беше професор по физическа география. Само най-малкият, чичо ми Димитър, завърши гимназия във Варна. Издържаше го професорът, който си остана ерген.

Дядо ми наричаха „поп Ради“. Знаеше цялата църковна служба и църковното пение. Пееше безплатно в църквата — край нея го и погребяха. Най-напред е бил учител и абаджия едновременно. Неговият дядо Димо пък е бил килиен учител, убит от

турците в Нови пазар, защото говорел на съгражданите си, че русите ще дойдат да ни освободят. Убийството станало в лозето му. В Нови пазар имаше много далечни лозя.

— Какво бихте казали за Нови пазар по онова време?

— В градеца отначало имало малко българи — няколко рода дошли от селата, между тях и дядовият. Смели люде. Правеха големи бабаитлъци — като чичо ми Пенчо. То се беше получило още в турско вследствие на стремежа да устоят на турския натиск. Заселили се в центъра на града, под джамията, която по мое време беше вече съборена. Съборената джамия беше пред нашата къща — доказателство, че в центъра са се заселили дядови. Създали си читалище. Един от рода ни бил училищен настоятел.

Дядо ми се бил приготвил за поп. Отива във Варна да го запопи владиката.

— Той ли Ви е разказвал тази случка?

— Той, баба ми, чичовците. Отива да го изпитват. На въпросите отговорил, както той си мислил. Владиката отсякъл: „Ти не си за поп.“ Ние му се смеехме, че е искал да надхитри владиката. Но името „поп Ради“ си остана. Обяснявам си, че той е отговорил на някои въпроси, като се е осланял на науката. Кой знае? Защото всичките ми чичовци бяха свободомислещи, баща ми и чичо ми Жеко — широки социалисти, а последният — комунист.

Дядо ми пееше и народни песни, особено бунтовни като „Хайдут Велко“. И много приказки разказваше. Живях известно време при него в първо отделение, а после и през цялото второ учих в Нови пазар.

— Явно, оказал е силно влияние върху Вас.

— Оказа влияние дори върху желанието ми да стана писателка. Беше добър разказвач и добър певец. Някои от неговите приказки и разкази съм обработила.

— Например?

— „Пепеляната чорбица“, „Солничко“.

— Има ли някои приказки, които да сте оставили приблизително така, както сте ги чули от дядо си?

— Не съвсем, защото повечето са в стихотворна форма.

— Кога започнахте да ги обработвате — след като се почувствувахте писателка или преразказът им породил у Вас творческо самочувствие?

— Когато започнах да пиша и печатам.

— Бихте ли могли да възстановите автентичния вид на някои от приказките на дядо Ви?

— Не. Забравила съм първоначалния им вид, защото постоянно ги обработвах — най-вече в стихотворна форма.

— Обстановката у дядо Ви е една от най-ранните, които сте видели. Запомнили ли сте я?

— В къщи дядо държеше тезгяха си, на който спях пошем. Сядаше със скръстени нозе. До него имаше ножици, гайтани, машинка за правене на телени копчета. Като се прибирах от игра, карах го да ми разказва. Много обичах приказката за Солничко.

— Баба Ви беше ли там?

— Да. Те имаха шест сина. Най-големият, Захари, починал от туберкулоза след завършване на прогимназията. Аз не го помня. Казвах, че бил много умен. Вторият е баща ми, който не можа да вземе висше образование. Гимназия завърши, като работеше, защото парите на дядо ми от шев не стигаха. Следващият е Жеко Радев. Той завърши университет, като живееше у нас в София. После стана учител по география в Бургас, след това — асистент. Така го и запомних. Писмата си до него от Нови пазар и Шумен адресирах: „Жеко Радев, асистент, университета.“ Той се смята основател на физическата география у нас. Беше асистент на Иширков. Свиреше на цигулка и пишеше стихове. Архивът му остана при мене. Постепенно го предавам на читалището в Нови пазар. В архива намерих и моите писма. Той обичаше много българската реч, премахваше чуждиците. Пликчето с писмата ми беше надписал: „Писма от братово чедо.“ А аз му изпращах всичко, което съчинявах. Мислех, че няма по-умен човек от чичо ми Жеко. Не знаех какво е асистент.

— За другите си чичовци какво бихте казали?

— Четвъртият е чичо Пенчо. Той беше планина човек. А и силен бас имаше. Когато пееше, кънтеше целият град. Организира черковния хор. Сравнявах го с Шалаяпин. Дори го съветвах да отиде и да запее пред театъра в София, може да го вземат в Операта. Той е единственият, който не завърши гимназия. Затова зае малка служба в общината. Предполагам, че по негово предложение бяха нарекли улицата „Атанас Радъов“ в Нови пазар — до гарата. Спомням си, че като се връщаше от общината, все ми се смееше. Викаше ми „слугинчето“, защото ме сварваше да тичам боса, с престилка, да мета, да нося вода с кобиличка от Бялата чешма. Водата от герана ни не беше за пиене. С нея поливах хубавите цветя на баба. По трудолюбие приличам на другия си дядо — хлебаря.

— Вероятно нещо от тази обстановка се е отразило в творбите Ви.

— Описвала съм и чешмата, и чимширите около лехите.

— Има ли някаква връзка между Вашето детинство, прекарано при баба Ви в Нови пазар, и детството на главния Ви герой от „Златно сърце“? Той също живее при баба си.

— Може би само в отношението на старците към детето.

— Личи. Разказът Ви е пропит с много обич. Но да продължим с роднините Ви.

— След чичо Пенчо идва чичо Стефан. Той беше най-красивият от братя Ради Жекови. Средно висок, с къдрава, червеникава брада и коса. По онова време беше началник на пощата в Шабла. Завършил беше гимназия при нас в София. Загина по време на Балканската война като началник на пощата в Пашмакли (Смолян) и остави три дребни сирачета. Не напуснал поста си, а е заболял от тиф. И така е починал. Ходих след Девети да потърся гроба му, квартирата, дето е живял. Не можах да намеря нищо.

Димитър, най-малкият ми чичо, стана редактор на „Шуменска поща“. При него е работил писателят Петър Стъпов. Почина наскоро на 85-годишна възраст. Получаваше пенсия като журналист, но защото беше от провинцията, изплащаха му я чрез Писателския съюз — тъй ми е казвал. С него често си кореспондирахме. Много топло и сърдечно пишеше. Често му ходех на гости в Шумен. Разбирахме се още от деца. Бяхме като приятели. Той беше само няколко години по-възрастен от мене.

— Сега да започнем с майчиния Ви род.

— Майка ми е от Шумен. Нейната майка, моята баба Васила, остава заедно със сестра си Петя без баща. Били по на двайсет и две, двайсет и четири години — стари моми на времето. Петя (тя е баба на доцента по съветска литература Йордан Цонев) успяла да се омъжи за човек с по-високо образование, бил нещо като адвокат на турците. После се самоубил. По-малката, баба ми, уплашена, че ще остане неженена, се принудила да вземе първия, който я поискал, „прост чифчия“, както ми казваше тя. Той е от село Хърсово, Разградско. Бил храненик на поп Барачето в Шумен. Навярно попът го бил харесал като добър работник и го оженва. Може би му е дал и пари, та дядо ми решава да се пресели в Нови пазар и да отвори там хлебарница и бакалница. Това става, когато майка ми е била вече родена в Шумен.

От роднините на майка ми нищо не излезе. Не получиха образование поради туй, че дядо ми Стефан беше западнал вече. А и баба Васила не можа да внуши на децата си, че могат сами да работят и учат, както направи баба ми Катерина. Баба Васила беше много суетна жена. Запомнила съм я в Шумен да обикаля роднините си всеки следобед, добре облечена и с ръкавички без пръсти. Носеше старешка шапчица, а баба Катерина,

макар и шуменка, ходеше със забрадка, само че вързана под косата, а не под брадата. Баба Василия продаваше пред мъжа си големство. А той беше извънредно трудолюбив човек. Ставаше всяка заран в четири часа и се запътваше към фурната. Предполагам, че така е било и когато е бил известно време заможен в Нови пазар. В поемата си „Хлебарят“ описвам него. Тя е дълбоко преживяна. Затова допадна на Атанас Далчев — той я отпечатва на първо място в редактираното от него списание „Пламъче“. Когато му подарих избраните си стихотворения „Ей, пътечко моя“, той за мое учудване каза: „Не ти струват избраните, щом не си сложила в тях „Хлебарят“.“ После поемата влезе в предпоследната ми стихосбирка „Хилядолетие“. Поднесох един екземпляр на Далчев, когато бяхме на почивка в Творческия дом на писателите във Варна. Той, зарадван, като видя „Хлебарят“, веднага започна да го чете на внука си, пет-шестгодишно дете. И като видя моето учудване, пред всички на масата каза: „Само това да беше написала, стига ми да те призная за поет.“

— Кога се случи това?

— Преди няколко години, когато бях на почивка във Варна.

— Откога сте близки с Атанас Далчев?

— Много отдавна. Обичаха се с Митов, който писа статия за неговата книга.⁴

— Какво бихте казали още за дядо си Стефан?

— Беше много добър човек, пословично трудолюбив. Отваря бакалница, хлебарница, купува много овце. Забогатява. Един негов чирак, като ме покани на сватбата на дъщеря си, ми разказа, че дядо ми всяка вечер броел гърне с жълтици. Но баба ми не беше доволна от това богатство. Тя на времето се е възпитавала с гувернантки. Бърбеше няколко немски фрази. И досега не знам какво е работил баща ѝ, моят прадядо, първият мъж на певицата Христина. Притежавам снимка на майка ѝ Христина, облечена разкошно в малакоф. Снимката е от Цариград. Имам и портрет, нарисуван от художник. Зная само, че тя е била приятелка на жената на пашата, немкия, и че заедно са ходили в Цариград.

Възпитавана от дете в друга среда, баба ми не можела да се примири с живота си в Нови пазар и постоянно казвала: „Стефане бе, да отидем в Шумен, не ми се живее в този прост Нови пазар.“ И отиват. Но преди това изпращат най-голямата си дъщеря, моята майка, да следва в София.

— Къде е учила майка Ви?

— В стопанското училище „Мария Луиза“. Сега зданието му е музей — двукратно, срещу Съдебната палата. Нейна учи-

телка е била Рада Киркович, общественица, завършила в Русия, съученичка и приятелка на Ботевото либе. Майка ми пристига в София заедно с баща ми. Пътували два дни през Бургас. Носела голям денк с юрган, дюшек, възглавници — всичко пълно с хубава вълна. От нея постоянно предяхме, за да си плетем дрешки и чорапи. Дядо ми изпращал около стотина лева месечно, а баща ми нямал никакви средства, макар че бил вече учител в Сливница. Ето как се запознават. Двете ми баби били приятелки. Баба Катерина изпраща сина си, учителя Иванчо, да вземе нещо от дома на баба Васила. Там на двора той вижда едно много хубаво момиче да чепка вълна. Че е била красива майка ми, ми говореше и Георги Бакалов: „Дойде си от Нови пазар баща ти Иванчо (тъй му викаха всички, защото беше дребиничък) и доведе едно хубаво девойче. Как успя да си вземе за жена това тъй хубаво момиче.“ Питам го: „Какво учите?“ А то: „Вече нищо. Аз свърших науките“ (т. е. трети прогимназиален клас — гимназия нямало в Нови пазар). — „При това богатство на баща ви защо не продължите учението?“ И майка ми разказва за този разговор на майка си. Баба ми Васила не оставя на мира мъжа си, дядо ми Стефан, докато не го склани да я изпатят с Иванчо в София. Дядо дълго се противял: „Аз женска челяд не пращам никъде. Аз не съм учил, а виж какво богатство съм натрупал.“

Когато пристигат в София, баща ми не иска да се раздели с нея и не заминава в Сливница, а се записва в Рисувалното училище и дава частни уроци, за да се издържа. Но това не продължило дълго. Хазайката на майка ми помислила за тях, че са брат и сестра (приличали си по червените бузи), и казвала: „Катерина, брат ти Иванчо дойде.“ Това положение използвал баща ми и се настанил да живее в нейната стая. Вече бременна с мен, майка ми продължила да ходи на училище, като се прикривала с набраните си поли. Аз съм се родила в Майчин дом до гарата през август 1898 г. Дядо ми Стефан, като се научава за това, тъй се ядосал, че престанал да праща издръжка. Задоволявали се само с пратените скришом пари от баба Васила. Така започнал тежкият семеен живот. Майка ми работела книжни цветя за украшения, за да припечелва. Тя имаше вкус. Казвала ми е Рада Киркович, че като ученичка нейните цветя били най-хубави.

Мене ме кръщават заедно с третото дете Анка. Баща ми дълго се противял, искал да ни остави некръстени. Кръщават ни Абоназови от Стара Загора, стопани на хотел със същото име. Той доскоро стоеше. Навярно те са първите, които подали ръка за помощ на бедното ни семейство.

Аз съм кръстена на дядо ми Ради. Баща ми не искаше Радка, а Райна — на Райна княгиня. А дядо ми знаеше, че на него съм кръстена и ми казваше Радка. Баща ми — никога.

— Така стигнахме до родителите Ви. Какво бихте разказали още за тях и за ранното си детинство?

— Баща ми беше инициативен човек. Най-напред създава частни забавачници — първите в София. Те бяха в три софийски квартала. Казвал ми е, че тази идея се зародила у него още преди да се родя. Ето една снимка от забавачниците, където сме учителката, завършила в Германия институт по Фрьобеловата метода, бабата, която чистела, аз и сестричето ми Анка като бебене. Майка ми помагала при изготвянето на обед и шиела престилките, като бродирала буквичките от името на детето по тях. Децата пристигаха всяка заран с вестовоните си. Те бяха деца на висши офицери.

Забавачниците бяха закрити през 1903 година. По-късно баща ми създаде и общежитие за празноскитаци, за деца без родители.

— След 1903 г.?

— Да. Още преди Макаренко у баща ми се появяват такива идеи. Това става, ако не се лъжа, по времето на министър Ив. Шишманов.

— Ив. Шишманов е министър до 1907 г. — преди откриването на Народния театър и освиркването на Фердинанд.

— Имахме управници, които след Освобождението приемаха всяка нова идея за доброто на народа.

— Вашият баща споменавал ли е Ив. Шишманов?

— Говореше за министъра, но името не споменаваше.

— Какво стана после с общежитията?

— Съдбата на това начинание е много тежка. Шопите, възмутени, че им преграждат мерата, една нощ нападат бараката, изскубват засадените овошки, натирят двата вола, с които момчетата обработвали земята. Кога точно става това, може да се провери в документите. Архивата от забавачниците и други начинания е у мен.⁸

— Писали ли сте някога за баща си?

— Много често в автобиографии и други статии, една от които в юбилейното издание на читалище „Пенчо Славейков“ в Горни Лозенец, на което той се смята един от основателите.

— Как оценявате дейността му сега?

— Дейността на баща ми в забавачниците беше от голям мащаб. Но трая само около пет години. Аз се гордеех с инициативите му, но той не можеше да ги осъществи докрай. Страдаше от

манията, че други са виновни, че зложелатели му пречат. В действителност той не беше практичен човек. Не мислеше за бъдещето на семейството си. Гледаше днес за днес. От всичко това пострадаха моите братя, които се повлияха от неговото непостоянство. Художникът не завърши Рисувалното училище, музикантът — Музикалното. Постоянство прояви само брат ми Стефан, който цял живот си остана обушар, и то кърпач.

— Изглежда, баща Ви е бил общественик повече от всичко друго. Делото му е пионерско.

— Беше много състрадателен човек. Искаше чуждите нещасти да оправя. Но, както Ви казах, не можеше да доведе нещата докрай. Колкото брат му беше разумен, той беше човек само на чувствата.

Едва след смъртта на чичо ми Жеко през 1934 г. баща ми получи повече пари. Чичо ми беше работен и пестелив. Приготвяше учебници, карти. Не помагаше много на баща ми. Всички се изненадахме, когато узнахме, че има толкова пари. След смъртта му в архивата му намерих и архивата на забавачниците. Така узнах и за преводите на песнички, които баща ми е правил от немски, като си е служил с подстрочник. И трите му учителки били немски възпитанички. Тези стихотворения и песни постоянно се изпълняваха у дома от майка ни, от баща ни, от мен. Така че аз днес зная маса от тях. Някои са доста добре оформени, някои — наивни. На песните мелодиите са немски.

— Какво стана после с инициативите на баща Ви?

— След пожара на общежитието държавата даде под съд общината. Делото се води дълго. Държавата го спечели, когато аз бях вече ученичка в трето отделение, и даде на баща ми хиляда лева обезщетение, като го назначи учител в Кюстендил. Там започнах това отделение.

— Защо в Кюстендил?

— За да си лекува нервите с бани. Все мислеше, че е нервен, а не беше. Спеше си като агне.

После какво стана, не мога да Ви кажа. Още в трето отделение, преди да го завърша, посред зима баща ми мести семейството си в Бърдарски геран. Сигурно е направил беля някаква, та са го наказвали. Там се роди сестра ми Лукса, една седмица след пристигането ни. С волска кола пътувахме. Брат ми Петър заболя от пневмония. Баща ми не се интересуваше от последствията. Завие ни с юрган и толкова. А до Кюстендил бяхме отишли с файтон. Все се караше с хората — той ще оправя несправедливостите. Изкарат го прогресивен, уволнят го и туй то. Местехме се от село на село, обиколихме цяла България. Уволнявахме

го не че бе комунист, много близък на Благоев и на Георги Бакалов, а защото все протестираше против беззаконията.

— Не беше ли широк социалист?

— След разцеплението на партията през 1903 г. мина към широките социалисти, защото Янко Сакъзов му бе съгражданин. Сакъзов е от Шумен, а той — от Нови пазар.

— Имате ли сведения за отношенията на Вашето семейство със Сакъзов тогава?

— Майка ми е разказвала, че като ученичка в София е взела участие в една „жива картина“. Така са я наричали, защото я осветявали с бенгалски огън. На богата трапеза седели Янко Сакъзов и жена му Ана Карима (после те се разведоха), а на софра — баща ми и майка ми. Те представлявали бедното семейство, което се хранело от паница, с дървени лъжици.

— На празненство ли е било това?

— На партийно тържество.

— Баща Ви е имал и много приятели.

— Да, имаше. Беше много грижлив към мене. Като кажеше „Райничке“, устата му отворена оставаше. Защото бях силна ученичка. Може би оттук иде онова чувство на възхищение към него у мене. Той беше дребен, по-дребен от мене. Поради малкия му ръст всеки го е галел. Още като дете са му казвали Джиджено-то Иванчо. Даже има случай, като идват руснаците, го слагат в бурузан. Той влиза и се загубва, не се вижда, че има човек.

Като бяхме в Бърдарски геран, ни покани на гости в Оряхово моя леля, неня Тудория, много богата. Тя е сестра на баба ми по майка, на баба Васила. Но са само от една майка — бащите им са различни. Тогава за първи път видях Дунав. Там прекарахме цялото лято, кръстихме Лушка. Записахме я Лукса под румънско влияние, една от дъщерите на неня Тудория носеше това име. Навярно е дошло от Румъния — нали живееха в Оряхово. Там е умряла моята прабаба, певицата Христина. Мъжът на неня Тудория, Данаил Георгиев, е вуйчо на Орлин Василев — свако Данаил, македонец. Владееше много земи. Неговият внук е отрицателният тип в „Тревога“.

— Навярно на Борис. Как се казва този внук?

— Не го знам.

— Какви спомени имате от Бърдарски геран?

— Направи ми силно впечатление. По-късно го описвам в един от разказите си в „Нощни пеперуди“. През лятото, преди да заминем за Оряхово, майка ми ни уши бели жоржетени престилки с къдрички. Не мога да ги забравя. Тя беше голям естет.

— Докога бяхте в това село?

— Там завърших трето отделение. Наближава учебната година — не зная как баща ми си уреди въпроса и веднага отидохме в Шумен, а оттам — на гара Каспичан.

— Защо се преместихте?

— В Бърдарски геран баща ми се скара с католишкия свещеник, който преподаваше вероучение. Започна да копае кладенец, за да има вода за училището, но нищо не излезе от това. Скара се и с някои други големци и го уволниха. Изобщо баща ми беше авантюрист. Човек на идеите, които мъчно реализираше. Не беше практичен като брат си Жеко. Той приличаше по характер на дядо, а чичо Жеко — на баба. И на вид беше рус — същински дядо Ради. А чичо Жеко — черноок като майка си. Баща ми беше завършил педагогическо училище с пълно отличие. Казвах му, че чичо Жеко с по-малък успех е станал професор. А той: „Аз се ожених, деца отгледах, помагах на България, да няма в София празноскутици“ — да не оказват лошо влияние върху мене и другите деца.

— Че вярваше ли си сам? Това са непостижими цели.

— Увлечаше се в приказките си. Цял пламваше. Малко хора са го виждали — почти всички умряха. Хубаво е и друг човек да го види с други очи. Анна Каменова го ценеше, не го смяташе невъзможен човек.

— Вие имате много ярки спомени от детството си. Намирате ли някаква връзка между тях и постиженията си като детска писателка?

— Да, голяма. Местенето обогати представите ми за живота.

— Много педагози са решително против промените в детския живот в ранна възраст. Как бихте се отнесли към това становище въз основа на собствения си опит?

— Промените дават много впечатления, които се отразяват благотворно върху един писател. Може би педагозите смятат, че те преуморяват детската психика, но у мен не се е получило такова нещо. Използувах ги за устни разкази пред моите братчета и сестричета.

— Каква беше дейността на баща Ви в Каспичан?

— В Каспичан баща ми създава училище за железничарските деца. Сега там го смятат основател на училището, имат портрета му. В същност назначиха го в Шуменското педагогическо училище — оттам си получаваше заплатата — и го командироваха да преподава по гарите на железничарските деца. Занимаваше ги от гара на гара, колкото да се каже, че учат. А той обичаше да пътува — не го съдържаше на едно място. Той е първият учител в подвижни училища. Почти по същото време създаде и по-

стоянно училище с помещение. Отделиха му един дюкян за класна стая, той прибра семейството си от Шумен — там го беше оставил — и го настани в съседното помещение. Преподаваше на слети отделения. Мене ме остави на първо време в Нови пазар. Старците не искаха да се разделят с мен. Помагах им, а и аз обичах да седя при тях.

Като организира училището, баща ми изпрати през коледната ваканция файтонджия в Нови пазар да ме доведе. Заварих класната стая преградена с одеяла. Готвят забава. Веднага ме включиха в програмата. А аз пеех много хубаво. В Нови пазар бях научила една песен, с която младежите се сбoguваха с училището. Имаше много непознати думи, но мелодията беше разнообразна — за всеки куплет различна — и аз я пеех с голямо вживяване в нея:

Сбогом, свещена обител,
сбогом, люлко мила,
на нашите мечти, надежди,
бянове широки.

Ученичеството мина
кат минутка малка,
но открива път безкраен,
безмерно широки.

Сбогом, любезни другари,
ученици мили,
часът за раздяла удари.
Напред, напред към живота бурен!
Напред, напред, хай напред!*

— Много ми ръкопляскаха. И този успех породил у мен желанието да остана при родителите си. В Нови пазар не устройвах такива забави. По този повод баба Катерина се скара с баща ми. Същата година тя почина.

Каспичанското училище ми хареса и защото по взаимоучителната метода преподавах на първо отделение. Седях на четвъртия ред, но излизах от чина и учех първолачетата. Които бяха от трето отделение, стояха на третия ред, второотделенците — на втория, първолаците — на първия. Харесваше ми да съм учителка. Помня как учех малките, но къде спях, с какво съм се

* Калина Малина изпя песента. Курсивираните думи не са ѝ били познати.

хранила — не помня. Тогава бяхме пет деца. Най-малкият, Емил, се роди по-късно в Шумен, където се преместихме. Д. Б. Митов много го обичаше, а и аз. Беше красиво, благородно, услужливо дете. При нас живя, докато следваше Музикалното училище. Свиреше на тромпет. Митов галено наричаше братчето ми Емилиян. И сега мога да се подпиша, че Д. Б. Митов даде името му за псевдоним на Емилиян Станев. Емилиян Станев е забравил това.⁷

В Шумен живеехме в къщичката, която дядо ми Стефан беше купил, след като му взеха парите. Купи само две стаи. Там започнах първи клас.⁸ Ражда се Емил, с баба ми и дядо ми станахме десет души в две стаи. Между стаите имаше антре с капак за мазето, а вън — лятна кухня. Зимно време се готвеше в стаите. А и бебето расте в тях — страшна мизерия.

Макар баща ми да не даваше прах да падне върху мен, обичаше ме, аз не бях щастлива в дома си. Имаше постоянни разправи. Майка ми не се самообразова, остана си само добра шивачка и готвачка. А баща ми имаше нужда от по-интелигентна другарка, с която да споделя. Тя не го разбираше. А понякога си мислех, че не го обича. Тежък беше животът ѝ с толкова деца. Тя беше богата дъщеря и се е надявала, изглежда, да вземе заможен мъж.

След Каспичан и Шумен отново се преселихме в София. Баща ми обясняваше, че ми предстои да следвам в университет, а и по-добри учители имало в столицата. А още не беше си намерил работа — ужасно нещо.

— Къде живеехте в София?

— Известно време живяхме на улица „Париж“ — мисля, че беше есента на 1914 г. — не съм установила точно годината. Хазяин ни беше Стефан Ванев, баща на майката на Светла Даскалова. Тази къща беше център на земеделци. Постоянно идваха. В съседна, допряна стая до къщата, живееше Александър Стамболийски с жена си. Страшна мизерия.

Аз бързах да се прибера от училище, за да ги видя заедно с баща ми. Стамболийски идваше в стаята, където живеех аз. Защото родителите ми ми отделяха най-хубавата. Баща ми беше дребен, а Стамболийски — висок. Като седнат да приказват...

— Спомняте ли си нещо от разговорите им?

— Не.

— По това време са родени всичките Ви братя и сестри. Какво бихте казали за тях?

— Нищо не излезе от тях. Баща ми за разлика от майка си баба Катерина не умееше да възпитава децата си. Само общест-

вената работа гледаше. Сестрите ми завършиха само гимназия. Брат ми Петър следваше в Рисувалното училище, но го напусна и стана хюгист. Стефан едва изкара прогимназия и завърши курс по общоучение. Емил, докато беше при нас, следваше в Музикалното училище, но го напусна и стана шлосер в жп. работилница. Той имаше много прогресивни приятели, които му влияеха благотворно. Изпратиха го през 1943 г. от службата да върне няколко локомотива на Германия, но самият той не се върна. Търсихме го чрез различни инстанции, но беше изчезнал безследно.

Сестра ми Анка ме прежени. Занимавала се е цял живот само с домакинство. Няма деца. За малката сестра Лушка мога да кажа, че малко е работила в издателството на Б. Грубешлиев, а като се ожени, положи много грижи за образованието и възпитанието на двете си деца Григория и Михаела. Само сестрите ми са живи.

А какво стана с другото ми братче Василчо. То почина по невнимание на майка ми. Аз заболявам от дефтерит. Вземат ме в болница. Аз съм била много красиво дете. Притежавам от онова време снимка, правена от придворния фотограф Карастоянов. Баща ми не пожелал да се раздели с мен и отива в болницата. Братчето ми е едва на 40 дни, завито в пелени. Когато започнала дезинфекцията, не го забелязват и то се задушаваше.

— А къде е била майка Ви?

— Тя се уплашила от хората с бели престилки и избягала вън, без да знае, че те ще пръскат стаята.

По онова време не лекували дифтерита със серум, а режели направо гърлото. Баща ми се възпротивил: „Няма да позволя да ми обезобразите хубавото дете.“ Казали му: „Има само едно средство, но не сме го изпитали.“ — „Изпитайте го!“ А то било въпръскване на серума през коремчето. Така че върху мен изпробвали това средство, което сега широко се прилага.

— Бихте ли разказали за някои Ваши силни преживявания от детството?

— Най-силното е, когато ни изгониха на улицата посред зима. Живеехме в някакъв сутерен в София и съседни ни приютиха пак в сутерен. Имах тежко детство — глад, болести, безпаричие, местехме се от квартира в квартира, от селище в селище — пътувания в студ или през големи горещини. Всичко това са трайни преживявания. А като се прибавят и някои отделни случаи, става ясно защо в моите произведения за деца и възрастни надделява социалният елемент. Това личи даже от заглавия като „Сирачета“ или „Детето на затворника“. Много дъл-

боко преживях и заболяването на моето братче Емил от тифус. Заведох го в Александровската болница, близо до дома ни в квартал „Крива река“. Задържаха го и трябваше да върна дрехите му, върху които проливах много сълзи. Бях 16-годишна. За да стане ясно какъв беше характерът на майка ми, ще Ви цитирам нейните думи: „Не плачи! Бог дал, бог взел!“ Какво се беше случило с моята майка? Тя беше играла в жива картина като сиромашко чедо на работническа вечеринка, правеше изкуствени цветя за женския празник, за да украси клуба на тесните социалисти в Шумен, беше ходила да слуша речите на дядо Благоев! И аз си мисля, че в своя тъй труден живот тя не е имала друг начин да се утеши, освен да призове бога.

— Откъде имате сведения, че майка Ви е ходила в клуба на тесните социалисти да слуша речите на Благоев?

— Тя си спомняше.

— Вие сте сменяли и много училища. Какво бихте казали за първите си учители?

— Първата, която помня добре, е Донка от Нови пазар. Не знаех фамилията ѝ име, макар че я видях след години в София. Но чакайте! Тя не е първата ми учителка. Донка ме учеше във второ и малко в първо отделение, а в първо бях повече ученичка в София на Райна Налбурова, жената на проф. Стефан Младенов. Постъпих при нея като слушателка, защото не ми стигаха годините. Аз не знаех, че не съм редовна ученичка, и си посещавах отделението. На края на годината Налбурова каза на баща ми, че знам наравно с всички други, затова ще ме запише във второ. Спомням си такъв случай. Похвалих се пред една съученичка, че знам с колко минавам, че учителката каза на баща ми. „С колко минаваш?“ — попита ме ученичката любопитно. Отвърнах ѝ: „С четири.“ После, като видя високата ми бележка, тя ми се разсърди, че съм я излъгала. Минах с пет — тогава нямаше шест.

Слабо си спомням как изглеждаше Налбурова. Повече помня нейната елха, на която взех най-голямо участие с песни и стихотворения. Бях подготвена от забавачниците на баща ми.

— Какви наклонности проявявахте като дете?

— Отначало в забавачниците на баща ми дупчехме с шило нарисувани върху картон цветя — после ги обшивахме с разноцветни вълнени конци. Аз изпреварвах другарките си, които бяха по-големи от мене. Мъчех се да подражавам на мама и изработвах книжни цветя. По-късно се зароди у мене музикална наклонност. Замечтах да свиря на цигулка. Баща ми намери отнякъде инструмент и веднага ме заведе при известния в Шумен педагог Коста Дюкмеджиев — дъщеря му ми беше съученичка. Но нямаше пари да се плащат уроците, скриха цигулката и ми дадоха мандолина в ръцете. В София вече я замених с китара. Но желанието ми да свиря на цигулка не бе заглъхнало. Набавих си сама инструмент от брат на моя съученичка, сама потърсих Турчанов и започнах да вземам уроци. Но сега болестта ми попречи, а и парите от стипендията не бяха достатъчни.

— Явно, наследили сте някои предразположения от родителите си. Те бяха ли музикални?

— Макар животът ни да беше труден, вечер винаги имахме хорове. Всички деца пеехме хубаво с изключение на една сестра. Сега пък тя запомня всички оперни арии по радиото. Даже Цола Драгойчева, като дойде у нас — тогава бях в Педагогическия институт — това ѝ хареса най-много. Тя живя у нас. Казваше: „Аз от тая къща не излизам“ — била спокойна къща. Аз писах статия за Цола — излезе веднага след Девети.⁹ Преведоха я в Америка за българите там.

Като се ожених, Митов оцени музикалната ми наклонност и не само ме абонира за френски музикални списания, а нареди да се упражнявам на пиано в дома на сътрудниците на „Литературен глас“, съпрузите Мара и Димо Тодорови, родители на публициста Дафин Тодоров. Тогава започнах да вземам уроци от проф. Визнер, а за да мога да записвам мелодиите на народните ни песни, учех при Добри Христов. Като учителка на един курс, организиран от училищната инспекция, уроци по изразително четене ми даваше Сава Огнянов. Веднъж изпълних тъй добре Вазовия „Кочо Чистеменски“, че той каза: „Вие сте събъркали професията си. Трябваше да станете артистка, а не учителка.“

— Вашето семейство е имало много познати сред артистите. Само като преподавател ли познавате Огнянов?

— Е, разбира се, и като артист.

— Искам да кажа, лично?

— Не.

Обичах да пея. Участвувах често в училищни забави, а като учителка — в учителски хор.

— Твърде разнообразни наклонности.

— Обичах и да декламирам. В прогимназията бях научила цялата „Епопея на забравените“, та отегчих едни сватбари, които ме помолиха да кажа нещо. Участвувала съм и в оперетки. Веднъж в Шумен играх в „Малкото ваксаджийче“. Нацапах ме с черна боя. Беше ми излязъл прякор „савоаярчето“. Не помня от кого беше тази френска оперетка. После намериха по-добра изпълнителка на ролята — описала съм я в разказа „Малкото савоаярче“.

— Да, в описанието Ви се чувства силно топлината на спомена. А бихте ли си спомнили местности, които в детството са Ви правили силно впечатление?

— Да. Величествената скала над Мадарския конник. Често посещавах тази местност, защото баща ми беше учител в Кюлевча, село, разположено над тази скала.

— Кога живеехте в Кюлевча?

— Семейството беше в Шумен, а той учителствуваше в Кюлевча. Прехождаше всяка неделя.

Имах и съученичка от с. Мадара, Добра Стойчева, която живееше при нас в Шумен. Като влязох в гимназията, напуснахме къщурката на дядо Стефан край гробищата и наехме старинната къща на Сахатчи Бою, като приехме няколко ученички на пансион у нас. На бедната ни майка не ѝ стигаха грижите по нас, пое и чужди, но се справяше. Това наше жилище, по-право уличката, на която се намираше, съм описала в разказите „Ана“, „Братовчедката на Ана“ и „Певачката“ от книгата „Провинциални сенки“.

— Запазили сте много от действителната случка в разказа, а и от героинята.

— Героите ми са винаги живи хора, близки до прототипа.

— Други случки?

— Друг случай е ученическата стачка в Шумен, за която съм запазила писмо, и смъртта на една моя съученичка. За починалата трябваше аз да направя некролог. В четвърти гимназиален клас бях, когато за първи път видях отпечатана моя мисъл. Написах некролога с много чувство за добротата и красотата на покойната.

— В училище какви бяха предразположенията Ви към отделните предмети?

— Към литературата. Мразех математиката. Веднъж в час по геометрия написах свободно съчинение за геометричните фигури, вместо да напиша урока си. Навярно не съм го знаела. Тогава ни даваха такива внезапни класни упражнения. Учителката ми по литература в Шумен Евдокия Чанкова винаги ме хвалеше пред баща ми, че в час не свалям очи от нея. Тя най-дълго ме е учила, а по-късно съпругът ѝ ми преподаваше по география в педагогическия курс — Жечо Чанков, автор на много географски пособия и на географски речник. Последните две години в София учителка по литература ми беше Гичева, жена на проф. Михалчев.

— Какво бе това съчинение за геометричните фигури?

— Моя измислица. Учителката ни по математика ни преподаваше и по литература известно време. Тя забелязваше, че нейните часове ми бяха отегчителни, намрази ме и въпреки другите ми шестисти постави ми четири за срока. Не ме освободиха по тоя предмет за матура, но на писмения изпит изкарах шест. Значи, могла съм да работя успешно по математика. Синът ми сега е математик.

— Кой Ви насочи към литературата?

— На първо място учителката ми по литература Евдокия Чанкова, която имаше обичай да чете моите съчинения пред класа. Мисля, че това стана и поради необходимостта да забавлявам по-малките в къщи. Отначало разказвах приказки, но децата се сърдеха, когато ги повтарях не в първия им вид. Тогава започнах да ги записвам. Разказвала съм им понякога и цели прочетени романи. „Братя Карамазови“ ли беше? Май „Престъпление и наказание“. В същност задоволявах своя нужда — да разказвам.

— С Достоевски ли започнахте? Не сте ли записвали други, детски книги?

— В Кюстендил преписвах „Без дом“ на Хектор Мало. Харесваше ми. Все си пишех нещо. Оттам започна литературното ми развитие.

— Имаше ли наклонност към историята?

— Много обичах този предмет, особено в прогимназията при учителя Иван Калчев от Видин. Веднъж той ми каза: „Благодаря ти за урока“, защото му го разказах, както той искаше — с допълнителен материал от прочетени книги.

— Бихте ли си припомнили исторически четива, които сте използвали тогава?

— Да. На Никола Станев от „Войнишка библиотека“.

— Вие имате преводи от руски и френски. Обичахте ли чуждите езици в училище?

— Обичах френския език. Учителката ми в София Шимшон беше прекрасен човек и добре владееше предмета си. От обич към нея много напреднах по френски. Четях от оригинал и се мъчех да превеждам Бодлер, Верлен, Самен и други от т. нар. „прокълнати поети“.

— После продължихте ли тези занимания?

— Да, покрай Митов, за малко в Париж. Продължавах да превеждам, Превела съм „Малкият Пиер“ на Анатол Франс.¹⁰

— Коя е първата прочетена от Вас книга?

— Приказка от Андерсен — „Райската градина“. Изпрати ми я чичо ми Жеко в Нови пазар. Написала съм стихотворение по този повод под заглавие „Първата книжка“. Излезе в „Пионерски ръководител“. Ето го:¹¹

В мойто детинство много обичах
първата книжка, пратена в дар.
Пролетес беше, аз още сричах,
имах единичък само буквар.

Тогава бях в първо отделение. Прочетох я цялата. После другите книги само ги започвах. Обичах много да играя. Бях много палава. Особено в Кюстендил, дето играех с момчетата от нашата улица. „Гороцветна“ се казваше. А като се разболях от шарка, започнах да преписвам от списанията онова, което ми харесва.

— „Първата книжка“ е публикувано твърде дълго след като сте се радвали на първата си книжка.

— Стихотворението дълго носих у себе си, преди да го напиша. Не е поправяно. Сега откривам, че съм публикувала и стихотворения, невлезли още в книга.

— Кой е първият български писател, когото сте видели?

— Ако не се смята старият Блъсков, който живееше до прогимназията в Шумен и се разхождаше пред нея (дали знаех, че е автор на книги, не си спомням), смятам, че Вазов е първият. Бях ученичка в последния клас на гимназията. Училището беше на „Цар Освободител“ (сега бул. „Руски“). Често сядах на една скамейка, дето имаше хубави храсти и чучурче, откъдето падаше вода в малко езеро. Четях си там, обикновено стихове. Вазов сяда до мен и ми казва: „Дай да видя книжката. Жъ ти я дам.“ Прегледа я. Не му хареса: „То много знаят младите.“ Стана и закрачи бавно към дома си на „Раковски“.

Друг път съученичката ми Пена Жорова се развика от прозореца на класната стая: „Елате да видите! Минава Елин Пелин.“ Струпахме се. Видяхме един човек, най-обикновен на вид, със зле ушити вехти дрехи.

— Кога за първи път се проявиха творческите Ви наклонности?

— Първото си стихотворение написах в Каспичан. Бях в четвърто отделение. Едничката класна стая беше за мене работно място след обед. Там учех и уроците си. Винаги сядах на онези чинове, дето светлината падаше отляво.

— Там ли се роди идеята за стихотворението Ви?

— Може би по-рано. Още като бях при дядо Ради и получавах от чичо си Жеко списания. Във второ отделение в Нови пазар получих за първи път „Картинна галерия“. Много ми допаднаше — и илюстрациите, и приложенията, и приказките. С репродукциите на „Картинна галерия“ обкичих стените на нашата бедна стаица, която наричахме „пещите“.

— За „пещите“ споменавате и в „Златно сърце“.

— В нея дядо упрежияваше занаята си. Обичаше да слуша, когато му чета. Веднъж му прочетох приказката на Пушкин „Цар Салтан“. Накрая беше написано „Ран Босиляк“. Аз сливам тези думи с текста и питам дядо какво означават. Той гледа —

гледа през очилата — и рече: „Тук отляво пише „Габрово“. Това е град, оттам ми идат гайтаните. А защо е сложено отдясно име на цвете, не зная.“ Това име започна да се появява под стихотворения и преводи все по-често в списанието. Неусетно разбрах, че зад него се крие писател. Беше ми интересно и мисля, че оттогава и у мен се породи желание да пиша. А в Кюстендил, когато баща ни носеше всички списания в къщи, докато боле-дувахме от шарка, мечтаех да стана като Вазов. Но не съм си представяла как може да стане това. Много ми импонираше Вазов.

— Какво представлява първото Ви стихотворение?

— Подражателно е. „Пролет“. Като Ранбосилековата „Пролет“. Преписах го, илюстрирах го и изпратих на чичо ми Жеко.

— Вие ли го илюстрирахте?

— Да. Доста наивно. То започва така:

„Ето пролет приближава,
всичко се разшава.“

Нямах още чувство за поезия. Подготвих се постепенно и несъзнателно.

Първият ми труд е роман. Може би в четвърти или пети клас. Когато бягахме от румънците в Осман пазар, носех само романа си. Това е по-сериозен труд. Къде го загубих после?

— Можете ли да го възстановите?

— Не. Спомням си, че имаше много любов в него. Учителката, на която го прочетох, го изслуша с интерес.

— Коя учителка?

— С която се запознах в Осман пазар, Марийка.

— Печатали ли сте по това време?

— Не мога да си спомня дали съм пращала стихотворения на Дядо Благо, редактора на „Славеиче“. Баща ми твърдеше, че съм пращала. Струва ми се, че някои мои ранни работи са печатани.

— Кой е допринесъл най-много за развитие на творческите Ви наклонности?

— Който беше най-емоционален — дядо Ради. А и майка ми. Бях разбрала, че тя е неучка, но живееше с песни. Не само с научените от пейната баба Христина, но и с новите, от забавачницата.

— Навлизаме в юношеската и младежката Ви възраст. Кои събития от това време са играли важна роля в живота и творчеството Ви?

— В гимназията открих, че имам туберкулоза. Бях ученичка в седми клас. Като отивах на училище, трамваят смаза един

човек. За първи път видях страшна гледка. Онемях. Отидох на училище, учителката по химия Тодорова (тя беше дъновистка) ме попита: „Радева, защо закъсняхте?“ Езикът ми беше надебелял и не отговорих. Прати ме при лекарката. Тя ми прослуша гърдите и ми рече: „Ще трябва да извикаш баща си.“ Тогава откриха, че имам туберкулоза. Иначе щях да си отида, да умра.

— Как се лекувахте, колко време трая болестта Ви?

— Последните два класа от гимназията. Живеехме в голяма бедност. Завърших със стипендия. Веднъж в училище ми стана лошо. Както пишех по история, изведнъж паднах. Захлупих се и толкова. Отведоха ме в къщи с файтон. С мене беше съученичката ми Авдала Амада. Тя беше еврейка. Нали казват, че съм писател, който най-много е писал за евреите. Това изтъква Лео Коев в една своя книжка.¹² И тя живееше в голяма мизерия, но като дойде у нас — такова чудо не беше виждала. Легла на няколко етажа. В една стая осемчленно семейство.

— И при тези условия все пак сте чели и работили много. Какви бяха литературните Ви занимания в гимназията?

— Като ученичка в осми, последния клас на гимназията, влязох в литературния кръжок „Към някъде“. Пена Икономова го е описала в книгата си.¹³ Пена настоя да вляза в кръжока, защото се беше възхитила от мой реферат за народната песен — бях го изнесла пред всички осми класове. Беше ми попаднала статията на Ив. Шишманов от първия том на „Народни умотворения...“

— „Значението и задачите на нашата етнография“.

— Сега притежавам старите томове, но тогава ходех в Народната библиотека, за да се подготвя за реферата. Пена Икономова (тя тогава се казваше Жорова) ги бе уведомила в кръжока. Преработих реферата, разширих го, като включих и приказките, и го четох на две събрания. Развиха се дебати. Най-смешното беше, когато се запрепираха за големината на Кралимарковите мустаци. По-късно аз се увлякох от проучване на народното ни творчество и дори публикувах статия във „Вестник на жената“ — „Жената в народната песен“. Ето я, можете да я разгледате.¹⁴ Това е първата ми статия. Хр. Чолчев я сложи на уводно място. Народната песен ми помогна да избира и псевдонима си.

— Колко време трая интересът Ви към нея?

— Нямах след това много време за проучвания, но все си разгръщах томовете народни умотворения. Подариха ги на мене и на други писателки от Клуба на българските писателки от Министерството на просвещението. Не знам по чия инициатива.

— Какво друго бихте казали за работата си в областта на литературата тогава?

— Много обичах да чета в библиотека. Разрешавах ми да отсъствам от училище поради заболяването ми. Използвах това, за да не си губя времето с неприятни предмети като математиката например, а да чета в библиотеката. Четях при чичо ми Жеко в университета и в Народната — при приятеля на чичо ми и на баща ми Стилиян Чилингиров. Изпитвах ме на срокове. Това ми помогна да свикна да уча системно. Вземах книги и за в къщи. При хубаво време четях в беседката, която баща ми направи специално за мен в двора на майор Вучков, квартал „Крива река“ — там живяхме известно време. Когато бях в санаториума, цялото ни семейство се бе преселило в Княжево. Щом излязох, се преместихме в тази вила на майора. Помня, че на майка ми никак не ѝ се искаше да напусне Княжево. Там можеше да пере с топла минерална вода.

— Откога четете в библиотека?

— Първото ми читалище е в Шумен. Казваше се „Архангел Михаил“. Като отидох там, сякаш се родих. Оттогава започна интересът ми към библиотеките. Пазя книжка от Софийското ючбунарско читалище „Христо Ботев“. По-късно читалищата не ме задоволяваха. Ходех в Народната библиотека. Много бързо ми пораснаха интересите.

Обичах руски език, макар че в училище през войната няхахме учител по руски. Учех сама, особено когато бях в санаториума на Хаджииванов в Княжево, а през ваканцията — в Държавния санаториум в Троян. Там се сприятелих с Мила, която по-късно стана жена на Гео Милев. Отрано започнах да превеждам руски стихове. Особено ми допаднаше Пушкин. Четях повече руска литература.

— В оригинал?

— Не. Само стиховете в оригинал. Налагаше се да търся някои думи в речник, а няхах. Ходех в библиотеката на чичо ми Жеко. Кабинетът и библиотеката бяха на таванския етаж над аудитория 45, дето провеждахме много студентски събрания. Спомням си например събранието за Анри Барбюс, ръководеше го Д. Б. Митов. Присъстваха и Христо Смирненски, и Христо Ясенов. По-късно чичо ми подари речник и го надписа: „На братово чедо“. Беше ми настолен речник. Бях го евакуирала, но се загуби.

Като ученичка превеждах Пушкин и Достоевски. В тетрадка ли пишех или на отделни листове, не мога да си спомня. Баща ми ме заведе при Георги Бакалов. Казал му, че се занимавам с преводи. Друг свой превод — на „Цыганы“ — занесох на д-р Кръстев. За този превод много съжалявам. Д-р Кръстев направи

някои бележки още пред мен със свой почерк, върна ми ръкописа, но го изгубих. Толкова неща пазя, а това не съм запазила. Спомням си, че се спря на едно място — в момента не можеше да прочете всичко — и каза: „Ако това си превела, както трябва, и останалото ще е добре.“ На д-р Кръстев казвахме „доктор Джан-Джан“. Защо, не зная.¹⁵ Той е бил директор в Казанлък.

— Да, на Педагогическото училище.

— С моя свекър, естественика Борис Митов, основават научно литературно списание.¹⁶ Доста ми бе говорено от моя свекър за него.

— Бихте ли си припомнили какво Ви е говорил?

— Той е разказал в спомените си за Казанлък.¹⁷

Бях студентка, когато посетих д-р Кръстев в дома му. Пита ме: „Кое Ви накара да дойдете при мен?“ Отговорих: „Говорено ми е за Вас и от Борис Митов, и от сина му, моя познат Димитър Митов.“ С Митов заедно ходехме да го слушаме.

— Как говореше?

— Напоследък нищо не разбирахмe, беше се объркал. Застъпваше идеалистически мироглед, но не беше убедителен, а и у нас зрееше друг. Наскоро след това почина. Познавах и жена му Рада. Скромна женица беше.

— Кои други автори сте чели през младостта си?

— Толстой. Много отрано зачетох неговите произведения — най-напред „Живият труп“. После „Война и мир“, „Ана Каренина“, „Възкресение“. Имаше пътуващи книжари, но не съм се сетила да запамята имената им. Идеха от Варна в двора на Нанчовата гимназия в Шумен. И аз спестявах от закуска, за да си купя някоя книжка. По-късно се появи у мен интерес към Гогол. Кой ме беше научил да проучвам всеки писател по-дълго, не помня. Под влияние на Митов зачетох френските класици романисти. Той познаваше добре Зола, но аз не обичах да го чета. Изнасях реферат за него в курса, но повече си обичах Достоевски. И в гимназията, и по-късно.

— Кое Ви харесва най-вече у Достоевски?

— Мъката.

— А у Гогол?

— Описанието на отделните картини. „Сорочинская ярмарка“ харесвах най-много. Чак после го открих като автор на „Мъртви души“.

— Вие сте се запознали с Толстой и Достоевски твърде рано. Не сте ли преживели повторно откриване на тези автори по време на собствената си зрелост, препрочитате ли ги?

— Толстой да, „Война и мир“. Достоевски не си спомням.

— За влиянието на Толстой какво бихте казали?

— Под негово влияние повече от 20 години бях вегетарианка. Две години бях редакторка на „Въздържателче“, орган на Училищния въздържателен съюз. Влизах в постоянното му присъствие. Ето Ви годишнините.¹⁸

— Кои още членуваха там?

— Райна Шарова, братът на Марко Фридман, историкът Андрей Цветков, Димитър Пенев. Посветих броеве на Борис Георгиев, на Асен Златаров, когато почина, на 10-годишнината от създаването на вестника. Това е периодът от 1936—1938 г.

— А сега как гледате на въздържателската идея?

— Абсолютна въздържателка съм. Основателка съм на Вегетарианското дружество в България.

— Бихте ли разказали по-подробно за това?

— Това беше по времето на моето студентство. На ул. „Аспарух“. Ще намеря документите.¹⁹

— Значи, пазите ги. А как станяхте вегетарианка?

— Още като ученичка, поради обичта си към едно агънце. Гледахме си го от малко във вилата на майор Вучков. Често се шегувах: „Ох, агънце, пак си ми изпотъпкало цветята.“ Аз много обичам двор, градина, и досега на вилата сама си садя цветята. Баща ми шеговито отговаряше: „За наказание ще му вържем червено герданче.“ Не се сещах какво искаше да ми каже. Връщам се от училище един ден, сложиха тавата с печеното в беседката на двора, където се хранехме (лекарите ми препоръчваха повече чист въздух). Децата ме питат: „Како, знаеш ли какво ядеш?“ — „Агнешко с ориз“ — отговарям. „Но кое агне?“ Баща ми заседна на гърлото. Оттогава месо не сложих в уста. Ожених се вегетарианка. Митов се опита да се откаже от ядене на месо, но не искаше да задължава майка си отделно да му готви. Тъй се изтощи само с кисело мляко, че един ден припадна. Повикват лекар и той предписва силна храна.



ЧИТАЛНЯ

Калина Малина в кабинета си — 1978 г. БАН

Институт за
литература
БИБЛИОТЕКА



Забавачниците на Иван Радев. Калина Малина е на първия ред в средата.
Зад нея — родителите ѝ. В дясно — учителката



Калина Малина в етрополска носия, 1921 г.

СЛЕДВАНЕ, УЧИТЕЛСТВО, ЖЕНИТБА, ПЪРВИ ПУБЛИКАЦИИ

— Другарко Калина Малина, преди да говорим за Митови, да се спрем на следването Ви. Как протече то, какви са по-ярките Ви спомени от него?

— Като завърших Втора девическа гимназия в София, веднага се записах в Историко-филологическия факултет — славянска филология, като давах частни уроци, за да се издържа. Загубих едно от възнагражденията си, наруших финансовите си сметки и след първия семестър през следващата година, 1918, заминах учителка в Етрополе. Тогава стана кавгата с чичо ми Жеко. Аз получавах дребни сумички от него. А и стари дрехи ми даваше да си ушая някоя дрешка. „Защо си записа филология?“ — „А какво?“ — „Математика.“ — „Ти знаеш, гимназия завърших, само по математика не ме освободиха. Не виждаш ли, че не я обичам?“ — „Ако учиш математика, ти обещавам цяла година да те издържа в Германия да учиш даже език, без да следваш.“ — „Защо не искаш филология?“ — „Ти си отличничка, а там отиват тройкаджите. И, второ, като завършиш математика, ще даваш частни уроци и ще помагаш на баща си.“

Това му била целта. Скарахме се и отидох в Етрополе. Баща ми ме придружи дотам, а после наши познати доведоха и Лушка. Много желях да завърша университет, но нямаш средства. Като се върнах, пак продължих и завърших втори семестър. Тогава ме приеха в академичното дружество „Бяло море“.²⁰ Това бе втори кръжок за мене. Почетен председател беше Ал. Балабанов. През зимата след втория семестър прочетох обявление, че в София се открива Висш педагогически курс. Ще се помещава близо до жилището ни в Трета мъжка гимназия, ще се дават стипендии с конкурс. Явих се, издържах конкурса, дадох ми двойна стипендия, двеста лева, постъпих в него и го завърших. По това време вече живеехме в общинските къщи, съвсем близо до Смирненски. Оттам сме познати с него. У нас, в моята стая, живееше и Цола. А в другата стая и кухнята — останалото семейство. По това време вече, под влияние на Митов и модернистите, доста четях френска литература и учителят ми Увалиев ми даде да

изнесе реферат за Зола. Той ми е четвъртият поред. Третия изнесох в аудитория № 10, когато бях във втория семестър. Сама си написах афиша: „Човекът и художникът у Гоголя. Изнася студентката Райна Радева.“ В същата аудитория Митов изнесе реферата си за Шишманов. Само че неговият се посрещна много добре, а за мене имаше много критики, навярно от студентите комунисти. Бях използвала Мережковски, често го цитирах, а той не минаваше за прогресивен.

— Кога беше това?

— През учебната 1918—1919 г. Помня, пълна беше аудиторията. Чакаме да се освободи, преди да влезем. Сблъсках се с проф. Младенов, който се възмущаваше: „Какво е това? Видели една фуста и тръгнаха.“ По онова време той имаше малко слушатели. Заболя ме. Той беше съпруг на първата ми учителка, моя едноименница. Аз обичах старите славянски езици, гордеех се, че старобългарски стои на първо място. По-късно станах най-добрата ученичка на Барутчийски във Висшия педагогически курс. Там се карахме с Ласков по вероучение, но Барутчийски се отнасяше бащински към мен. Не ми се сърдеше, когато вземах думата от устата му. Само каза: „Ти там, малката, навярно кокоши крак си яла.“ Защото бях много дребничка. Не бях малка на години, но имаше по-възрастни от мене, дори майки вече. Приемаха ги, защото по онова време земеделските управници, като откриваха нови училища по селата, имаха нужда от учители. Затова за година и половина завършихме — през 1921 г. Курсът беше лесна работа за мене.

— Кои Ви бяха преподаватели в университета — Шишманов?

— Шишманов не ни е преподавал, но ние ходехме да го слушаме. Митов много го уважаваше. Намерих реферата му за Шишманов. Докладите тогава се казваха реферати. После излезе статията му за Шишманов в „Борба“ на Георги Бакалов.²¹

— За лекциите на Шишманов всички имат чудесни спомени.

— Това не бяха лекции, а сякаш тържества. Хората се биеха да влязат в аудиторията. Имаше много правостоящи.

— Кои Ви бяха другите преподаватели?

— Боян Пенев. Много малко помня от университета. С мъка съм го учила, няхах средства. Слушахме Младенов, Балабанов — тогава му беше курсът за Лонгин.

— За Лонгин?

— Да, мисля, че беше гръцки критик.²² Малко бяха слушателите на Балабанов. Повечето бяхме беломорци. Знаменито беше.

— А за преподавателите си в курса какво бихте казали още?

— Преподавателят по литература, Серафим Барутчийски, беше голям филолог. Учих при него добре старобългарски и това му беше приятно. По онова време той работеше над немските си граматики. Като завърших, даде ми учебниците на Карагюлев да ги преработя и да ги нагодя към новата програма. Ето я първокласната граматика с благодарност към учителката Райна Радева, че я е подобрила.²³ Карагюлевите учебници бяха печатани от Христо Г. Данов, който на времето издаде много учебници и от моя свекър Б. Митов.²⁴

Любимият ми преподавател беше педагогът Тодор Самодумов. Ходех да го слушам и в клуба. Клубът се намираше на ул. „Кирил и Методий“, а ние живеехме наблизо — в общинските къщи. През земеделско време допускаха и преподаватели комунисти в един висш институт.

Историк в курса ми беше Иван Пастухов. Все се карахме с него, особено Цола, но пак ми писа шест. И с директора се карах. Той ми възложи да отговоря на речта на Омарчевски, когато ни връчваха дипломите, но аз отказах — „с министри не искам да разговарям“. Той рече, че не заслужавам в такъв случай шестичката, която ми се дава за успеха, и то от учителския съвет. Нищо не ми сториха. Само не отидох на тържеството и си получих дипломата по-късно. И дори ме назначиха учителка в софийска прогимназия — заради успеха ми и поради това, че бях член на многодетно учителско семейство. Бях и стипендиантка на министерството. Така правилно процедирах тогава училищните настоятели. Навярно между тях е имало и комунисти. На заседанията присъствували и директорите на прогимназиите. Борис Митов беше тогава директор на Втора прогимназия до Халите. Той знаеше за приятелството между мен и сина му и изявил желание госпожица Райна Радева да бъде назначена в подведомствената му прогимназия. Другите учителки в прогимназията не знаеха тази подробност и казваха, че техният директор си е избрал снаха между тях.

— Нещо повече за Б. Митов?

— Много ме напътствуваше в работата като начинаеща педагожка. Попитах го веднъж как трябва да посрещна инспектора, трябва ли да се съгласявам с неговите препоръки. Той ми отговори: „Съгласявай се! Те обичат това.“ Случи се курioз. Изнесох добре лекцията, но се съгласих с думите на инспектора, че е могло и по друг начин да се изнесе. Това го накара да пише в ревизионния лист, че на учителката се препоръчва да чете повече педагогическа литература. Имам този документ. В някой от албумите е.²⁵

— Вечните отношения учител — инспектор.

— След време, когато не бях вече учителка, срещнах тоя инспектор Лазаров и казах весело: „Господин Лазаров, заповядайте у нас да видите колко педагогически книги имам от времето, когато ми препоръчахте да чета повече педагогика.“ Аз още от студентка имам много педагогическа литература. Педагогиката ме беше заинтересувала покрай преподавателя в курса Т. Самодумов.

Б. Митов упражни голямо влияние над мене не само с примера си на трудолюбив естественик, но и със съветите, които ми даваше. Драго му беше, че имам някакви заложби, мъчеше се да ги развие. Може би затова свекърва ми не ми даваше да се занимавам с домакинство.

— Вижда се, че пазите много хубав спомен за нея.

— Прекрасен, рядък човек. Много справедлива. А и много беше хубава. Не си показваше хубостта, сама се състари. Беше двадесет години по-възрастна от мене. Била е ученичка на свекър ми. Четири години живяхме заедно. Георги Митов ѝ направил няколко чудесни портрета.²⁶

— Вече сте в семейство Митови. Кога и как се запознахте с Д. Б. Митов?

— Като ученичка в последния клас на гимназията в софийското литературно-художествено дружество „Към някъде“.

— Какви са спомените Ви оттогава?

— Бях готова с реферата за народната песен. Когато Пена Икономова ме накара да го изнеса пред членовете, аз дълго отказвах под предлог, че там има много момчета. Реших да отида със сестричката си Лушка. Баща ми на шега ѝ казваше Санчо Панса. Като се уверих, че момчетата не са лоши, започнах да посещавам кръжока и самичка. Събирахме се в салона на печатница „Радикал“. Плащахме наем от членския внос. Дърва си носехме от къщи. Дружеството беше създадено по инициативата на неколцина ученици от Първа мъжка гимназия, между които Митов и Мирослав Минев. Но влизаха и студенти, а така също художници и музиканти — Дечко Узунов например, братя Владигерови, Любомир Бобчевски, Райна Свиларова, Стефан Илчев. Архивът е у мен. Ето протоколите на заседанията, които водеше Митов.²⁷

След като се върнах от Етрополе и записах втори семестър, влязохме с Митов в академичното дружество „Бяло море“. Приеха ни в един и същи ден, като гласуваха на листа от рози. С него си допаднахме и по характер и когато ми предложи през 1921 г. да сключим брак, аз се съгласих.

— Дружбата Ви е продължила дълго.

— Като се запознах с Митов, аз съвсем не знаех, че ще свърши с брак. Пращах му честитки и на адреса си пишех „Крива река“. А брат му казваше „Крива круша“. Оттам ми остана името „крушка“. И свекърва ми ми казваше „крушката“. С Митов поддържах връзка като с познат, не бяха още любовни чувства. Намирах го благороден, допадаше ми и като интелект, и като добър човек.

Определяхме си да се видим някъде. Аз по някоя причина не отида. Не знаех, че той се тревожи, че ме обича вече. Веднъж тръгнал да ме търси към къщи. Излиза братчето ми Стефан с табличка секретни игли и ластиси, които да продава. Митов го вика: „Момченце, момченце!“ — да пита дали съм болна. А той се изплашва (беше глупавичък този мой брат), тръгва да тича. Митов върви след него. Брат ми идва в къщи: „Един куц човек искаше да ми вземе стоката.“ От това разбрах, че е бил Митов. Питах го после за момченцето, той обясни, че искал да знае дали съм болна. Митов ме обичаше много. У мен любовта се роди по-късно.

Оженихме се през зимата на 1921/1922 г. Търсихме квартира далече нейде — да няма познати. Венчахме се в една къщурка, обитавана от нашите кумове Пена и Генчо Алтабанови от Стара Загора. Като гледаха съседни през прозорчето, казваха за мен, че съм избягала от къщи. То горе-долу и истина беше. Баща ми не искаше Митов за зет, но се примири. На венчавката си избрахме поп да ни венчае, без да пее. После отидохме в дома на Митови, който беше наблизко — на тогавашната ул. „Мусала“.

— Вашите родители не знаеха ли за сватбата Ви?

— Знаеха, но не се интересуваха. Никого нямаше.

На „Мусала“ останахме да живеем до 1925 г., когато Митов замина за Париж веднага след атентата. Аз по това време бях учителка и приготвях учебниците на Карагюлев. Колкото можех, изпращах му пари, а и от Френския колеж, дето беше библиотекар веднага след завършване на висшето си образование, му давах цялата заплата от петстотин лева. Стайката му в Париж беше мизерна — на ул. „Мосю льо Пренс“ в Латинския квартал. Там имаше и много емигранти.

През 1926 г. заминах и аз — бях си взела хонорара от учебниците на Карагюлев.

— Вие се омъжихте вече учителка, нали?

— Да. Трябваше да изляза от къщи. Там нямаше условия за работа.

— Какви по-ярки спомени имате от учителството?

— Пет години бях учителка във Втора прогимназия. Тъй се наричаше училището „Кирил и Методий“ до Халите. А улицката „Мусала“, дето живеехме, беше в Подунене. Пътувахме всяка заран със свежър ми по трамвая. Във Втора прогимназия бях и библиотекарка на училищната библиотека. А свежърът ми по това време напусна директорството, което го уморяваше. Честувах 35-годишното му учителствуване. Помня, че на тържеството присъствуваше и по-големият му брат, художникът Антон Митов, който в речта си каза: „И на царски трапези съм бивал, но такова мило тържество не съм виждал.“ Фердинанд беше един от най-ревностните слушатели на сказките му в Рисувалното училище. Често казвал: „Къде са министрите да дойдат да чуят.“

Във Втора прогимназия преживях и най-голямото си и първо разочарование от учителството. Не само когато се върна гимнастикът Фотинов след септемврийските събития и разказваше как е избивал въстаници.²⁸ Открих завист към мене у някои мои по-възрастни колежки. Една от тях, Спасова, вдовица с три деца, разпространяваше всички списания, за да си увеличи дохода от отстъпките. Попада ѝ книжката „Картинна галерия“, в която бях превела от френски едно разказче. Бях дежурна в коридора. Влизам, след като бе ударил първият звънец, и заварвам всичките си колеги, навесени над нея. А тя разгръща списанието и без да ме забележи, казва: „Гледайте! Тук пише „Райна Радева“.“ Превела е нашата колежка това разказче, а не знае френски. Ако знаеше, щеше да преведе думата „джентълмен“.²⁹ Тогава реших да се скрия зад псевдоним. А под влиянието на народните умотворения, с които продължавах да се занимавам, измислих псевдонима си. Така се случи, че по същия начин, вече през 1924 г., чух същата учителка да казва на колегите си: „Явила се нова писателка, Калина Малина. Пише много хубави детски стихчета, а не като нашата.“

— Завистта не е нещо ново.

— Това прозвуча за мен като признаване на дарбата ми. Дълго време и колеги, и ученици не знаеха, че учителката Райна Радева, а после Митова, е Калина Малина.

Аз много исках да си остана Р. Радева, както ме знаеха в дружество „Бяло море“. Дори Балабанов ми дари един свой превод с надпис: „На Райна Радева с пожелание да си остане със същото име и като писателка.“ Той много го харесваше. Но по нареждане на училищната инспекция всички женени учителки се задължаваха да вземат имената на съпрузите си. Затова първата ми статия „Жената в нашата народна песен“ е подписана Р. Митова.

— Как точно се спряхте на Калина Малина?

— То е пак във връзка с народната песен, която проучвам от ранни младини. Това име ми е направило впечатление. В началото исках да бъде Каля Бубаля — като по-достъпно и по-весело за децата.

— Вие ли го измислихте или някой Ви наведе на него?

— Аз сама.

— Вие досега споменахте няколко свои ранни творби. Кое е първото печатано Ваше произведение?

— Смятам, че това е статията „Жената в нашата народна песен“. Но преди това се появиха мои преводи в „Картинна галерия“. Чичо ми Жеко ме запозна с редактора Георги Палашев, който ми даваше различни книжки на руски и френски. Последното, което ми даде, бе „Ундина“ от Жуковски. Много ми хареса, но не зная защо, просто не помня, нищо не излезе. Аз ли не устоях на срока? Бях много заета — учителка, домакиня, често бивах по необходимост администраторка на „Развигор“. В „Картинна галерия“ излезе моят превод на „Вкамененият рицар“, превод от Уланд.³⁰ И сега, като го препрочитам, намирам, че добре съм го превела. Запазила съм емоционалността на стиха. В „Картинна галерия“ са подписвах Р. Радева или Р. Митова.

— Как изглеждаше Палашев?

— Много малко мога да Ви кажа — скрит зад тезгяха. Много внимателен беше. Без пари му работех, как няма да е внимателен.

— За преводите ли казвате?

— Да. Сложи ми името и това е. Аз самата не знам дали съм започнала най-напред да пиша за деца.

— Защо?

— Ами защото първите ми стихотворения за деца и за възрастни излязоха в една и съща година. Първото ми стихотворение излезе през 1924 г. в „Светулка“, но в действителност то е само първото за деца. Преди него в първата книжка на сп. „Звънар“ под псевдоним Рюрик Победител излезе стихотворение, посветено на Христо Ясенов. Не си спомням, че то е първото. Откри го Жельо Авджиев, като разкри и псевдонима ми Рюрик Победител, с който пишех в партийния печат.³¹ Всички партийни списания бяхме скрили в една барака в Слатина, но крадци ги изнесли и продали на месарите. После такива материали криехме зад книгите в редакцията.

— Чин бяха материалите, на кое издание?

— Цялото течение на „Звънар“ и „Червен смях“.

Мога да Ви съобщя една подробност около „Звънар“. По една случайност аз станах негова кръстница. Вървим по улица „Търговска“ с Д. Б. Митов. Насреща ни Крум Кюлявков. „Бай Димитре (така наричаха Митов и по-възрастните от него), партията възнамерява да започне списание, да съживи нашата интелигенция след септемврийските събития. Кажете едно име. Търсим име.“ Аз по това време четях една книжка от Роденбах, струва ми се, превод на Гео Милев. Тя се казваше „Звънарят“. Като чух, че списанието ще буди заспалите, веднага извиках: „Круме, кръстете списанието „Звънар“.“³² Четох, някъде Кюлявков пише, че кръстникът е Балабанов, но той е забравил тая подробност. Може с Балабанов да са разговаряли за името и Балабанов да го е одобрил.

— Как посрещнахте първата си публикация за деца?

— Дадох го с голяма радост. С псевдонима си. Като учителка никой не ме откри. Но не бях доволна от това стихотворение. То се казваше „Без подслон“. По-късно го поправих.³³

— Какъв е поводът за написването му?

— То е пролетно стихотворение за Баба Зима и Дядо Мраз. Слънцето ги шиба жестоко. После пишех и по-хубави работи.

— Под чие влияние се развихте като писателка?

— За деца — мисля, че под влиянието на Ран Босилек и Елин Пелин. Като излезе в априлската книжка на „Светулка“ първото ми печатано стихотворение³⁴ („Светулка“ се редактираше от Елин Пелин и Александър Спасов и се издаваше от Паскалев), Ран Босилек ме срещна на една художествена изложба. Казаха ми кой се крие зад този псевдоним. Той беше главен редактор в „Хемус“ и на изложбата търсеше добри илюстратори. Познавахме се и от издателството на „Картинна галерия“. Бяхме с Митов. Поздрави и се приближи до нас. „Четох, каза, Вашето стихотворение в „Светулка“. Ще дадете ли нещичко и за „Детска радост“?“ Така в декемврийската книжка излезе втората ми творба за деца „Врабчо“,³⁵ подписана Калина Малина. Това са първите ми произведения за деца. Но първото ми за възрастни излезе преди тях. Оттогава започнах да се явявам във всички детски списания и вестничета. Дора Габе, която редактираше „Библиотека за най-малките“ при Министерството на просвещението, ми поръча да ги събера в книжка. Подбрах най-хубавите двайсет и осем измежду всички, излезли дотогава, допитах се до приятели за заглавието и приех предложеното от Николай Лилев — „Кавалче“.³⁶

— Близки ли бяхте с Лилев?

— Да, но не като с Балабанов и Елин Пелин.

— За първата си белетристична творба какво бихте разказали — тя излиза една година след „Кавалче“.

— През това време „Златно сърце“ зрееше в мен и на следната година, 1929, го написах и излезе през декември. Първият писател, който ме подсети да го издам, беше Христо Ясенев в Етрополе.

— Как се сближихте с него?

— Когато бях учителка в Етрополе. Там нямаше храна. Учителите ме питаха почти всеки ден: „Какво ще ядеш днес?“ Отговарях: „Пак мляко.“ А то беше бито. Вземахме го от млекарницата. Там се изработваше прочутото етрополско масло. Дори чичо ми Жеко, с когото се бях скарала, ми писа да му пратя няколко пакетчета. Получавах деветдесет лева месечно, парите не стигаха за масло, а нямаше и хляб на фурната. Беше 1918 г. Раздаваха ни мухлясало вгорчено брашно, а кой да ми го меси? Намери се една добра женица, майка на момиченце, което учех да свири на китара. Бях си взела и китарата. Тя много ми служеше при ученическия хор, който дирижирах. Защото освен български в етрополската прогимназия преподавах и пеене. Една година и в София замествах учителката по пеене Герганова, която бе изпратена на специализация в Германия.

Из целия град се беше пръснал слух, че буквално гладувам. И това не беше лъжа. Каквото можех да намеря през тая пролет, като киселец, коприва, отстъпвах на сестричката си, а аз се задоволявах с квасеното бито мляко. И ето един ден ми идват на гости Ясенев и неговият неразделен другар Недялко Попов, софийски учител, комунист. И той загина през 1925 г. като Ясенев. Те се бяха върнали през 1918 г. от фронта, където също са били заедно. Качват се по стълбите на горния кат, дето се намираше стаята ми, и казват, може би нарочно, за да ги чуя: „Чакай да я видим тази даскаличка, дето все гладувала.“ Аз не разбрах шегата. Уплаших се, помислих, че са инспектори. И двамата бяха цивилно облечени, с широкополи шапки и връзки, вързани като пеперуда. Поканих ги на чардака, там имаше дъсчено миндерче. Недялко започна да развързва месалчето, което носеше, обвито във вестник. И като рече: „Вземете! Мама Ви праща баница, нарочно за Вас точена“, разбрах какви инспектори са. Не познавах майка му и се чудех защо ми праща баница. Ясенев го засече иронично: „Хайде де! Майката е събирала брашънцето, пазила го не за госпожицата, а за сина си, за теб!“

Аз знаех, че старият Туджар има син поет, често бях разговаряла с него. Написала съм и разказ в „Провинциални сенки“ за този много интересен старец. Но не знаех, че той именно е

бащата на поета. От Ясенов бях научила няколко стихотворения от тогавашните списания. Харесвах ми със своята нежност и благозвучност. Напомнях ми Верлен. Когато се разбра, че той е Ясенов, синът на Туджара, смяхме се и тримата с глас.

— Как изглеждаше тогава Ясенов?

— Усмихнат, миловиден.

— От описанието, което правите на бащата в „Провинциални сенки“, личи, че между двамата не може да няма неразбирателство. Това е отбелязано и в литературата за Ясенов. Споделял ли е той нещо за това?

— Шегуваше се със стареца, но не го мразеше.

— Съвсем точно ли се придържате към прототипа в „Провинциални сенки“?

— Описвам го точно, както всички мои герои в тази книга.

— Каква беше художествената Ви задача в този разказ — да направите характеристика на стареца или повече да акцентирате върху духа на времето, който той носи?

— И единото, и другото.

— Общата оценка за Ясенов е, че бил жизнерадостен, истинско дете на природата. Какво бихте казали Вие за това?

— Беше много духовит. Злъчен към неприятните му люде. Веднъж с приказки прогони от компанията ни дъщерята на генерала, когото Фердинанд нарече „Каналията“.

— Имате ли писма от Ясенов?

— Да. Но не са нещо особено. Честитки.

— Кога после се виждахте с Ясенов?

— Виждали сме се и по-късно. Веднъж в края на учебната 1923 г. — от 1921 бях вече софийска учителка — Митов ми каза: „Иди да си починеш нейде.“ Попитах: „Защо само аз?“ — „Защото ти си учителка, пък си и боледувала наскоро.“ — „Де да иде?“ — „Най-добре в Етрополе.“ И аз отидох заедно с моя бивш колега Ковалаков и дъщеря му, с която обитавахме една стая в манастира. И това лято бях постоянно в компанията на Ясенов, Недялко Попов и други етрополци. Имам снимки, които ни правеше братът на Ясенов Атанас Туджаров. Ето, разгледайте ги.

— Ясенов говореше ли за политическото положение в страната тогава?

— Подиграваше се с новите министри на Сговора.³⁷

С Ясенов много сме си доверявали. И първия, и втория път. От него научих коя е Маргарита, на която е посветил стихотворение, излязло преди „Рицарски замък“.³⁸ По една случайност ми. След смъртта на съпруга си д-р Димитър Топалов тя ме за-

пита един ден: „Къде е гробът на Ясенев? Искам да му занеса цветя. Той е посветил на мен стихотворение.“ В Етрополе го пее по музиката на местен композитор. Казах ѝ, че няма гроб, че най-добре ще направи, ако нарисува една картина (тя рисува обикновено цветя) и постави картината пред портрета на Ясенев в училището на негово име. Аз съм говорила за него в Народния театър пред учениците на това училище. Но след няколко дни Маргарита ми каза, че намислила да изпрати голяма картина на Етрополския музей. Писах на уредника, дойдоха, взеха картината и ми благодариха. А за 80-годишнината от рождението му тя изпрати по мен цветя.

— Знаете ли нещо за композитора на песента?

— Не.

— Сега ли е съчинена тази песен или по времето на Ясенев?

— Сега.

— Как научихте за смъртта на Ясенев?

— Толкова бях объркана. Разни слухове се носеха, но аз все имах надежда, че се е укрil. От Етрополе нищо не можах да науча, защото по това време и брат му Атанас е бил малтретиран. Нямах кого да питам. Брат му Иван беше в Червен бряг. По-късно се срещнах с жената на Хербст Виола, дъщерята на Екатерина Каравелова. Когато основахме Клуба на българските писателки, Анна Каменова ни предаде поканата на Каравелова — тя ѝ била добра позната — да отидем в дома ѝ. Отзовахме се. Много тягостно впечатление ми направи тогава Виола, легнала на килима в същата стая! Дълго не можах да се успокоя, като си мислех за нейното умуопомрачение.

— А сега да се върнем към историята на романа Ви. Как Ясенев Ви наведе на мисълта да издадете „Златно сърце“?

— Като чу как разказвам романа на сестричето си.

— Преди „Златно сърце“ нямате други печатани белетристични произведения, нали?

— Не.

— Тъй че изведнъж започвате с много интересна сполука. Смятате ли, че ако Ясенев не беше Ви подтикнал, сама щяхте да стигнете до мисълта за печатането на този роман?

— Може би не.

— Вие започвате като детска поетеса, а пишете първия в българската литература роман за деца. Имате ли точно определени жанрови предпочитания тогава?

— На младини много се влияех от Петко Тодоров. Като студентка съм чела в „Бяло море“ разкази „а ла Петко Тодоров“. Събирахме се в механи, обявявахме някого за четец и така слу-

шахме произведенията си. Но не казвахме от кого са. Само който ги четеше, познаваше по почерка автора. Така мислехме, че по-свободно ще можем да разкритикуваме произведението. Случи се тъй, че Балабанов жестоко наруга един мой разказ. И оттогава вече не пишех идилини. Стиховете ми имаха по-голям успех. Посвещавах ги на нашите беломорки, на гостите, като Щъркелов например. Сравнявах го с щъркел, който лови жаби. Хумористично стихотворение беше. Посветих едно и на беломорката Надя — тя много хубаво танцуваше.

Бяха ми измислили името „Звънче беломорско“. И досега някои от беломорците продължават да ме наричат така. Да кажем, Тодор Боров или първата жена на Светослав Минков — много хубава, весела и приказлива беломорка. Имахме и други подобни псевдоними, като например „Чайка беломорска“ — жената на Борис Зографов. Той беше публицист и илюстратор на нашите беломорски вестници. Добър илюстратор. Винаги засмян. На една Нова година, когато правехме елха, Митов получи от Чайка един ръчен малък звънец, който и сега стои в дома ми.

— След това не сте ли печатали тези първи неща?

— Не. Имах голямо желание да стана писателка, но не можех да се справям с печатането. Нямах още представа, че ще се заломя с писателство. То ми стана ясно по-късно, когато бях публикувала първата си статия.

— Как съчетавахте творческия труд с учителската работа?

— Те като че се подпомагаха.

— Учителството явно е оказало голямо влияние върху творчеството Ви.

— Да, най-много. Разбира се, не само то.

— Нещо за някои Ваши ученици?

— Ученик ми беше Емил Шекерджийски. Страшно мило дете беше, живо, ученолюбиво. Аструг Калев също. И Никола Шопов, който после загина като участник в съпротивата.

— Докога бяхте учителка?

— До февруари 1932 г., когато ме уволниха.

— Как стана това?

— Мисля, че им трябваше място за тяхно протеже. Бяха ме уволнили с анонимно донесение, че под формата на Въздържателно дружество запознавам учениците с големите преобразования в СССР. Помня само, че при анкетата най-много наблягаха на работата ми във Въздържащото дружество при Пета прогимназия. Директорката Сълплиева влизала в салона, без да я забележа. Беше дребничка и облечена, както ни задължаваха, с черна престилка. Възмутена, че говоря за СССР, тя изпраща

анонимно писмо до министерството. А беше зле настроена към мен, защото разбрала, че при тайното гласуване, кого да изберем за директор, както беше тогава редът, аз бях посочила учителя Петров. Той по-късно действително стана директор.

Във връзка с анонимното донесение на Сълплиева ме извикаха в Министерството на просвещението. Чучулайн ми показва писмото и ме попита: „Вие какво бихте направили на мое място?“ — „Господин Чучулайн, което не е подписано, бих го скъсала и хвърлила в коша.“

Родители на мои ученици се опитаха да помолят в инспекцията да ме оставят поне до края на учебната година. Отговорили им, че нищо не могат да сторят, защото учителката Райна Митова доброволно напуска службата си. А кой е луд да напуска по средата на годината, че да не си вземе ваканционните? Навярно бяха писали и в документа това, защото лесно можах да си намеря учителско място в частната френско-руска гимназия на мадам Кузмина, петербургска възпитаница. Постъпих през септември. Там преподавах на Петя Ступел, на Гриша Островски, Лили Берон.

„Кузмина“ беше скъпо училище. В него се преподаваше на руски и френски. Аз водех часовете по български език. Плащаха ми само толкова, колкото бе таксата на дъщеря ми, записана да учи там. Сега тя е журналистка в БТА.

— Каква беше Кузмина?

— Белогвардейка. Била е от голямо семейство. С мене се държеше много добре. Не знаех дали знаеше, че съм уволнена. Какво стана после с нея, не знам. Голяма част от белогвардейците си заминаха.

— Колко време бяхте в това училище?

— Три години.

— След това какво работихте?

— Още същия месец почнах учебници.

— А на щатна работа?

— За кратко време като подначалник в службата „Борба срещу социалните злини“, но още с идването на Сговора на власт ме уволниха „в интерес на службата“. Тази служба ми помогна да се запозная със софийските вертепи, дето гинеха в най-тежки условия юноши, дошли от селата да търсят препитание в града. Написах няколко статии за софийските просячета — техните изпросени пари потъваха в джобовете на разни лумпени и сводници. Статиите отпечатах в прогресивния за времето вестник „Камбана“, под редакцията на нашия близък Кръстьо Станчев. По-късно той стана редактор на прогресивния вестник „Заря“. По това време събрах и материали за книгата си „Нощни пеперуди“.

— Другарко Калина Малина, бихте ли разказали за работата си над учебниците?

— Свързах се чрез Б. Митов с издателството на Площакков.

— Площакков?

— Да, той после стана кмет на София. Широк социалист. Той се съгласи. Тогава учебниците даваха голям приход на издателствата. А това беше скромно. Само пожелаха да привлече и друго, по-известно от мен лице, за да се пласират по-добре учебниците. Обърнах се към Багряна. С нея добре се познавахме като членки на „Клуба на българските писателки“ и често сме посещавали едни и същи градове на литературни четения. Станаха хубави христоматии за трите прогимназиални класа. Въведоха ги почти във всички села.

— Тогава нямаше ли общи учебници за цялата страна?

— Не, нямаше.

Разделихме си по 40 000 лева. Стефан п. Василев, който живееше в Казанлък, ни помогна за речника на чуждите думи. Разправяхме се с писма. Ето христоматиите.³⁹ Освен биографиите и портретите на писателите сложихме биографии, репродукции от картини и портрети на видни наши художници — Дечко Узунов, Антон Митов, Борис Георгиев. Сестрата на Б. Георгиев беше първата жена на девера ми Стефан Митов, който я взе с едно момиченце. Сега дъщерята е художничка в Италия.

— Поддържа ли връзка с България?

— Майка ѝ Надя почина там, а Милочка, както се казва художничката, не ни е писала никога. Вуйчо ѝ почина също в Италия.

— Какви спомени имате от Б. Георгиев като човек?

— Видях го само веднъж, когато ми донесе статията си за редактираното от мен „Въздържателче“.⁴⁰ Слаб на вид. Убеден вегетарианец и въздържател.

— Пазите ли ръкописа му?

— Имам го.

— Дали е обичал България?

— Не е имал време да я обикне, защото малко е живял в България. Само детството му е минало във Варна. Повече е бил в Русия, Италия, Индия. Ученик е на стария Рьорих. Когато бях в читалище „Виделина“ в Пазарджик, един от кръжочниците му се обърна към мен с думите: „Молим Ви, кажете нещо за Борис Георгиев. Аз съм направил много голяма колекция от негови репродукции.“

— Не му е било лесно да ги събира. Напоследък много рядко се отпечатват негови работи. В стари списания ги има повече — „Хиперион“ например.

— На Борис Георгиев, както Ви казах, посветих и специален брой във „Въздържателче“.⁴¹

Освен христоматните написахме с Митов и Стефан Илчев граматики за трите класа,⁴² но това не са първите ми учебници. Имахме вече практика. Нали поправях христоматните и една от граматиките на Карагулев още през 1925 г. После направих читанка за трето отделение с педагога Б. Шанов и Трайко Симеонов.⁴³

— Редакторската Ви работа е била много усилена и около издаването на детски списания. Какво бихте разказали за тях?

— Когато започна да излиза вестникът на Елин Пелин „Пътека“, той поместваше в него последователно „Ян Бибиян“. Имаха много главоболия с него — и за редактиране, и за администриране. Тримата редактори — Елин Пелин, Подвързачов и Пилигрим — не можеха да се справят и първите двама най-после се отказаха от тая работа. Тогава Пилигрим предложи на мен да го редактирам. Покрай „Литературен глас“ имах възможност да намирам сътрудници. Така станах редакторка на „Пътека“. Разбира се, съредактор беше и Пилигрим. Ето, вижте течението. Под тези стихове и писма до пътечковците сега пише Стрина Мина, а другаде — Леля Лазарина. Това са мои псевдоними, за да бъде по-голям изборът на имена във вестника.

— Налага се те да се допълнят към Речника на българските псевдоними.

— В „Пътека“ веднага започна да излиза и моята весела вест „Косъ Дългоносо и Фроса Дългокоса“. Имаше вече традиция с „Ян Бибиян“.

— Кои други издания сте редактирали?

— Освен „Пътека“, „Въздържателче“, още и „Градинка“. Намирах сътрудници, особено художници — Александър Божинов, Райко Алексиев, Асен Попов, Наум Хаджимладенов, Георги Атанасов, Васил Стоилов, Никола Тузсузов, М. Никифоров, Пенчо Георгиев. Сътрудниците разказвачи и поети бяха

по-малко. Малцина пишеха за деца. „Пътека“ не плащаше хонорар, „Въздържателче“ — също. Само „Градинка“, защото беше приложение на женско домакинско списание с голям тираж.⁴⁴ А аз получавах от Въздържателния съюз и женското списание минимална заплата. За да дам весел вид на „Градинка“, привлякох за сътрудник артиста Никола Балабанов, който беше вече говорил по радиото в рубриката „Добър вечер, мили деца!“ Той е по-малък брат на професора.

— Какво бихте казали за тези малобройни сътрудници?

— Които привлякох, работеха с любов в детските издания — Никола Балабанов, Мария Грубешлиева, Фани Попова-Мутафова, Яна Язова. Малко бяха сътрудниците тогава.

— Но детският ни печат от това време е на много високо равнище, особено някои издания.

— Да. Особено в издателство „Хемус“. Картинните приложения на „Картинна галерия“ се печатаха в Лайпциг.

Аз се сещах към кого да се обърна. Ето например задам тема на Б. Георгиев „Какво дължа на въздържанието“. Отпечатах я, както виждате, придружена от много снимки. Елин Пелин ми обеща да сътрудничи, когато поех редактирането на „Пътека“, но даде малко. А аз високо ценя този наш именит писател-реалист. Ценеше го и Митов.

— Откога се познавате с него?

— Знаех го още от дните, когато членувах в „Бяло море“. Той беше постоянният ни гост заедно с почетния ни председател Александър Балабанов. Много са спомените ми за Елин Пелин.⁴⁵ И като гост на „Бяло море“, и като сътрудник на „Литературен глас“, и като приятел на семейството. Беше много духовит. Простичко разказваше, не можеше речи да държи, но като заговаряше, всички го зяпваха в устата. Винаги си служеше с народни изрази, талантиливо описваше наблюденията си над селяните. А беше понякога и жлъчен, когато искаше някого да ухапе. Като Балабанов. Не си поплюваха и двамата. Разправяха, че не обичал много да помага. Затова се учудих, че написа такива добри думи за „Златно сърце“. Мисля, че това се дължеше на Елка, дъщеричката му, която беше чела романа. Детето го хареса. Отзивът излезе в новото тогава списание „Българска книга“. Препечатан е в един от томовете на съчиненията му.⁴⁶

— За останалите си сътрудници какво бихте казали?

— Постоянен сътрудник на „Въздържателче“ беше Ненчо Савов, брат на писателя Минко Неволин. Ненчо Савов за съжаление не е още в Писателския съюз. Наум Хаджимладенов илюстрираше много хубаво своите добре написани народни приказ-



Калина Малина в Етрополе. Къщата, в която е замислен романът „Златно сърце“



Калина Малина и Д. Б. Митов

ки в „Градина“ и „Въздържателче“. Сътрудничеа Младен Исаев, Добри Немов, Асен Босев, Стоян Даскалов. Босев ми писа от село, че иска да го подпиша Жетваров, а аз отговорих, че името му е хубаво, показва социалния му произход. По едно време го подписвах Босев-Жетваров.

— Мария Грубешлиева?

— Беше изпълнителна. Никога не ми отказваше да напише нещо. Беше много приятна събеседница.

— А Яна Язова?

— Много културна жена. Балабанов добре ѝ влияеше. Бързо израсна като оригинална поетеса. Написа и роман, „Капитанът“. С нея сме ходили заедно на литературни четения, например в Лом. Посрещнаха ни много добре. Тя беше красива — висока, стройна, а сестра ѝ Мила — още по-хубава. След Девети Я. Язова престана да печата. Коя е причината, не зная. Виждах я да работи в Народната библиотека, но не казваше какво. Нейният край, навярно знаете, бе много тежък. Намериха я мъртва в стаята ѝ. Навярно е нямала близки, които да я подирят.

— Чувала съм, че се готвела да заминава занаякъде, затова дълго време никой не я потърсил — мислели са, че отсъства от София.

— Помня колко се възхищаваше от нея Балабанов. Когато за първи път ни каза, че са се запознали, посочи с ръка колко голямо било челото ѝ.

— Какви бяха първите отзиви за Вас?

— Най-хубави. Бях посрещната от критиката като никой друг. Това много ме учуди. Първият отзив за книгата ми „Кавалче“ бе много възторжено написан от Чилингиров.⁴⁷

— За по-късните Ви работи — „Сирачета“ например, има също много положителни оценки.⁴⁸ А за първите публикации?

— Не мога да си спомня. Пък и дали съм обръщала внимание на онова, което се говореше в нашите среди. Зная само, че от много списания и вестничета ми искаха материал. И Ал. Спасов, редактор на „Светулка“ заедно с Елин Пелин, и Ран Босилек, и инспекторите, които имаха списания — Домусчиев („Другарче“), Добри Чолаков („Детски свят“). Но хонорар взимах само от „Детска радост“, защото се издаваше от капиталистическо предприятие — издателство „Хемус“. Хонорари плащаше и Министерството на просветата. С първите получени триста лева си купих препариран бухал от една изложба. От „Златно сърце“ взех осем хиляди лева, като подписах договор, че за второто издание ще ми дадат четири хиляди. Но то не излезе при „Хемус“.

защото вече бяхме в лоши отношения със златорожците — те се смятаха хора на „Хемус“, „Златорог“ се издаваше от него. Та второто издание направи Коюмджиев. Той беше с голяма ерудиция, естественик, ако не се лъжа — толстоист. И сега си гледа градината в Иваняне. Грешка стана, че не го сложиха на тоя сектор. Разбираше от издателство.

— Как преживя той това?

— Не го преживя леко. Имаше книжарница на „Цар Освободител“ срещу кафенето. Събираха се в нея писатели. Той ми издаде и други книги.

— В кои други детски издания сте сътрудничили освен тези, които споменахте?

— „Поточе“, „Здравец“, „Весела дружина“.

— Вие ли избирахте списанията, в които да дадете произведението си?

— Редакторите ме молеха. Обикновено не ми даваха тема, простичко казваха: „Напиши нещо!“. А аз, ако имам нещо готово, изпратя го, поместят го.

— А за възрастни?

— Главно в „Литературен глас“, „Вестник на жената“ и някои други списания, като „Беседа“ например. То беше на Екатерина Консулова-Вазова. От него получих награда за разказа „Продавачката“. Присъди ми я като член на журито проф. М. Арнаудов — хиляда лева.

— Какви спомени имате от редакторката?

— Културна жена. Не съм имала много контакт с нея. С писма се разправяхме.

— Пазите ли ги?

— Пазя ги.

— Случвало ли Ви се е да имате отрицателна рецензия тогава?

— В началото не. По-късно, когато отпечатах романа „Сирачета“, излезе статията на Чавдар Мутафов, в която най-напред пише против „Морава звезда кървава“ от Константин Петканов, а после и против „Сирачета“. Наричаше ги „пораженски книги“.

— Къде е отпечатана?

— В някое фашистко списание — „Подем“ ли беше?

— Тази ли е първата отрицателна рецензия за Вас от онова време?

— Според мен — първата.

— Как я посрещнахте?

— Съвсем не ми направи впечатление, защото бях убедена, че трябва да се воюва против войната. Мутафов беше застанал

на фашистки позиции. А с жена му Фани Попова дружехме. Ходехме заедно на литературни четения. Не ѝ казах нищо за статията, не я упрекнах, че не е попречила да бъде написана. По това време Митов даде положителна оценка за книгата „Жената на приятеля ми“⁴⁹. Когато през 1940 г. се подписа споразумение между Рибентроп и Молотов, тя ми се обади по телефона: „Калинке, сега няма за какво да се караме.“ Отговорих ѝ: „Не бързай да се радваш. Не се знае как ще се развият събитията.“ Това беше мнението на Митов за пакта. Той правилно преценяваше случилото се.

— Като човек каква беше?

— Беше честен човек. И хубава. Пък за вината си да отговаря. Колко е виновна тя, не знам. Сама отиде на този конгрес на фашистите в Берлин. Отиде само защото беше дала дума.⁵⁰ Напоследък, преди да почине, ѝ бях една от най-близките приятели.⁵¹

— Освен рецензията на Ч. Мутафов имахте ли други отрицателни отзиви?

— Да. Още един. В „Златорог“, против „Старшата сестра“⁵². Романът се отпечата през юни 1941 г. Една от главните ми героини бе еврейката Сара, но цензурата ме застави да променя името и тъй като това трябваше да стане на коректури, смених само една буква — Р с В, и стана Сава. Но това съвсем не попречи хората да разберат, че тя е еврейка. Забеляза го и Кирил Христов — той писа възторжена статия за този роман.⁵³ Освен Кирил Христовия имаше още много положителни отзиви, между които от Веселин Ханчев, от Стефан Каракостов.⁵⁴

— Вашето семейство е общувало с най-различни среди. Изглежда, главна причина за това са били литературните издания.

— По едно време „Литературен глас“ имаше възможност даже да почерпи своите сътрудници. С реклама за тръбна мебел се бяхме обзавели добре в три стаи и голям хол с парно отопление. Мнозина, дошли за пръв път у нас, казваха, че живеем буржоазно.

— Обзавели сте се с реклама?

— Ами рекламата за мебелите излезе във вестника и срещу това ни дадоха мебели. В същата квартира беше живял и Георги Стаматов, когато се беше оженил за чехкинята, а след това, като мъж на Петя Герганова, я напусна. Съжалих ни как се мъчехме в нехигиеничната квартира на „Цар Шишман“, сети се, че онази на „Мосул“ е свободна още, намеси се между бившите си хазяи и нас и ние се преместихме срещу минимален наем в този голям апартамент. Там на гости ни бе идвал дори и Разколников.

— Разколников?

— Да, първият съветски посланик в България.⁵⁵ Автор е на „Записки на мичмана“. Поради несъгласие със Сталин избяга в Париж. После жена му се върна. Реабилитираха ги.

— А той?

— Той умря в Париж!⁵⁶

— По какъв случай е идвал у Вас Разколников?

— Бяхме приятели с Муза, жена му. Често ходехме в легацията. Там бяха Марта Попова, Мара Лещова-Трънка. Разколников дойде у нас, но по таен начин — през задния вход. Къщата имаше три входа. Не си спомням дали тогава донесе всички стенограми от Първия конгрес на съветските писатели.

— Имате ли тези материали?

— Имам ги.

— Защо Разколников дойде тайно у Вас — нали е официално лице?

— Ами той си е конспиратор, да не се знаят връзките му с българите. Много ни беше тежко, че трябваше да напуснем тази квартира, защото дъщерята на хазяите се прибираще от Перник. Излязохме с мъка и се прибрахме в един сутерен на улица „Добромир Хриз“ в къщата на полковник Димитров. Той след година ни изгони, защото сме били врагове на България и не сме били слушали радио Донау. Бяхме принудени да си построим през 1941 г. една къщурка временно, с право да я съборят, когато урегулират мястото. С парите от учебниците си бях купила по съвет на чичо ми Жеко място в тогавашния квартал „Княз Кирил“, слатинското землище. Решихме в този квартал да се преместим. За съжаление никой не ни прие за квартиранти, защото полковникът беше предупредил няколко офицерски семейства защо ни е изгонил. Съжали се над нас тогава само един чех, синът на художника Хорейши, и ни приюти, докато струпаем малката си къщурка на нашето място. Живяхме във вилата му. Тя се състоеше само от стая и хол. Това беше през 1941 г., когато Митов легна тежко болен и аз се разправях със строежа. Докато строях къщата с един майстор, Митов лежеше болен. Като дете той беше боледувал от туберкулоза в костта и носеше специална обувка. Цял мъченик беше. Една вечер на прибиране падна върху покритата със сгурия пътека. По това време редакцията ни се беше преместила на „Парчевич“ 29, много далеч от дома ни. Аз бях усетила, че не е добре, и изпращах с него домашната прислужница. Тя му беше помогнала да стане. Никой от неговите приятели лекари, които идваха да го видят, не можеше да даде правилна диагноза. А той беше преживял силно нервно

сътресение, когато германците влязоха в СССР. То се отрази на боледувалия през детинството крак и той не можеше повече да се движи. Само доктор Бояджиев ми каза: „Той има слаби нерви, а нервите искат силна храна. Каквото сте скрили, давайте му.“ Съгласих се и започнах силна храна. Балабанов казваше: „Съгласен съм с доктор Бояджиев. Аз да му стотвя едно пиле, че да видите.“ Балабанов готвеше много хубаво.

Бяха ми казали да не му давам никакви сведения, докъде са стигнали германците. Аз бях направила звънче в къщи. И първото, което казвах на гостите, беше да не му казват. Не му давах вестници. Счупих и радиото — уж случайно. После не можеше да го поправим. Митов лежа, докато дойде победата при Сталинград. Чак тогава стана, взе бастуна си и пристигна да види как върви строежът на нашата къщичка. Много беше чувствителен. А беше силен на вид. Наричаха го „Дъбът“.

В този слатински квартал, който присъединиха към София след Девети, се е работило много по време на съпротивата. Някои от борците, като Фильо Запрянов и Павел Лилов, загинаха. С другите, като Илия Овчаров и дъщерите му, сестрите Вълнарови и други, заработихме. Станахме основатели и на Българо-съветското дружество, и на Женското, и на разрушеното читалище „Яворов“.⁵⁷ Митов произнесе надгробно слово за един от прогресивните професори във Ветеринарния факултет, Г. Павлов, покровител на Малчика.

— Нещо за идейното развитие на Митов?

— Когато се запознахме, аз бях по-прогресивна от него. Не бях толкоз увлечена от символистите. Митов под влияние на своя учител по литература Иван Грозев беше склонен към теософското учение. Дори преведе книгата „Посвещение“ от Ани Безант⁵⁸ през 1919 г. Но Балабанов го насочи към реализма. Тук му е мястото да кажа, че Ал. Балабанов оказа голямо влияние върху него. За оформяне на прогресивен мироглед на Митов е повлиял и неговият баща, основател на студентско дружество „Рабочий“ в Лиеж. Там Митов следва естествени науки.⁵⁹

— Вие имате архива на Б. Митов, нали?

— Да, имам документи от онова време.

— Как се ориентира Митов към издаване на литературни вестници?

— Още като студент. Сближи се с Ал. Балабанов, с Елин Пелин и Т. Боров. Навярно идеята за вестник е на Балабанов. Той беше много находчив. Името „Развигор“ — също. Ето Ви първия брой на „Развигор“ от 6 януари 1921 г. „Развигор“ е първият в света литературен вестник.

— Първият в света?

— Да, това е абсолютно доказана истина.⁶⁰ Балабанов много се гордееше с това. През първите години на „Развигор“ Митов по-малко участвуваше във вестника, защото се готвеше за изпит.

— Какъв изпит?

— Университетски. Аз завърших по-рано и станах учителка, защото моят курс беше двегодишен. На „Развигор“ редактор е отначало само Балабанов, после и Елин Пелин. Редактор е и Тодор Боров. Третата година „Развигор“ пак се редактира от Балабанов и Елин Пелин. От година четвърта редактор е Д. Б. Митов.

— Кой измисли името на вестника?

— Знам, че „Развигор“ го даде Балабанов. А на „Литературен глас“ кой му даде името, не помня. Трябва да е Митов.

— Какви спомени имате от Балабанов? Явно са много.

— Противоречива личност. Както казваше за себе си: „На теория невъзможен, но на практика съществуващ.“ Правеше се на разсеян, бе станал пословичен с това си качество, но беше много съсредоточен. Имаше голяма памет. Знаеше перфектно няколко езика освен класическите, както и наизуст — цели произведения. Остави „Развигор“ на помощниците си и замина отначало за Гърция, а после — за Рим. Взе и машината си, защото почеркът му беше невъзможен и само Боров го разчиташе. О многобройните писма, които ни изпращаше оттам, се вижда как често е залагал, когато няма пари, тази своя машинка. Получаваше ли някой хонорар, пак си я откупваше. Имам доказателство, че не беше разсеян. Помнеше не само името ми, когато аз почти го изгубих зад псевдонима си, но и именения ми ден. И точно на датата ми изпращаше поздравление. Много държеше да бъде в добри отношения с мен не само защото помагах в администрацията на вестника, разбира се, без пари, но и защото заминавах двете му деца по български, за да влязат в българското училище, когато се завърнаха от Рим. Лили и Бистра. Казвахме им Лилито и Бисето. Жена му беше много красива — Лия Балабанова. Мисля, че беше англичанка, английски говореше (от немски произход — б. м., Б. Г.). Тя, Дора Габе и Лора Каравелова бяха хубавиците на София.

Не излизаше от дома ни. У нас държеше писмата си от свои близки. После си ги взе в чувал. Можете да си представите картинка.

Балабанов пишеше бързо, беше много продуктивен. Понякога изпълваше сам целия брой, като си служеше и с псевдоними. Беше много човечен. Много време губеше, за да помага на другите.⁶¹

Писмата му са пълни със загриженост за някого. Негови сътрудници и приятели бяха сътрудниците на „Българан“, с които често се срещаше по кафенетата. Негов псевдоним беше и Живодинов.

Добър човек, но за работа нямаше милост. Спомням си такъв случай. Мъжът ми беше заминал за Париж. Аз го изпратих до Лом. Като се върнах, Балабанов ми донесе цял куп „Развигор“. Цяла нощ съм лепила адреси и плакала.

— Какви бяха разговорите им с Елин Пелин?

— А, това е трудно да се каже. Най-много за любов и жени. На псевдоними се подиграваха — Вьса Пъцова. Елин Пелин казваше: „С мен върви професорът, за какво ми е висше образование?“

— Много съвременници ги помнят все заедно.

— Винаги когато излизаше новият брой на „Развигор“, събираха се да го полаят. Канеха на почерпка и печатарските работници.

— А за литература, за творчество?

— Елин Пелин най-много мразеше да се говори за литература.

— А Балабанов?

— Обичаше. И правеше сравнения с гръцката литература. Когато беше с нас, ние само го слушахме. Той не даваше думата на никого. Правеше смехорни. С големи знания. Голям човек беше.

— За пътешествията си разказваше ли?

— Ами пишеше в писмата. Където е бил, какво е виждал, обясняваше. Всичко сравняваше с българската литература и показваше колко е тя в пелени. Слагаше Елин Пелин на първо място.

— За Захари Стоянов говореше ли?

— Ами да, нали той написа „Неизвестният Захари Стоянов“!⁶²

— Балабанов най-много се зарадва, че паднаха земеделците, защото по правописната реформа беше на нож с тях. По повод интернирането на Ясенов в „Развигор“ беше отпечатан и протестът на интелигенцията, както и статията на Балабанов пак по тоя повод под заглавие „Необяснимо ми е“.⁶³ В нея той наивно се чуди коя е причината за интернирането на този толкова добър човек.

— Отпечатал е и писмото на Ясенов „На всички адреси“. Това е голяма смелост тогава.⁶⁴ Кой избираше сътрудниците на вестниците?

— Те не се избират. Пристигат статии и се оценяват. Разбира се, на познати се поръчваха.



— Как стигнахте до решение за издаването на „Литературен глас“?

— То е отдавнашно решение и идея на по-голяма част от сътрудниците. Само че не можа да се осъществи веднага. Един от първите инициатори е Асен Златаров. Когато през 1926 г. заминах за Париж, А. Златаров пристигна малко след мен (бяха ваканционни месеци). Почти всяка вечер беше с нас. Хранехме се в евтини ресторанти, като сръбския например. Все разговаряхме за България. Често слушах А. Златаров да казва: „Колко хубав вестник беше „Развигор!“ Колко хубаво би било да се продължи делото на „Развигор!“ И веднъж Митов каза твърдо: „Може би тая работа ще стане.“ А после добави: „Аз съм без работа. Библиотекарството няма да ми попречи, мога да поема редактирането на един вестник от типа на „Развигор“. Но като дойде в България, не знаейки защо, може би затуей, че нямаше средства, започна „Литературни новини“ при издателство „Братя Игнатови“. Те бяха натрупали капитали от издаването на класиците на световната литература. Вестникът вървеше добре, но на Митов не му харесваше, че той служеше между другото и за рекламен орган на едно капиталистическо предприятие. Намесвах се в редактирането, давах много реклами. Инак те писаха благодарствени писма до него.

Следващата година, след като се съветва с най-близките си приятели и сътрудници, реши сам да издава вестник и в уводната си статия от първия брой „На свобода“ недвусмислено заяви, че не желае да върши услуга на кое и да е издателство и сам ще издава свой вестник. Това беше през 1928 г., годината, когато излезе и първата ми книга „Кавалче“. По онова време живеехме в едно таванско помещение на петия етаж. При нас бяха сестра ми Лушка и брат ми Емил. На първо време и те помагаша при редактирането на вестника. Една част се даваше на „Стрела“ — частно дружество за разпространение на пресата. Втора оставаха за абонатите, които отначало бяха малко и твърде неустановени на брой. Напечатвахме адресите, изрязвахме ги на лентички и ги залепяхме. Приготвяхме два вида пакети — едни за

гарата, други за пощата — за провинцията и за София. Това беше моето задължение. Бях учителка в близката прогимназия „Антим първи“ на „Оборище“. Като се върнех от училище, идваше файтон, качвах се с вестниците и ги предавах на пощата и на гарата. Това трая две години. На третата Митов и Чолчев, който редактираше „Вестник на жената“, си създадоха общо дружество за книгоиздаване. Отначало то издаваше само вестници, после започна да издава и книги. При него излязоха дванадесет броя от „Литературен глас“ — от 81 до 92. Нарекوхо го „Азбука“. В едно свое писмо от СССР до Митов Державин благодари и на издателство „Азбука“, заедно отпечатаало хубав отзив от Петър Динеков за неговата книга.⁶⁵

— Пазите ли това писмо?

— Пазя го — прочетоха го и по радиото по случай годишнината на Митов тази година. Аз писах статия за Державин, но не я поместиха. Беше подготвена за отпечатване заедно с писмото.

Державин взе учебниците, които съм писала — христоматии, граматики, — за да учи български, докато живееше в Княжево.

В началото „Азбука“ се помещаваше в редакцията на Чолчев на „Лега“, в един безистен. После на „Бачо Киро“, когато „Азбука“ стана предприятие на Плочев и на Митов. Направиха тази комбинация — от бр. 92 нататък съдружници са Митов и печатарят Плочев. Чолчев се оттегли, остана си на своето място, а ние излязохме. В същност издателството беше фиктивно.

— Защо фиктивно?

— Защото всеки сам си издаваше вестника. Отделни, мисля, бяха и сметките. А за пред хора, казваха му издателство. За улеснение, за хартия, за уверение, че издателството е солидно. Отначало използвахме дюкяна на Чолчев. Аз там направих изложба на детската книга.

Това трая до бр. 269, когато се случи онова, което най-не очаквахме. Малцина знаят историята на вестника след бр. 269, откогато започна да излиза с цветни заглавия. Станаха големи истории. Нанесен ни бе удар, но не успяха да ни съборят. За първи път говорих за това в Ханчевия дом в Стара Загора, дето ме бяха повикали през март по случай 80-годишнината на Д. Б. Митов. Жив свидетел на тази история е журналистът, който започна да завежда рубриката „Един час при...“ след Хр. Бръзиков — бащата на композитора Георги Костов, Коста Георгиев.

— Бихте ли разказали по-подробно?

— Във втората комбинация на това фиктивно издателство администратор беше един симпатичен момък на име Марин Дар-

жалнев, който се грижеше много за вестника. Не ми е ясно как стана тъй, че той беше сменен през 1934 г. с П. К. Чинков. Може би Плочев е настоявал. По това време ни извика зетят на доктор Ватев, Петър Габровски, в дома си. Беше скромно обзаведен, още не беше станал министър. Предложи на Митов да му даде вестника. „Трудно е за вас, господин Митов, каза. Сега сте и издател, и редактор. А ако ми дадете вестника, ще получавате една голяма заплата и няма да имате други грижи освен редактирането.“ Никога няма да забравя как скочи от старомодното червено канапе Митов, как се зачерви и гневно каза: „Аз вече съм бил в издателство. Зная каква свобода може да има човек в такъв случай като редактор. Не правя втори път опит.“ — „Но за Вас, господин Митов, е трудно да се разправяте с всички въпроси, свързани не само с издаването, но и с администрацията на вестника.“ — „Трудно е, но ще продължавам да се справям, щом искам да издавам една свободна трибуна, в която никой не ми се бърка. Вие добре знаете, че редактирах най-напред „Литературни новини“, орган на издателство „Игнатови“, което пълнеше вестника със своите реклами.“ — „Ваша работа, господин Митов. Аз Ви мисля доброто.“

И не мина дълго време след този разговор, двадесет броя преди да свърши годишнината — 1935, — обажда ми се факторът от печатница „Право“, печатницата на Плочев. Изтръпнах, като чух: „Обръщам се към Вас, госпожа Митова, защото нямам сила това нещо да го кажа на господин Митов. Надявам се, че Вие ще го подготвите и внимателно ще му съобщите, че Чинков забрани да приемам какъвто и да било материал за набиране от него, както и от Вас. Много ми е мъчно за всичко това.“ Той беше един нисичък пълен добряк и много уважаваше Митов. Помня го.

Такава тежка задача никога не ми се е падала. Най-напред трябваше аз самата да се успокоя. После да помисля как да му съобщя тази нелепа работа, но така, че да не му причиня голяма болка. Знаех колко болезнено чувствителен беше Митов за всичко, което засяга вестника. „Литературен глас“ беше душата му. А сега трябваше да му нанесе най-големия удар. Направих си план, как трябва да се преустрои целият ни живот отсега нататък, как трябва да си наемем жилище по-ниско, за да не изкачаваме 90 стъпала без асансьор. Това не беше нито по моите сили (очаквах дете), нито за него. И тогава чак му съобщих за разговора с фактора.

Успях. Казах му, че в „Литературен глас“ си е негов и никой не може да му го отнеме. Само редакцията трябва да се премести. Изтъкнах, че тя по никой начин не може да се върне пак на пе-

тия етаж, защото поради моята бременност не ще мога да нося вестниците на пощата и на гарата, както правех преди. Казах, че ще подиря удобно помещение и за жилище, и за редакция. Но докато това стане, броят не биваше да закъснява, още повече той беше посветен на Влайков. Един наш сътрудник, Петко Стоянов, имаше малка книжарничка на „Царица Йоанна“. Той даде адреса си като редакция и администрация на първо време. После с него редактирахме „Пътека“. Много жив човек беше. Все го закачахме за политика Петко Стоянов. Неговата жена беше сестра на жената на издателя Иван Коюмджиев. А пари за хартия и отпечатване дадоха други сътрудници, най-голяма сума — Никола Агънски. Вестникът не спря. Никога няма да забравя как светкавично се организира с помощта на самите сътрудници издаването му в ново помещение и печатането му в нова печатница.

— Кои сътрудници помогнаха най-много?

— Не бяха много верните ни хора. Освен Агънски (той даде хиляда лева) и Петко Стоянов — Дзивгов, Вичо Иванов, Коста Георгиев.⁶⁶ Васил Стоилов беше художникът. После Иван Велков, археологът. Няхахме близост с него, но той ценеше Митов.

— За Агънски какво бихте казали?

— Писах много за него.⁶⁷ Близък приятел. Той заведе Георги Димитров във Вършец, за да оглави Септемврийското въстание. Беше брат на хазияката ми на „Мусала“, където се оженихме.

— Как се развиха после събитията около „Литературен глас“?

— Оказа се, че обсебването на абонатите е било замислено още когато приехме за администратор преводача на Хайне П. К. Чинков. Изведнъж той се нареди редактор. Но тъй като нямаше право, т. е. позволение, да издава „Литературен глас“ — навярно такова позволение се е давало лично на онзи, който го е искал, — нарече вестника „Литературен час“. Неговият брой 1 съвпадна с брой 270 на „Литературен глас“, който за разлика от дотогава излезе с цветно заглавие.

— Тогава свършихте и с „Азбука“.

— Бр. 269 се издава от издателство „Азбука“ за последен път, а 270 — от „Литературен глас“.

Нямаше и пари. Защото парите от всички абонати останаха при Чинков, както и самите адреси на абонатите. Всички техни списъци останаха в т. нар. „Азбука“, която почна „Литературен час“ и ги използва. По една случайност аз бях взела един куп бракувани адреси, за да пиша на гърба им моите стихове, за да пише и Митов статията си. Тях използвахме. Ето, запазила съм няколко от тях. Вижте каква голяма абонаментна цифра — 6000. Това беше много за онова време. Затова се насочиха към

този вестник и Габровски, и Чинков, и Плочев. Но колко трудно беше, когато повечето от половината броеве ни се върнаха било от близките на починали абонати, било от други, които са променили адреса си, било от заявили отдавна, че не желаят да го получават, следователно не са го и платили! Получи се голяма обърканост. Върнатите броеве се отразяваха на тиража. Но и това постепенно се оправя. За да се отличава от „Час“, „Глас“ започна да излиза с разноцветни заглавия. А в администрацията на „Час“ лепяха лентата с адреса точно на „ч“-то, за да заблуждават, че абонатът получава „Глас“. Излязоха двайсет броя и новата годишнина се появи с новия си адрес „Цар Шишман“ 46, дето живеехме и дето се роди синът ни през зимата.

Малцина знаеха, а и досега не всички знаят тази история. Казват например: „Когато се разделиха „Литературен глас“ и „Литературен час“.“ Не съм питала В. Иванов как му се беше сторила тази раздяла в Пловдив — той там работеше в библиотеката, — но помня неговата телеграма: „Бай Димитре, дето ти, там и аз.“

— Пазите ли тази телеграма?

— Не зная. Мисля, че да.⁶⁸ Както винаги, той показва своето отношение към редактора и неговия вестник и не се заблуди, както направиха други, да изпрати материали на „Час“.

— Как е станало това?

— Не зная, но може би издателството на „Час“ е примамило някои сътрудници, като е плащало хонорари.⁶⁹ Но скоро се разбра какъв вестник беше той и защо се издаваше тъкмо когато фашистките орди навлязоха в СССР. Когато и неговият господар Габровски стана министър на външните работи,⁷⁰ а редакторът му — говорител по радиото. Целта на Габровски беше да разбере кои са прогресивните писатели.⁷¹

Запазено беше доброто име на „Литературен глас“. След ваканцията той вече излизаше и се разпространяваше на уточнените напълно адреси и на новите, чието число бързо порасна. И редакцията, и администрацията му не бяха издателство „Азбука“, а направо издателство „Литературен глас“, ул. „Цар Шишман“, вход от „Граф Игнатиев“. На първо време ние, за да си помогнем, в една от четирите стаи на апартамента на втория етаж, където живеехме, подредихме библиотека за прочитни книги „Знание“. От нея мнозина наши писатели са се ползували.

— От Ваши лични книги?

— Да. Давахме някои книги за четене. Много книги ни задигнаха. Така пропаднаха „Строителите на съвременна България“ от Симеон Радев.

Няма да забравя помощта, която някои сътрудници, като Радой Ралин и Катя Георгиева, ни оказваха по-късно. Вечер пристигаха в тесния вход на помещението, струпаха се около голямата пернишка печка да помагат при облепването на адресите на вестника. Пак аз го разнасях с файтон до пощата и гарата.

— Другарко Калина Малина, нямаше ли някакви признаци за такава постъпка от страна на администрацията на „Азбука“?

— Всичко се извърши по предварително обмислен план.

— В Речника на българската литература е отбелязано, че появяването на „Час“ е свързано с разцепление в редакцията на „Литературен глас“. Бихте ли си спомнили за това?

— От всичко казано от мен се вижда, че не е разцепление, а обсебване на вестника. Разделение стана, но не тогава, а когато Митов замина за Париж през 1938 г. с братята-редактори на „Древна България“.

— На издателство „Древна България“?

— Карапетрови. Те имаха пари, но не познаваха Париж. Предложиха му да отиде с тях като гид. Тогава именно сътрудниците се разбягаха.

— Но това е през 1938 г., а „Литературен час“ започва през 1935 г. Вие твърдите, че преди създаването му не е имало разделение?

— Не, нямаше. „Литературен час“ примамва някои сътрудници, защото им плащаше хонорар. После някои се върнаха. Който бяха по-честни, разбраха, че са измамени.

Сега му е мястото да Ви кажа с какво голямо майсторство Митов успяваше да залъже цензурата, за да бъдат пуснати статии като „Походът на варварите“ от А. Златаров, и то на първа страница с голямо клише.⁷² И то през онова време, когато в Берлин и други градове на Германия горяха на клада прогресивната литература. „Аз съм пред цензурата като балерина“ — този израз на мъжа ми ми се е втъпил в главата. Разиграваше цензурите — с видове, със смях. Звезделин Цонев беше един от тях. Него Митов много добре го въртеше.

Помести и портрет на царя, за да не спрат вестника. Митов се изхитри и поиска тъкмо от комуниста проф. Петър Петков да пише за научната дейност на царя.⁷³ А то не беше сериозно нещо — Петков само прави намек, че царят събирал пеперуди. Това отваряше път на вестника за много броеве напред. Затова излизаше 16 години, без да спре, всяка година по 40 броя. „Литературен глас“ не беше партийен вестник.

— „Литературен глас“ често има специални броеве — за Толстой, Достоевски, Маестро Атанасов, Балабанов, Вазов. Какво бихте казали за тях?

— Голяма подготовка се искаше за тия броеве. Митов намисляше точно човека, който е специалист по въпроса. Много голям успех имаха те.

— Видях в архива Ви ръкописа на статията на Елин Пелин срещу Йовков по повод „Боряна“. Спомняте ли си в редакцията да са разговаряли по този повод?

— Ами те го пишат във вестника. Бяха, разбира се, на стражата на Елин Пелин. Доста внимателно се отнасяха. Митов има студия за Йовков — не го е унищожил.⁷⁴ Но смяташе Елин Пелин за по-голям писател. Йовков беше затворен човек, не можеше да привлече хора.

— Толкова ли беше уверен Елин Пелин, че Йовков може да го „окраде“?

— Да. Беше получил и писма на читатели по този въпрос.

— Защо спря „Литературен глас“?

— Защото Митов смяташе, че е изпълнил задачата си и макар че имаше готова хартия (той беше много предвидлив и всички пари от „Стрела“ и абонатите влагаше в закупуване на хартия), реши сам да го спре. Последните броеве излизаха, когато бяхме евакуирани. Въпреки трудностите, въпреки разстоянието вестникът излизаше понякога по два броя заедно, като последните два са от 29 март 1944 г. Това е 16-тата годишнина на вестника, която за съжаление не е постъпвала в Народната библиотека през време на бомбардировките и затова някои изследователи, като Васил Колевски, пишат, че „Литературен глас“ е излизал 15 години.⁷⁵ Имаме пълното течение на вестника в Своге и когато дойдете там, ще го видите.⁷⁶ Последната статия е за книгата на Стефан Илчев „Времена и думи“ и с нея Д. Б. Митов (с последния брой на подлистника) завършва, както казват някои приятели, своето най-крупно дело — „Литературен глас“. А на уводно място, пак в последните броеве, ще видите статията му за Кирил Христовата „Затрупана София“. Между тези двете се намира и подлистникът на Хр. Петровски (за съжаление и досега не познавам този човек) за моята последна книга за възрастни „Планинецът“.

На последните броеве дъщеря ми Радка и Стефан Митов бяха редактори.⁷⁷ Ние бяхме евакуирани във Вършец, вестниците не са изпращани на абонати. Няма ги и в Народната библиотека. Намират се само във вилата ми в Своге.

— Необходимо би било да се препечатат, за да ги има в Народната библиотека.

— По онова време партийното издателство нямаше хартия и Митов му я даде. Не знай дали срещу заплащане или я подари.

Аз го упрекнах: „Партийното издателство ще си намери хартия, а за нашите книги има дълго да чакаме.“ И така излезе. „Театрални вечери“ — негово заглавие, а съставителят им аз, излязоха не за петгодишнината от смъртта му, а много по-късно. Същото се получи и с последния том от „История на западноевропейската литература“. Трябва да Ви призная, че Митов беше огорчен, загдето постепенно го отстраняваха от литературните среди. Но той беше от онези, които към всяка работа пристъпваха с цялата си душа, и Вие знаете какво направи той за театралното дело у нас.

— Кога се ориентира Митов към театъра?

— От 1926 г. в Париж. Там посети всички театри. Първата му статия беше театрална. Преди Девети той нямаше държавна служба. Беше преподавател във Френския колеж, а той беше частен. През 1943 г. Митов получи писмо от театъра, че го назначават лектор в току-що създадената театрална школа.

— Но той отказва.⁷⁸

— Да. Не можеше да приеме тази покана, защото му се постави условие да пише само добро за театъра или нищо да не пише. След Девети стана ректор и оттогава започна да преподава. В началото Висшата театрална школа се намираше на ул. „Искър“. Разполагаше само с две стаички. После той взе зданието на „Раковски“ с голям труд. Това му взе и живота.

— Другарко Калина Малина, преди да приключим с работата Ви преди Девети, да се спрем на още един въпрос — Вие ходехте в сладкарница „Цар Освободител“, нали?

— Разбира се. Особено когато живеехме до Орловия мост. Тогава имаше трамвай по цялата улица.

— Вихте ли споделили някои Ваши спомени за сладкарницата? Никой не я подминава в спомените си между двете войни.

— Беше изцяло сладкарница на творци. И човек вътре се чувствуваше като че в някакъв клуб. Видиш един познат, друг познат. Приятно е на човек да стои в такава среда.

— Сладкарницата имала две отделения.

— Можеше да се вземе за второ онова, което беше по-издигнато.

— Сред постоянните посетители е бил и Йовков.

— Постоянно отиваше, седаше до прозореца.

— Сам?

— Понякога имаше един-двама души до него. Не събираше много хора около себе си. Други образуваха големи групи.

— Например Ал. Балабанов.

— Около Балабанов и Елин Пелин постоянно имаше хора. И все разширяваха кръга на масите.

Сервитюрът Стефан беше твърде любопитен и подслушваше разговорите. Много любезен беше.

ТВОРЧЕСТВО СЛЕД ДЕВЕТИ СЕПТЕМВРИ. ТВОРЧЕСКИ ПРОЦЕС

— Сега да минем към времето след Девети септември. Откога членувате в БКП?

— Митов — от 1944, аз — от началото на 1945 г.

— Във всеки очерк за Вас се отделя голямо внимание на творчеството Ви след 9. IX. 1944 г. Какво бихте казали за новите тенденции в него — теми, герои? Вие откликвате бързо на новите събития.

— От мен първата статия след Девети в „Работническо дело“ е за Павел Лилов, загинал в отряда „Бенковски“. В същия вестник отпечатах и „Под грохота на машините“ за една от работничките на фабрика „Слатина“. Слатинският квартал ми е дал много материал за разкази, стихове, както и повестта „Колибарчето“, втората ѝ част.

— За „Симовата чета“ какво бихте споделили?

— „Симовата чета“ излезе във второ издание и се преведе на чешки. Писана е в самия Балкан сред септемврийчетата на лагер и е първата от този род. Отидох в самия лагер. Но книгата се разкритикува. Не си запазих статията. Излезе в „Литературен фронт“⁷⁹. Питах за нея А. Каменова, която беше в редакционния съвет. Каза ми, че нищо не знае. Редактор беше Фурнаджиев. Не можах да разбера дали статията е била поръчана.

По-късно написах книга със сюжет от съпротивата — „Колибарчето“. В критиката я нарекоха „правдива“.⁸⁰ Преди „Колибарчето“ през 1953 г. излезе романът ми „Искам да стана учител“. С него целех да ориентирам отличните ученици към учителската професия. Но при редактирането засилиха предпочитанията към педагогиката — книгата не беше като че ли моя. Тя беше донякъде изхабена и по предложението на първите ѝ рецензенти още при приемането ѝ. Архивата около тая книга е много голяма и мъчно мога да Ви я покажа, защото я пазя в Своге. Но ако е тук, ще видите как топло бях написала отначало тази книга за свогенските осмокласници.

— Вие по начало водите разказа с непринудена сърдечност — така е не само в „Златно сърце“, но и в „Сирачето“, и в „Детето на затворника“, и в „Най-добрият приятел на Коля“.

— Но тогава трябваше да понеса нападките, които ми се отпавиха. Въпреки това за никоя книга не съм получила толкова възторжени писма, макар че критиката я отрече. Може би сюжетът подкупваше читателя. Може би донякъде критиката имаше право. Последното писмо, което получих, е от 27 ноември тази година. То е от Нели Доспевска. Следващите мои белетристични произведения се посрещнаха добре. А за стихосбирките не си спомням да съм получавала отрицателни отзиви.

Нека Ви кажа, че открих някои неточности и в писаното за Митов. Да оставим словесните борби срещу златорожците преди Девети. Печално е, когато някои наши другари не са добре информирани за неговата дейност тогава. Като цетох „Живи като живите“ от Христо Радевски, останах учудена, че в нея се говори за някаква статия от Георги Бакалов, печатана в РЛФ, против него.⁸¹ Като знаей колко се обичаха двамата, аз направих справка в Литературния институт и се оказа, че няма такава статия. Ето Ви писмото, което получих в отговор на моето запитване.⁸²

— Вие вече споменахте за близостта на Вашите родители с Георги Бакалов. Какво бихте прибавили за отношенията си с него?

— Бакалов беше прекрасен човек във всяко отношение. Ходехме в неговата книжарница. Трима души образуваха дружество и издаваха библиотека „Знание“ — цялата ми я подаряваше. Митов писа за него статия „Насърчителят“.⁸³

— Кога му занесохте свои преводи?

— Баща ми ме заведе при него още като ученичка. Беше с много приветлива усмивка. Каза му: „Виж, нашата ученичка се занимава с преводи. Прегледай ги.“ Той започна със синия молив — зачерква, зачерква, нищо не остана. — „Ти какво си направила? Ти съчиняваш Достоевски.“ Така се сближих със семейството. Не помня дали Лора беше родена.⁸⁴ Но и двамата ме обичаха — и той, и така Стефка.

— А сега, другарко Калина Малина, някои въпроси във връзка с творчеството Ви и във връзка с творческия процес.

— Никога не съм мислила за творческия процес.

— Толкова по-добре. Вие споменахте, че сюжетът на „Златно сърце“ е зрял у Вас дълго преди да го напишете. А като сте започнали, излял се е изведнъж. Как най-вече узряват творбите Ви — спонтанно или постепенно?

— Различно.

— Каква е ролята на конкретните наблюдения?

— Смятам, че имат голямо значение за мен. Например среща-та ми с деца. Те се стесняват отначало, но като заговоря с тях, полеха-лека се отпускат и ставаме приятели. В Толбухин едно дете се беше разплакало, защото не успях да взема цветята му. Тези детски чувства стимулират моето творчество.

— Кога записвате впечатленията си на хартия?

— Най-често, когато творбата узрее у мен. Аз мисля, че съчинявам мислено, и то най-вече, когато съм на път. Тогава се освобождавам от домашни грижи. И по трамвая, разбира се, ако съм седнала, съчинявам си наум. И тъй като пътят ми е дълъг, изготвям понякога цели стихотворения. Но често ги забравям. Ако това стане, когато се движа пешком, има опасност да ме блъсне някоя кола. За „Златно сърце“ много ми помогна дългият път до Пета прогимназия. Движех се все по канала, нямаше опасност за живота ми. И когато седнах на машинката си, написах го за три месеца. Когато съм в къщи, заета с домашна работа, пак си съчинявам мислено и за да не забравям творбата, ако е в стихове, измислям си и музика. Работя и си тананикам.

— Какво става с тази мелодия, след като запишете вече готовото стихотворение — изоставяте ли я или записвате винаги и нея?

— Повтарям си я и я запомням, докато я изпея на някой музикант, често дори по телефона.

— Всички ли стихотворения така съчинявате?

— О, не. Повечето свързани с приспиването на деца. В Пета прогимназия имах едно много мило момиченце в класа си, сиромашко беше и аз го виках често да ми гостува. Дори близките му бяха помислили, че ще го осиновявам. Други две ученички взех с мен да летуват в Златица. От къщи бях свикнала с деца, а дълго време няхах свое. Тежко беше моето детство, но братчетата и сестрите ми създаваха радост.

— Смятате ли, че всичко това има някаква връзка със съдбата на главния Ви герой, който също е осиновено дете?

— Сигурно се свързва. Този въпрос много ме е вълнувал. Мислила съм, че хората трябва да обичат не само своите деца, но и чуждите.

— Откога обичате децата?

— Мисля, че откакто съм се почувствувала човек. Това е първата ми обич към моите сестри, братя. От малка съм била заобиколена от другарчета в забавачниците на баща ми.

— Как стои при Вас въпросът с прототипите?

— Почти всички мои герои са живи хора, виждала съм ги, разговаряла съм с тях. Митов знаеше, че дори запазвам имената

им. Аз най-напред се евакуирах с малкия си син по време на бомбардировките. От Вършец изпратих три разказа на „Литературен глас“, невлезли още в книга. Среща ме девойката, прототип на единия: „Аз съм Ви много сърдита — казва. — Защо сте ме описали?“ Изненадах се. Митов бе променил името ѝ, но въпреки това тя се познала. А случаят беше интересен. Майка ѝ не я дала на този, когото тя обича. Тя се парализира. Като го вижда през прозореца, става — такава силна любов! Забравила съм този разказ.

Във Вършец писах и роман. Носех си машината. Налагат ми се интересни сюжети и започвам да работя. За прозата много проучвам, както за поемите и стихотворните романи.⁸⁶ Срещам се с хора, изучавам характери. Имаше един страшен случай, който ме потресе — дядото отравя внука си, за да не остави наследник. Голям богаташ, кръчмар. Синът му беше болен от туберкулоза, имаше втора жена. Снахата, жената на туберкулозния, беше учителка и ми разказваше. Дядото сложил в попарата мишеморка. Имаше анкета, но той се откупи. Владееше гори. Ходих и при бащата на детето. Написах разказ, но не го знам къде е. Трябва да е в Своге.

- Влияе ли Ви обстановката при писане?
- Не особено. Съсредоточена съм и не се разсейвам.
- Обичате ли да поправяте?
- Най-приятното нещо в творческия процес е поправянето.
- Обзема ли Ви в определен момент чувството, че произведението е станало, както трябва?
- Да. Завършената творба започвам да преписвам отново на машина. Не само веднъж, но по няколко пъти. Лошото е, че не мога буквално да преписвам. Стои пред мен поправеният ръкопис и аз си пиша, без да гледам в него. И пак поправам и допълням или заличавам.
- А когато свършите окончателно творбата?
- Случвало се е да я диктувам, както казах. Сега много ми помага магнетофонът. Обичам да слушам онова, което съм записала. Имам силно самокритично чувство и все не харесвам работите си. Едва когато чуя от други, че е добра, успокоявам се.
- Ако сте разтревожена от нещо, как пишете?
- Като че писането ме успокоява.
- Митов как се отнасяше към писането Ви?
- Не ми даваше никаква насока. Казваше: „Напиши го и ми прати“ — ако не съм в София, „остави го на бюрото ми“ — ако съм в София.
- Лесно ли пишете?

— Понякога много лесно. Обмисленият материал като че се излива. Случва ми се да търся по-точна дума. Има думи, които искам да добият гражданственост. Като „вадъилък“ например.

— Навярно е турска дума.

— Живяла съм сред турци. Много турски думи има в речника ми. „Баросвам“ — нещо хубаво да се направи, да се усъвършенствува. „Гаджуля“ — деца, дечурлига. Обичам думи, които са по-тънки, които не могат да се вместят в едно понятие. Много ми допадат писатели като Ламар, които грижливо боравят с езика, обогатяват го с нови думи.

— Кои български писатели за деца смятате за свои учители?

— Петко Славейков, Чичо Стоян, Елин Пелин. По въпроса за обстановката ще добавя, че тя не играе роля при писането, защото още от детинство съм свикнала да работя в най-лоши условия. Само ми е необходимо време. Колко пъти съм желала да се разболея, за да пиша на легло!

— Обичате ли да описвате природата?

— Чувствувам я много силно, но не я описвам подробно. Обичам да работя сред нея. Пиша на балкона, в градината си на вилата, дето живея до късна есен. Обичам да гледам зеленина, но тя не ме откъсва от работата. Като дете живеях повече в полски селища. Затова може би Етрополе ме грабна, а и сега не мога да се наситя на Балкана в Своге. Обичам рекичките, мостчетата, птичките...

— Какво чувствувате в момента на писането?

— Напрежение и голямо желание да завърша онова, което пиша. Но има случаи, когато дълго влача някоя книга. Като тая за Кърпачев.⁸⁶ Има противоречие между желанието и начина на работа.

— Как пишете — с писалка, молив?

— Само на машина. Чувствувам отвращение от писането на ръка. Дори легнала пиша на машина, като я слагам на колене. После поправам. Сдобих се с машина през 1929 г., когато реших да реализирам идеята си за „Златно сърце“. Връщам се от училище, сядам и пиша. Хем се учех на машинопис, хем съчинявах.

— И тогава поправяте?

— Поправям много, както Ви казах и преди. Машинописен текст лесно се поправя. На ръка не може, няма място.

— Всичко ли поправяте?

— Не всичко. В основата работата си остава. Понякога страниците ми са страшно изпъстрени с поправки, та ме е срам да ги гледам. Струва ми се, че това е безпомощност. Имам ли време, поправам. Но има случаи, когато с творбата се е бързало и съм

я давала, без да я поправам. Така е например със „Старшата сестра“. Едва тая година основно я преработих, макар и да има-ше много добри отзиви за тоя роман. Сбих двете части в една.

„Кръвта на дедите“ също се изля наведнѹж, без да я обмис-лям. Много сме разговаряли с Митов на тази тема — „така ли пишат писателите“. Никакъв план няхах. Той държеше на план. А когато пишех произведението, никога не го спазвах. При са-мото писане се трѹгва по друг път.

— Идете Ви за работа?

— От най-дребен повод понякога. От картини, събитие. За книгата за Кърпачев поводът е писмото, което получих от него, когато беше във Варненския затвор. Изпрати ми го през 1936 г. до редакцията на „Въздържателче“. Такива писма бяха полу-чили и Трайко Симеонов, и Ценко Цветанов, предишните ре-дактори на вестничето. С тях молеше поред и тримата редактори да изпращат „Въздържателче“ в едно такова „пияно“ село като Церецел. От това се вижда, че в затвора е следил излизането на вестника и кога са се сменили редакторите му. Напуска селото като учител, а мисли за доброто на децата в него.

— Пазите ли това писмо на Кърпачев?

— Не. Не знаех, че това е бъдещият поет-командир. Няхах броеве от вестничето, защото администрацията беше отделно. Давах ми само няколко и от тях отделях всеки месец, като сама ги надписвах до училището в с. Церецел. Софийско. После, при неколкочкратното ми посещение на селото, открих тези броеве на тавана на училището. Но в главната книга не фигурира името Кърпачев, а Христо Иванов. Оттам научих, че в гимназията се е наричал Илиев, на дядо си, но писмото от затвора беше под-писано Кърпачев. От този факт стигнах и до документа, с който удостоверява, че това е неговото презиме. Изискали го от Радо-мирския щаб, дето е карал войнишката си служба като школьник. Всичко това ми направи впечатление. Когато след Девети раз-брах, че Церецел не е родното му село, а той мисли за доброто му, и то няколко години след като го е напуснал, вече си съста-вих добро мнение за този човек. На първата Нова година след Девети имах случай да чуя в дома си край елхата негови два пар-тизански марша. Изпяха ги двете деца на убития партизанин от квартала ни Павел Лилов. Бях устроила елха за бедните деца, мои съквартилчета. Не ми беше трудно да свържа всички неща. Образът на Кърпачев — и като учител, и като политзатворник, и като поет започна да добива все по-релефен вид.

— Как описвате състояние, което не сте преживели?

— Мисля, че не всичко, което описвам, съм преживяла. Тук ми помага въображението, споменът от прочетеното, от известни качества на героя и по този начин си изяснявам образа.

— Как определяте жанра на произведението си?

— Не мисля за жанра. Аз пиша и той се определя сам. След като излезе творбата, знам, че е такъв или онакъв жанр.

— В много Ваши книги — и поезия, и белетристика за деца — героят сам разказва за себе си. Как стигнахте до такова повествование?

— Всецяло се превъплъщавам в малкия герой и започвам да пиша — когато става дума за проза.

— Не сте се замисляли за разказа в първо лице?

— Не, никога.

— Преди отпечатване давате ли работите си някой да ги види?

— Не. Митов никога не ми е давал идеи, насоки. Имаше само една приказка: „Напиши го, ще го прочита.“

— Той поправяше ли?

— Почти не е поправял. Той не е от тия редактори като Ст. Ц. Даскалов. Например написах разказа „Малката хитруша“ — дете, което плаче за майка си, а тя участва в хор, бащата пък — в партийна учебна година, дето изучава живота на Сталин. На редактора Ст. Ц. Даскалов му трябвало да помести в списанието си за Сталин и променил моето заглавие на „Урок за Сталин“.⁸⁷

— А съдържанието беше ли променил?

— Всичко. Докато Ран Босилек като редактор на „Златно сърце“ зачеркна само едно изречение. Сега готвя книга „Малката хитруша“. В нея поставям това разказче без промените на Даскалов.

Митов не се намесваше. Мен това ме ядосваше понякога. Питах го, не казва. Аз така свикнах. И тъй като няма на кого да чета, свикнах сама да се разправам с всичко. Има писатели, които четат на близки. Аз сама си чета — да видя как звучи — за изразите, за всичко.

— Как преценявате съотношението между измислица и факт в книгата Ви за Кърпачев?

— Измислицата трябва да почива на фактите, не може без фактите. Колкото повече знаем фактите, толкова по-добра ще бъде измислицата. Но без художествена измислица не може. Тя има място само в откъса. Отделно взето, не може да се каже, че Кърпачев е бил на определено място. Ако съм измислила мястото, то е за среща на Кърпачев с определено лице. Зависи с какво лице — ако е с девойка, ще измисля по-поетично място. Но да

е вероятно. Например срещата в ягодовата градина. Имам писмо от девойката. Дали са се срещали там, не зная точно. Но Кърпачев е бил там, а и тя. Там се намирал Христо Михайлов — Кърпачев ходил при него да се съветва за положението в Ловешка околия. Тя се сближава със семейството, в което живее той. И оттам има възможност да са се срещали. И правя цяла глава „В ягодовата градина“. Не можем да знаем всички работи — например, че е казал: „Хайде, облечи се.“ То може да се предусети.

Благодарение на туй предусещане разкрих връзката на Кърпачев с героя Велчо Спасов, загинал в Радомир, където Кърпачев е бил школьник. Там Кърпачев започва да се оформя като прогресивен. Никой не ми каза, че те там са имали връзка. Като говорих с другарката Рибарова, казах ѝ да ме заведе в къщата на този герой и я уверих, че Кърпачев е имал връзка с него.

— Коя е другарката Рибарова?

— Бивша текстилна работничка, с която Кърпачев се е срещал.

Велчо не е герой на книгата ми, появява се инцидентно. Както и Милица. Тя навлиза в живота на Кърпачев, за да отиде в затвора при него. За мене тя е реален герой.

Тези книги, които се изживяват, са като стихотворения. А има и книги, които съм си поставила за цел да напиша. В тях има много проучване. Другото е по-лесно.

— Кои според Вас са по-ценни?

— Не знам. Любимата ми книга е „Златно сърце“. Но друго е да обичаш, друго е да цениш. Останалото е сериозна работа.

— Че „Златно сърце“ не е ли?

— Ами според мен не е. Не съм я писала, за да учи децата.

— Ами тя учи.

— Е, учи. След като излезе, вече е друго. Смятат, че учителството ми е помогнало, но не е дотолкова. Тя е спонтанно написана. Изглежда, имала съм нужда да пиша и такива, и други книги.

Насочвам се към публицистиката. И това е трудна работа. С документален герой.

— Едно и също ли е според Вас публицистиката и документалистиката?

— А, не. Но са много близки. И в единия, и в другия случай правя много проучвания. А онези, спонтанно написаните, са като отдушник. „Златно сърце“ е написана за три месеца. Връщам се от училище, обядвам и сядам да пиша. Не е имало нужда от поправки.

— Запазили ли сте някои от черновките? — например онези бележки за неизвинени отсъствия, на гърба на които сте почнали да пишете в клас?

— Не съм се сетила да ги запазя.

— В предговора си към „Златно сърце“ пишете,⁸⁸ че от първата идея за романа до пълното му изграждане като художествена творба са минали години. Когато в София пишехте окончателния текст, помнехте ли добре собствените си разкази пред Лушка в Етрополе?

— Да. Почти всичко.

— В Етрополе не отбелязвахте ли писмено нещо от това, което сте разказвали? Особено след като Ясенов Ви е посветвал да пишете?

— Не.

— Вие споменавате за няколко души, които са прототипове на героите Ви в романа. Как стигнахте до идеята да включите например Борис Митов в произведението?

— Това се наложи. Трябваше ми учител и той се яви като прототип.

— Твърде дълго описвате преживяванията на детето сираче. Имаше ли тогава много конкретни наблюдения от такива житейски случаи?

— Може би тук въображението ми помогна.

— Темата за сирачето явно Ви привлича твърде трайно — „Сирачета“, „Детето на затворника“...

— Да, преди Девети децата са страдали много. Самата аз имах много тежко детство.

— Може би затова страдащите деца са толкова често Ваши герои. А и мотиви имате постоянни — за Дядо Коледа, който „забравил“ бедното дете, за пияния баща.

— Писах и статия — „Най-малкият земен роб“.⁸⁹

— Но доброто все пак побеждава.

— Добротворството е много характерно за моето творчество. То се засилва, когато наблюдавам същото у моите герои.

— При Вас е много чест и друг мотив — за дете, което е направило пакост. Откъде се взема той?

— Децата за мене са малки хитреци. Съдя по себе си. Минавах за глупавичка, а всичко разбихах. Дори турския език на родителите си. Децата са преднамерено наивни. Играят си с възрастните като котката с мишката. Имам много наблюдения. Веднъж Митко Симидов доведе сина си у дома. Питам го: „Как се казваш, момченце?“ — То ме гледа хитро и казва: „Не знам, забравих си името.“ На мен ми беше интересно. А баща му го наби.

После каза, че съжалявал. Не разбрал, че това е игра. А родителите искат да се изпълнява всичко точно. От бой детето се озлобява. Аз не признавам такава абсолютна строгост. Към децата трябва да подхождаме като към наши по-малки приятели, да спечелим доверието им, да съкратим дистанцията между тях и нас. Ето например това дете от „Ей, пътечко моя“. Как мислите — то наистина ли вярва, че пътечката го води?⁹⁰ Или в „Рокличката пак съдрана“ — не знае ли момиченцето, че пердето е много важно нещо? Знае, но се прави на наивно.⁹¹

— Винаги ли сте мислили така?

— Сега така мисля.

— Когато пишете за деца, кое преобладава — споменът или превъплъщението?

— И едното, и другото. Не съм била съвсем близо до децата, когато пишех първите си работи, макар че бях учителка. Не ми бяха така познати, както стана по-късно. В „Кавалче“ не излизам от себе си — не съм била ни овчарче, ни говедарче. А има стихотворения, в които изхождам от себе си — спомени, наблюдения.

— Как стигнахте до заглавието „Провинциални сенки“?⁹²

— Представете си, то е заглавие на Г. П. Стаматов, той има такова заглавие.⁹³ Но го открих, след като избрах моето. От Ал. Балабанов имаше само „Сенки“. Това се е мотало в главата ми, когато съм замисляла творбата.

— Кое — заглавието на Балабанов или Вашата идея за заглавие?

— И едното, и другото.

— Къде смятахте да поставите акцентите в това свое произведение — върху събитията или върху атмосферата на тогавашния град?

— Ами вижте какво. Събитието ме води някак, за да разкрия атмосферата. Но винаги най-напред имам пред вид човешката личност, която се мъча да дам така, както я виждам, която е нещо по-особено от другите хора. Между другото всички тези хора съм ги виждала, не съм ги измислила. Най-напред виждам образа, около този образ — събитието и после събитието ме води към обстановката, в която ще го разположа. Но целта не е събитието, целта е личността. Събитието идва да изясни тази личност.

— В разказа си „Ана“ от „Провинциални сенки“ имате такъв израз: „В това просто сърце омразата не можеше да трае дълго.“ Смятате ли, че интелигентните хора по-трудно се справят с чувствата си?

— Те са по-злопапетни.

— Човешките съдби, които рисувате в „Провинциални сенки“, могат да се оформят само при такава обстановка. Смятате ли, че провинцията така, както сте я описали, въздига или потиска човека?

— Както съм я дала в „Провинциални сенки“, тя не потиска. А и в „Кръвта на дедите“. Човек се е сраснал с нея. Смятате ли, че има религиозен дух в „Кръвта на дедите“? Това е обстановката, сред която героят живее. За Бакал Пею това е един чист мир. Ние виждаме самия Бакал Пею как действува като човек. Прави всичко за другите, не за себе си.

— И сега?

— Сега такива случаи не съм имала, тъй да се каже, такива типове.

— Вашето отношение към днешната българска провинция?

— Този въпрос много ме затруднява. Мисля за Своге и смятам, че това, което е в „Провинциални сенки“, сега го няма в Своге. Има много и различни герои, но го няма онова благородство от „Провинциални сенки“. Сега животът е направил хората по-еснафи. Не могат да ме вдъхновят сегашните провинциални сенки. Може би точката на зрението е по-различна. Може би много давам от себе си в „Провинциални сенки“ — моите настроения, моите чувства. Сега гледам на нещата по-реално. Може в „Провинциални сенки“ да има идеализация. Дори ме обвинявах в това. Аз още не съм чела статията на Динеков в „Просвета“.⁹⁴ Казаха ми какво представлява. Хубаво е да се прочете.

— Кои Ваши черти като творец са се развили под влияние на този бит?

— Най-напред — голяма наблюдателност. Съсредоточавам се на едно място по-дълго време. После това добротворство, за което казах. Какво друго може да се каже — картинност, любов към природата. Макар че не я рисувам, само я загатвам, но тя в „Провинциални сенки“ съществува, слята е със сюжета.

— Силен ли е интересът Ви към старата българска история?

— Към историята? Много голям. Даже имам десетина разказа за старите български царе, за Презвитер Козма, за Кирил и Методий. Цял цикъл са. Излизаха в „Светулка“ под общо заглавие — не си го спомням.⁹⁵ Този интерес се появи у мене още от дете, когато видях Мадарския конник. И разкопките — всичко ми влияеше. А съм била и учителка по история.

— Как узря у Вас идеята да пишете за Ленин като за приятел на децата?

— Писала съм го някъде — мисля, в „Родни простори“.

— Имате ли предпочитания към лични имена?

— Да. Извънредно много обичам звучните български имена, и то такива, които не се срещат често. Искам да ги популяризирам. Например Маретка. То е от Нови пазар. Като чуя хубаво име, веднага го свързвам с образа, който нося в душата си.

— С прототипа?

— Да, с прототипа. Но понякога не искам да променям името на прототипа.

— Заглавията — как ги създавате?

— Не зная дали заглавието води произведението или обратно. Понякога заглавието помага да работиш върху тази тема. А понякога от изработеното извличаш заглавието. Например пиша за родината. Тук самото заглавие те води към съдържанието.

Много умея да измислям имена. Само това заглавие не ми харесват — „Кръвта на дедите“.

— Наистина, като заглавие, само за себе си, е хубаво, но не се свързва тясно с главния герой, с Бакал Пею.

— Мислех за внучката, а ударението падна върху Бакал Пею. Той е неповторим човек. Изместила съм съдържанието в негова посока. А заглавието си остана.

— Кога измисляте заглавието?

— Обикновено при самото писане. Ако беше накрая, щях да поправа творбата. „Златно сърце“ обобщава всичко — не само медальона, който майката е сложила в пелените на детето, но и сърцето на Айше.

— А и на детето.

— Да, разбира се. То расте пред нас и ни става ясно, че има златно сърце.

— Предварително ли определяте дали произведението Ви ще бъде за деца или възрастни?

— А, да. Макар че някои работи, които съм писала за възрастни, могат да минат и за деца. Винаги ми е ясна сюжетната линия, защо се пише, на кого ще принесе полза. И оттам определям дали ще е за възрастни или за деца. Мисля, че много мои разкази могат да бъдат за деца. Един мой разказ („Ударничка“) е преведен в Съветския съюз в сборник, издаден от Детгиз,⁹⁶ а тук излезе в „Работническо дело“, значи за възрастни. Този сборник бе издаден във всички републики на Съветския съюз. После и румъните го преведоха.

— Забелязвате ли нови моменти в творчеството си, след като сама имате дете?

— Да. Има много нови мотиви. Това се вижда в люлчените песни. Някои от тях са нотирани от мен. Те са писани след раждането на сина ми. Но в други отношения няма промяна.

— Как бихте обяснили, че в музиката най-хубавите люлчени песни са написани от мъже — Моцарт, Шуберт, Брамс?

— Вижте какво. Това е много сложен въпрос. Доскоро се смяташе, че в областта на музиката няма жени. Винаги това изтъкват мъжете: „Добре де, ставате поетеси, не ставате композиторки.“ Още повече тъй се е мислило по времето на Моцарт. Сега жените доказаха, че могат да пишат хубава музика. Даже у нас първата наша композиторка е Мара Петрова, която доскоро нямаше дори служба. Имам композиции и на Лили Лесичкова. Те не са майки и нямат люлчени песни. А в световната история на времето не е имало композиторки. Не са имали условия.

— Вие сте писали музикални произведения. Всички ли са печатани?

— Много от тях.

— Аз съм виждала само „Розобер“ и някои Ваши текстове в сборника „Чичопей“.⁹⁷ Как възниква у Вас необходимостта да пишете и музика — винаги ли се свързва с поетичния текст?

— Едновременно. Винаги пиша текста и по него водя музиката.

— Посочете, ако обичате, някои произведения, които сте написали така.

— „Розобер“ или песента „До мама и татко“ с промененото заглавие „Аз имам“. Под първото заглавие заедно с мелодията влезе най-напред в сп. „Първи стъпки“, редактирано от сестрата на Гео Милев Пенка Касабова. Излезе през 1938 г.⁹⁸ Най-много мои нотирани песни има във „Въздържателче“. И люлчени, и други като малката оперетка „Розобер“. Поставиха я в една Варшавска гимназия.

— В „Розобер“ има много поетични пасажки, и то тъкмо тези, които са съпроводени с мелодия. Каква е Вашата оценка на тези творби, Вашето отношение към тях?

— Дали ги обичам повече, това е относително. Като песни мисля, че са добри. А някои могат да се декламират и като текст.

— Как се отразява според Вас възрастта на детския писател върху отношението му към децата и върху творчеството му за тях?

— Смятам, че възрастта има голямо положително влияние. Писателят обгръща повече въпроси из живота на детето, из детството, съсредоточава се по-дълбоко, търси социалните условия, при които се развива детето.

— Няма ли опасност да се отдалечи от децата, както от собственото си детство?

— А, не. За мене моето детство е само стимул, основа. Не разчитам на него, за да опозная детето. Не се задълбочавам в моето детство (то играе само известна роля), но повече в детството на обкръжаващите ме деца. Гледам повече социално на тази работа.

— На какво се осланяте повече в творчеството си — на проучване на детето или на неговото естествено, дори интуитивно опознаване?

— Проучването е дошло несъзнателно, не съм го искала. Имала съм много случаи да разбера децата. В същото време смятам, че интуицията има голямо място. Проучила съм ги, без да си поставям тази задача.

— Вие разграничихте два вида книги — спонтанно написани и такива, които са се появили в резултат на проучване. Как стои въпросът с вдъхновението във втория вид?

— Там като че няма вдъхновение. В същност от самото начало съм вдъхновена. Един случай от моя живот ще Ви разясни тази моя мисъл. Веднъж след Девети се връщаме от литературно четене с Калчев и Даскалов. Пътувахме в студен влак. Влизат железничари на гара Бойчиновци и питат: „Тук ли е Калина Малина?“ Казах, че съм аз. „Много Ви молим да слезете. Като направим срещата, добавиха шеговито, ще Ви дадем топъл влак.“ Вечерта имах среща с железничарите на открито партийно събрание. Пълно беше. Имаше и провокационни въпроси — „Може ли сега да пишете без вдъхновение, по поръчка?“ Веднага отвърнах, без да се замисля: „Ако писателят не се чувства сега, след Девети, с вдъхновение, той не е никакъв писател.“ Вдъхновението съществува, то е в самата тема. Ето например темата Кърпачев. Този образ е пред очите ми, не мога да го забравя. Книгата ми е написана с голямо вдъхновение, с любов към темата, към героя.

— А ако вдъхновението Ви изведе извън фактите?

— Аз се ограничавам в такива случаи. Колкото и да съм искала да идеализирам героя, не съм излизала от рамките на неговата биография. И художествената измислица, която съпътства всеки мой разказ, почива на действителни факти. Не може да се каже, че е измислица. За Кърпачев имам седемдесет папки автентични материали. Ако искате, да Ви ги покажа. Макар че съм взела съвсем малко от всеки материал, всичко е проучено добре.

— А ако има празноти, непроучени места в биографията?

— Мога да съобразя въз основа на характера на героя, как би постъпил. Той е добре проучен герой.

— Случвало ли Ви се е произведението Ви да казва и неща, които предварително не сте замисляли, да „надмине“ намеренията Ви?

— Чак толкова не. Най-обикновен творец съм.

— Кои свои работи считате за най-хубави?

— Най-хубави са онези, които написах по специален случай. „Письмце до бабка“ например. Д. Б. Митов ми поръча статия някаква. Голяма мъка преживях, че не мога да я започна. И в стихотворението изразих тази мъка, само че на дете, което не знае как да започне писъмцето. Стихотворения, писани по вдъхновение, винаги са хубави. Или пък когато ги съчинявам едновременно с музиката им. Не съм писала нещо, което да не е почувствувано, преживяно. Струва ми се, че малко пиша. И всичко е отпечатано с изключение на ръкописите, които съм загубила. Например повестта „Синът на миньора“. За нея направих много проучвания в Своге. От нея бяха готови стотина страници. Все имам надеждата да я намеря, да я продължа и завърша. Архивът ми е много голям и тъй губя много неща. Затова си служа с големи албуми, по чинто листа лепя писма и други дребни документи, като им правя и списъци. По-важните оригинални писма държа в отделни папки. А снимките — в малки албуми. Но броят им е много голям.

— Имате ли точно определени предпочитания към художници — илюстратори на книгите Ви?

— О, да. Извънредно много. Всички издания на „Златно сърце“ излязоха с чудесните илюстрации на много ценения от мен художник Георги Атанасов. Той е илюстрирал пет мои книги и когато стана въпрос в „Български писател“ да ми се издаде избрано по случай седемдесетгодишнината ми, аз поставих условие „Ей, пътечко моя“ да излезе само със стихове, които е илюстрирал на времето Г. Атанасов. Изданието стана чудесно.

— Вие имате илюстрации и от Илия Петров, Борис Денев, Вадим Лазаркевич.

— Много ценя хубавите картини. Посещавам изложби. В дома си и в Своге имам около стотина оригинални платна и скици от видни наши пейзажисти и графици. Ето тая е от Борис Денев, до нея — от Урумов, под нея от Данаил Дечев, в другата стая от Перец, Стоилов, Иван Христов. Но самата аз не мога да рисувам. А любовта ми към хубавите картини се закърми още от дете с приложенията на сп. „Картинна галерия“. С тях обкичвах стени на нашата сиромашка стаица. Дилетанти художници от рода ми има неколцина. Но потомствени художници, и то много

добри, можем да изредим от рода на Митов. Той често казваше: „Как така се случи, че само аз да не стана художник!“

— Какво е отношението Ви към различните редактори на Вашите книги?

— Едни уважават труда на писателя, други се разпореждат с вас, както им е угодно. От първите са Ран Босилек и Георги Константинов, който беше редактор и на „Другарче на детските ми дни“, и на „Колибарчето“.

— „Другарче на детските ми дни“ наистина е много представителна за творчеството Ви книга — подбрани са много хубави произведения.

— С Ран Босилек живеехме един срещу друг. Болен на легло, вика ме един ден. Гледам — в ръцете му ръкописа на „Златно сърце“. Попитах го: „Господин Ран Босилек, защо ме повикахте?“, а той: „Доколкуто знам, босилекът може да е ран, но не и господин.“ Така весело ме предразположи за откровен разговор. Отговорих му в същия тон: „Босилекът не е босилек, а босиляк.“ Той дълго се смя на тези думи, които му припомниха как се е подписвал още в началото на своето сътрудничество в „Картинна галерия“. А после все така весело започна: „Е, сега, Калинке Малинке, аз ставам Ваш редактор. И ще ми позволите да направя една бележка за романа Ви „Златно сърце“. Ако искате, ще я приемете. Защо сте писали, че циганите одрали кожата на своето умряло конче?

— Но те така правят. Знам това.

— Предлагам да махнем това изречение. Не звучи ли много натуралистично?

Това беше цялата поправка в книгата.

— А за другите си редактори какво бихте казали?

— С Георги Константинов разменихме няколко писма, дойде ми на гости в Своге, направи много внимателно няколко забележки с уговорката, ако съм убедена, че е прав, да ги приема. И това беше всичкото. Каралийчев и Здравко Сребров не ми направиха нито една забележка. А има случаи, когато редакторът чете ред по ред всяко изречение и си казва мнението. А когато са двама, не можеш да не се съгласиш с поправките. И от своята книга нищо не остава. Така се случи, както Ви разказах, с романа ми „Искам да стана учител“. Моето мнение е, че внимателно трябва да се подхожда към творбата на писателя, а не да се сече и реже, както се случи с „Конче Гърбоконче“ на един такъв талантлив автор като Разцветников. Толкова е цветист в изразите, близък на народното творчество.

— Някои от детските му работи, да не говорим за другите, са истински шедьоври. И възрастният се зачита в тях.

— Не мога да забравя каква мъка имаше в думите му, когато ме срещна на стълбището към библиотеката на Министерството на народната просвета. „Какво ми остава, поетесо (той така ми викаше), отсега нататък? Да превеждам само.“

— А още първата му книга е била конфискувана.

— Чрез „Развигор“ отправя писмо до Писателския съюз. Исканесата му да се пусне книгата му „Жертвени клади“ — беше конфискувана още в печатницата.⁹⁶

— Да се върнем към темата си. Как прекарвате свободното си време?

— Не знам какво е скука. Никога нямам време. Ако трябва да опиша скуката, навярно не бих могла. И колкото по-остарявам, по-съсредоточена ставам.

— Ако Ви прекъснат, когато пишете?

— После продължавам. Не се губи от главата ми. Така съм свикнала, защото сме живели много души в една стая. Така беше не само при родителите ми, но и при съпруга ми. Преди Девети само на „Мосул“ имах отделен работен кабинет.

— Кога работите най-добре?

— По-рано нощем, сега сутрин, след като добре съм се наспала. Когато ме налегнат тревоги, рядко се залавям с писане. Тогава само физическата работа ме успокоява.¹⁰⁰ Само веднъж, когато нямаше какво да правя и бях принудена да спя на един стол в болничната стая, запечатах мъката си в стихове. Бях между леглото на моето дете, болно от дифтерит, и леглото на друго, умиращо вече. Писах върху тънка хартия, каквато имах. Пазя това стихотворение — „Майка“ се казва. За майката, която се сблъсква с бездушието на лекаря.

— Печатано ли е?

— Не.

— Какво бихте казали за различните издания на Вашите книги?

— Повечето ми книги останаха с първите си издания. Само „Златно сърце“ излезе в пето, „Сиращета“ и „Детето на затворника“ — във второ. „Симовата чета“ също във второ — не смятам общата книга, в която застъпвам отдела „Бъди юнак“.

— В общата книга с Багряна и Дора Габе?¹⁰¹

— Да. Тя излезе в много голям тираж. Сега предложих на издателство „Отечество“ веселата повест „Косьо Дългоносо и Фроса Дългокоса“ с много малки поправки. Ще предложи някъ-



Калина Малина със сина си Борко



Калина Малина, Д. Б. Митов, дъщеря им Радка, братът
на Калина Малина — Емил Радев

Членки на Клуба на българските писатели



де и „Кръвта на дедите“ — една книга, която се изля на един дъх като „Златно сърце“ и няма нужда от поправки.

— За втората си книга „Преди, преди, вретенце!“ какво бихте казали — от нея има много стихотворения в по-късните Ви книги с избрани произведения?

— Ами тя е същата като „Кавалче“, само че съм прибавила няколко. Дадохме я на друг художник — не на Борис Денев, а на Илия Петров. Не знам защо стана така, че се промени заглавието — може би редакторите са искали. Първата много бързо се изчерпа. Искяха второ издание.

— Как мислите — трябва ли за децата да се подбират специални теми или за тях може да се пише всичко?

— Аз мисля, че може да се пише на всякаква тема. Въпросът е как да се напише, та да го разберат.

— Смятате ли, че с децата трябва да се говори понякога като с възрастни?

— Може. Категорична съм, особено като имам пред вид днешните деца. Не бива да имаме специален език с тях. Да се говори и по половите въпроси, да не се оставят на самотек. Имам един пример. Стана скарване между баща ми и чичо ми. В библиотеката в Нови пазар един ден попадна в ръцете ми „Как съм се родил аз“. Баща ми видя, взе я от ръцете ми и рече: „Не е за теб!“ Как се случи, че чичо ми Димитър беше там. „Как, тя трябва да знае всичко. Да не мисли, че щъркелите са я донесли.“ После разбрах, че чичо ми е бил прав. Не помня само дали ми оставиха книгата. Но трябва да се обърне внимание на любовта между тези, които създават деца.

Когато говоря с деца, никога не слизам до тяхното разбиране. Всичко виждат. Не само чуват думите, но виждат и израз на лицето. Но не се издават, играят. Дори най-много съм се бояла децата да не доловят у мен неискреност.

— Вие много често разработвате мотива „баба и внуче“. Едно от стихотворенията Ви на тази тема е посветено на внука Ви. Разказвали ли сте свои работи на децата и внуците си?

— Който съм посвещавала на тях, съм декламирала.

— Разказвахте ли им приказки, когато са били малки?

— Да. Но разликата е, че когато занимавах братята и сестрите си, повече разказвах, а при внуците повече четях. Искях да получавам по-непосредствен допир с художествената мисъл. При разказването възприемат предимно съдържанието.

— Смятате ли, че възрастните разбират достатъчно децата? И възможно ли е това според Вас?

— Възрастните винаги разбират децата. А би трябвало. Мога да Ви кажа случая с Митя — моето внуче. Намирам го да плаче над книгата. Беше разказ от Гаршин за едно кученце, което децата хвърлят в кладенеца и момченцето седи пред кладенеца. Митя и той плаче. Помислих, че му е жално за кученцето. Обаче не го бях разбрала. После узнах, че плаче, защото книгата е изрисувана от братчето му — не е оказал уважение към нея.

— В разказа Ви „Тошко почва да разбира“ героят не оценява майка си, но ми се струва, че и той не е разбран от големите.

— Детето чувства, че не го разбират, но не мисли, че трябва да го сторят.

— Когато говорите от името на малките Ви герои, непременно ли държите да изразите само техни мисли? Например в стихотворението „Родното ми село“ се казва:

„Много ми е мило родното ми село,
сякаш път нагоре, към върха поело.“

Това са думи на детето, но в тях личи виждането на художника. Как сливат двете неща?

— Детето наистина може да стигне до тази мисъл. Децата мислят картинно. Представят си такива работи, които ние, възрастните, не можем да си представим.

— Как гледате на промените у съвременните деца? Например в стихотворението си за букварчето казвате: „Какво ли по земята чрез тебе не видях!“ Мислите ли, че това се отнася и за съвременното дете, което гледа телевизия, ходи на кино, слуша радио?

— Мисля, че и отношението на децата към букварчето се променя. То вече не е първата книга. Дълго преди да вземат буквара, те имат и други книги. Това стихотворение остава като спомен, изживян от мен самата.

— Е, да, но чувствата, които то изразява, са присъщи и на съвременното дете — радост от откриването на нещо по света. Разликата е, че не са насочени към букварчето. Това се отразява и в някои Ваши творби — „Все това букварче“ например или „Първата книжка“.

Много Ваши стихотворения са с кратък стихотворен размер. Имате обаче и с по-дълъг, а някъде сменяте размера по средата на творбата — „Грохотен“ например. Кое Ви подтиква да сторите това?

— Ритъмът у мен е винаги във връзка със съдържанието.

— Като че при разказвателните си стихотворения употребявате по-дълги стихове, а при преживяванията на детето — по-кратки.

— Точно така. И в „Хлебарят“ разказвам.

— А и в „Знахар“, „Първата книжка“, „Девети септември“, в стихотворните приказки.

Кои Ваши стихотворения са Ви особено любими?

— „Първата книжка“.

— Нещо за преводите на Вашите произведения в чужбина?

— От преди Девети не мога да Ви ги кажа — много са. След Девети на чешки ме е превеждала Шварцова, Малиржова — „Симовата чета“. Веднага я преведоха, още през 1949 г. „Маретка на пост“ — само прочетох съобщение, че е преведена на сърбохърватски.¹⁰² Но тогава се влошиха отношенията с Югославия и не получих книга. На полски ми е преведена „Златно сърце“. На словашки също „Златно сърце“ — излезе миналата година. От „Ей, пътечко моя“ преведоха на два пъти в Съветския съюз. Първия път беше „Данчо, смелый мальчишка“. Стихосбирките са с поставени от тях заглавия.

— Как посрещнахте наградата на Министерството на народната просвета?¹⁰³

— С голяма радост. Това е единствената ми награда след Девети. Като казах това на другари от Писателския съюз, много се изненадаха.

— Какви са впечатленията Ви от посещенията в български градове през Седмичата на детската книга?

— Преживях в Пазарджик знаменити срещи. И с курсистите от Педагогическия институт, и с деца от близки села. Един следобед бях в салона на читалище „Виделина“. Присъствуваха и курсистите, и членовете на литературния кръжок. Бях избрана за негов почетен член по време, когато председателка беше общественичката-комунистка Люба Войводова. След нейната смърт председател е публицистът К. Генчев, който изнесе доклада на срещата. Курсистите декламираха мои стихотворения. Попитах една от тях: „Нима това дълго стихотворение сте го учили само за срещата?“ — „Не — казва, — учила съм го като дете и сега си го припомням.“

Лошо бе, че по книжарниците нямаше нито една моя книга и курсистите, както и учителите ми поднасяха за автограф общата ни книга с Багряна и Дора Габе. Тя наскоро излезе във второ издание, и то в 90-хиляден тираж. Издаде я издателство „Медицина и физкултура“. А другите издателства имат погрешна политика. Толкова труд се полага, докато се изготви една книга, а тиражът ѝ — малък. Изведнъж се изчерпва. Ще Ви кажа един случай, как останах без нито един екземпляр от книгата „Дружната игра“. През 1953 г. бях във Виена като делегатка на Втория

конгрес на австрийските жени. Току-що беше излязла „Дружната игра“ и аз взех десетте екземпляра, които ми дадоха (тогава по десет, сега по пет) със себе си. Раздадох ги всичките. Но понеже се забавих няколко дни след закриването на конгреса, за да се съветвам с лекари, в София не можах да намеря нито един екземпляр от книгата си. Едничкият, който притежавам, беше забравен на една скамейка в Градската градина и аз си го взех. Кое ли дете си беше забравило тук книжката? Не можете да си представите колко му бях благодарна.

По страниците на „Развигор“ и „Литературен глас“

Какво бихте казали за Константин Щъркелов?

— Не пишеше често, макар че винаги беше наш гост в „Бяло море“. А мнозина беломорци бяха сътрудници на „Развигор“. „Щъркелов“ не е псевдоним. Меценат му беше Григор Василев. Цяло състояние хвърли, за да откупва картините му. Държеше ги в папки и ни ги показваше, когато ни канеше на гости в дома си.

С Григор Василев сме се разправяли и по телефона, без да познае гласа ми. В книгата си написа, че се обаждало едно дете и настоявало да се застъпи за връщането на Ясенов от Горна Джумая в София.¹⁰⁴

— И това дете бяхте Вие?

— Да.

— Не му ли се обадохте?

— Не, срам ме беше.

Иван Камбуров редовно водеше отдела „Музикална критика“. Нисичък, пълен, но подвижен човек. Разбираше от работата си. Развигорци го ценяха повече от брат му Светослав Камбуров — Фурен.

— Ставало ли е дума за Музикалния речник на Иван Камбуров?

— Не.

Георги Михайлов. И в разговор, и в статии Митов винаги е казал, че нямаме по-добър преводач от Жорето Михайлов. Особено му харесваше преводът на „Балада на обесените“ от Франсоа Вийон. Това стихотворение той постави между другите преводи на Г. Михайлов в тритомната си „Христоматия по история на западноевропейската литература“. Помня, че Митов ми четеше някои негови преводи, но как изглеждаше Михайлов, не мога да си спомня.

— Как поддържахте връзка с него?

— Устройваха си срещи главно в сладкарница „Цар Освободител“.

Николай Райнов. Беше слаб, дори сух и мургав. Митов извънредно високо го ценеше. Импонираше му неговата култура. Отрано зачете творбите му. Веднъж, не бяхме още женени, Митов ни дойде на гости в едно далечно колибарско селце — там бяхме с братчето ми Емил. Донесе няколко тома от съчиненията на Райнов, и то на гръб по дългия път от гарата до махалата. Много му беше драго, че Райнов дойде на мястото на чичо му Антон Митов, смяташе го достоен негов заместник в преподаване история на изкуствата. Имаме една много сполучлива карикатура от Буюклийски. Антон — нисък, пълен, с голям корем, Николай — тънък, висок. А между тях е тронът на изкуствата, който Антон с жест отстъпва на своя заместник. Намира се в дома на сина ми.

Борис Зографов. Сътрудник беломорец. Мъж на Чайка Беломорска, както наричахме беломорката Анастасия Ганчева. Той беше илюстраторът на почти всички беломорски циклостилни издания. На вид беше слабичък, висок, почти винаги усмихнат, дребнолик. Беломорци се деляха на действителни членове и на старен — които бяха завършили вече университет. Ние с Митов бяхме най-младите действителни членове.

Владимир Василев. В „Литературен глас“ има и „Един час при Владимир Василев“. Още не бе се разгоряла борбата между златорожци и развигорци и той даваше по някоя статия във вестника. Караха се най-много с Ал. Балабанов. Накрая бяха на нож. Събирахме се, но не може да се каже, че сме си ходили на гости. Скучен ми изглеждаше. Привличаше сътрудници с това, че си плащаше. Ходила съм в дома му. Много скромно живееше. Жена му Цвета, родом от Кюстендил, беше хубава широколика булка. Много добре пееше.

С Вл. Василев се скарахме на имения ден на Каралийчев. Той е Ангел, а аз — Райна. Тези, които държаха за „Златорог“, отидоха у Каралийчев. Останалите дойдоха у нас. Разбира се, това скарване се е подготвяло много отдавна. Принципи бяха различията между двете издания.

Андрей Николов. Едър, рошаваглав, с къдрава черна брада. Балабанов и Елин Пелин много го обичаха и ценяха като голям наш скулптор. Имам писма от Балабанов, пратени от Рим, в които се вълнува дали ще успее да изпрати на „Развигор“ репродукции на скулптурни творби от изложбата на А. Николов. Когато Балабанов замине, вестникът се редактираше от Митов и Боров. Вл. Василев ги нарече в една статия „догойчетата“

на Балабанов. И двамата бяха студенти, когато работеха в „Развигор“. После Боров замисли да следва в Берлин, а Митов, завършил университета вече, отиде на специализация в Париж непосредствено след априлските събития от 1925 г.

— Андрей Николов посещаваше ли Митов?

— Срещаха се по кафенетата.

Георги Райчев. Приятели бяхме и се обичахме. Роднини сме с жена му Мара Маслинкова. На Гришата Вл. Василев му кръсти децата — Михаил и Владимир.¹⁰⁵

Надя Сакъзова. Тя е от беломорците-старей. Беше интелигентна дописница, близка приятелка на Чайка Беломорска, Дребничка на ръст. Почина от испанската болест. За нея често се говореше на събрания в „Бяло море“.

— От тази испанска болест много хора са умрели. Намерила е място дори в творчеството Ви.

— Ужаси преживяхме. И наши близки починаха.

Анастасия Ганчева. Чайката, за която няколко пъти Ви говорих. Заедно с други беломорки и тя беше голяма почитателка на Боян Пенев. Съобщенията за културните събития в Полша бяха нейно дело. Тя е авторка на книжката за създаването и за работата на академическото дружество „Бяло море“. Имам тази книжка и циклостилните беломорски вестници. Понякога Балабанов се подиграваше с онези, които изучаваха до тънък полски език. Казваше: „Научи френски, немски, английски и тогава чак полски.“

Андрей Протич. Беше сух, слаб на вид. Не го познавах добре. Импонираше на мнозина със своята култура. Но не зная защо Елин Пелин и Балабанов му се подиграваха. В действителност те кому не се подиграваха?

В „Развигор“ има статия и от Вазов — „Нашият поетичен език“.¹⁰⁶ — Елин Пелин и Балабанов, както и Митов, много ценяха неговото сътрудничество. По една случайност последното писмо, което Вазов е получил, преди да издъхне, е било от Митов.

— Във връзка със сътрудничеството му ли?

— Не, по друг някакъв въпрос. Може да се провери в Музея на Вазов.

Александър Божинов. Близък приятел на развигорци. И той беше един веселяк. Добър художник-илюстратор. А и хубави за времето си стихове за деца написа — помести ги в знаменитата си по текст и оформление „Златна книга“. На ул. „Женева“ имаше разкошен дом, в който покани на чай всички членки от Клуба на българските писателки. Знам, че неговият син се ожени в Белград.

Димитър Михалчев. Слушала съм лекциите му като студентка. Аудиторията му се пълнеше. Беше строен, красив мъж. Жена му ми беше учителка по литература в София.

Пилигрим (Йордан Сливополски). С него редактирахме „Пътека“. Беше добър журналист. Мъж на журналистката Сливополска. Много обичаше Елин Пелин. Почнаха заедно „Пътека“, но после, както Ви казах, я дадох на мен.

— Много ли пишеше?

— Да, под псевдоним, но друг, измислен специално за „Пътека“. Много му са псевдонимите, забравих ги.¹⁰⁷

Ст. Л. Костов. Приятно ми беше да разговарям с него. На вид възпълен, черноок, с широко лице. Жена му е сестра на Светослав Минков.

— В спомените за него преобладават впечатления за благ, много добродушен човек. А беше ли и в разговорите си духовит, личеше ли комедиографът?

— Разбира се.

— Споделял ли е за научните си изследвания, за етнографските си интереси?

— Не си спомням.

Димитър Дечев. После стана професор по римска литература. Беше много слаб и дребничък, но пъргав. С него и жена му имаме приятелство, тъй като живеехме на едно стълбище в кооперация „Асеновец“ — там обитавахме до 1936 г. Често си гостувахме.

Стефан Митов. Това е моят девер, по-голям от съпруга ми. Едър, рошаваглав, със силен, бурлив глас. Юрист по образование, макар че беше приет в Художествената академия. Имам няколко натюрморта от него в дома си. Той е по-късно художественият критик на „Литературен глас“. Той колеше, той бесеше по въпроса за художествените изложби. Много рязък, но правдив. Голяма част от художниците дължат на него своето лансиране. Имаше тежък характер — с мнозина се скара. Ние му казвахме, че е особняк. Беше художествен критик по призвание.

— Сирак Скитник не е ли участвувал?

— Не. Ст. Митов беше привърженик на реализма, а Сирак Скитник — експресионист.

Каварналиев. Добър маринист. Имам картини от него.

Никола Никитов. Член на Писателския съюз, широк социалист. На вид среден, дребнолик, с красива възчервеникава брада. Известен е повече като писател за деца. Редактираше издание, в което ми помести материал за румънския социолог Букуца, гост на България по онова време.

Добри Христов. Добър музикант и добре пишеше статии си като Андрей Стоянов. Известен е и като музикален педагог. При него съм се учила да записвам народни песни, чийто тънък познавач беше. Майстор на хоровото дело у нас. Пяла съм в хор, дирижиран от него, както съм се учила на изразително четене в курсове за учители по български, ръководени от Сава Огнянов. Щастлива съм, че ме е учил такъв голям артист, когото Митов много ценеше. Голям човек беше, а скромен. Кротък, много хубаво се усмихваше. Очите му бяха тъмни, с големи кръгове около тях, от което изглеждаха още по-големи.

— Каква беше натовареността Ви в тези курсове на Огнянов и Добри Христов?

— Не чувствавахме никаква натовареност, защото ни бяха приятни.

— Бихте ли си спомнили песни, които сте разучавали при Добри Христов?

— Пеехме неговни песни по народен мотив.

— А върху какъв материал провеждаше обучението си Огнянов?

— Главно от „Епопея на забравените“.

Люба Ковачева. Тя е сестра на Елена, жената на Фридман от атентата в „Света Неделя“. Люба беше учителка по география. Милка Коджабашева е също тяхна сестра. Тя беше литераторка. Най-малката им сестра е Вера, лекарка. С Елена, Милка и майка им бяхме през 1926 г. в Париж. От Милка имам отзив за моя книга в домакинско списание. Люба се отрови случайно от риба. Много културна жена.

Емануил Попдимитров. Дъщеря му е съученичка на моята дъщеря. Лекарка е. Живеехме в един квартал и често се прибирахме заедно в къщи. Много културен човек беше. Когато се увличах от символистите, четях неговата поезия. С нея ме запозна букинистът, който излагаше книгите на оградата на Етнографския музей. Продаде ми едно негово произведение и ми каза, че той е най-добрият ни български писател. Това беше по времето, когато пестях всяка стотинка, за да преживявам, първите години на студентството ми.

Петър Райчев. Голям певец, дълго живял в Италия. Имаше високо мнение за себе си и държеше на името си. В нашата архива има интересни писма от него.

— От чужбина или от България?

— От България.

Васил Кирков. Любимецът на Митов. Държеше портрета му в ролята на Хамлет, в която съм го гледала, винаги на видно място

в работния си кабинет на бул. „Възраждане“, днес „Шипченски проход“. Беше стайчка три на три метра. Особено се гордееше с автографа върху големия портрет, подарен му лично от Кирков. Когато го уволнили от театъра, Кирков обичал да казва: „Уволниха ме, че съм бил стар. Стар ли съм, като си имам сега син?“

— Гостувал ли Ви е?

— Не. Аз лично не го познавам. Зная за него само по думите на мъжа ми.

— Всички наши артисти са преживели много тежко уволнението си — и Будевска, и Огнянов. Знаете ли нещо повече около него?

— Не особено.¹⁰⁹

Александър Паскалев. Имаше име на културен издател.

— Лично познавахте ли го?

— Запознавала съм се в Дома на печата, но не си спомням как изглеждаше. Издаваше пълни събрани творби на наши класици. По едно време стана издател и на „Развигор“.

Андрей Стоянов. От Шумен е. Не беше женен. Живееше в една къща със сестрите си, едната от които беше издала детска книжка. Беше слабичък, недовиждаше. Нямаше друг като него в областта на музикалната педагогика. Спомням си една интересна негова статия, че у нас има мания да предопределяме склонността на детето към музика още преди да се е родило и му купуваме дори пиано.

Никола Начов. Написа много хубава книга за Копривница,¹⁰⁸ оценена в статия на Митов.¹⁰⁹

Стефан Иванов. Голям наш портретист. С него и семейството му се сближихме, когато се евакуирахме заедно във Вършец. Бяхме съседни. Наедно се криехме в планината, когато чуехме бръмченето на самолети. Ст. Митов много го ценеше и пишеше за неговите портрети. Художничка беше и дъщеря му Цанка Иванова.

— Споделял ли е с Вас някои свои творчески предпочитания — на модели например?

— Не. Беше затворен, мълчалив човек.

Във Вършец беше и Леда Милева с майка си, която познавах от санаториума в Троян.

— Вие сте познавали роднините на Гео Милев. Ставало ли е дума между Вас и сестра му Пенка Касабова за него?

— След Девети тя много искаше да живее в квартала „Княз Кирил“, който нарекоха по предложение на Митов „Гео Милев“.

— Как стана това?

— След Девети читалището беше разрушено. Събрахме се във Ветеринарния факултет. На едно от кварталните събрания някой рече: „Какво е това „Княз Кирил“.“ И тогава Митов предложи да се нарече „Гео Милев“.

Никола Маринов. Фин портретист от ранга на Ст. Иванов, ценен много от Ст. Митов. Бяхме съседи четири години поред, когато живеехме у свекър ми Б. Митов. Беше грижовен баща и обичаше семейството си.

Димитър Гюдженев. От Стара Загора е. Славеше се с името Дориан Грей — много младолик беше. Често идваше у нас. Имаме картини от него, между които една представлява старец, седнал на миндер. Митов бе свикнал да нарича тая картина „Дядо Кольо“, героя ми от „Златно сърце“.

— Гюдженев има много интересни картини на историческа тематика. Споделял ли е нещо за тях?

— Понякога. Не съм обръщала много внимание. Когато написах поредицата исторически разкази в „Светулка“, използвах някои негови картини. Тези мои работи не са издадени още в книга.

— Говорил ли е Гюдженев за творческите си предпочитания, споделял ли е планове?

— Не.

Светослав Камбуров—Фурен. За него Ви казах, че е брат на музиколога Иван Камбуров. След смъртта на Чичо Стоян той стана най-близкият приятел на неговата жена, Роза Попова, известна на времето като голяма наша артистка. Мисля, че се и ожениха — не съм сигурна. Тя отдавна не играеше вече, но веднъж участва в някаква пиеса заедно с Фурен. Струва ми се, че беше уредена вечер в салона „Роял“ от нашия Клуб на българските писателки. Тогава разиграхме лотария с наши книги, за да се споделим със средства. Фурен е известен повече като детски писател.

Йосиф Хербст. Подписваше се Й. Х-стъ. Голям журналист, талантлив и с култура. Не се познавах с него. Виждаше съм го да крачи по „Цар Освободител“, наметнат с голямата си черна пелерина. С Митов бяха добри приятели. Познавах се още от Дирекцията на печата, където работеха заедно в земеделско време. Митов много го ценеше като оригинален журналист.

Стилиан Чилингиров. Близък приятел и на моето семейство, и на Митов. Имаха шуменска компания, в която влизаха проф. Караогланов, Добри Чолаков, Жечо Чанков и Жеко Радев. Още като ученичка баща ми ме заведе при него в библиотеката. След смъртта на чичо ми Жеко ние с Чилингиров занесохме в

родния му град Нови пазар цялата му библиотека и я подарихме на читалището. То тогава се казваше „Хаджи Димитър“. Чилингиров беше добър оратор. Той говори тогава на събранието.

— В спомените си мнозина споделят, че е бил рядко благороден човек, с широк дух, отзивчив.

— Да, това е вярно. Като се разболя Митов, той няколко пъти идва у нас. Пръв написа отзив за книгата ми „Кавалче“.¹¹⁰

— И голям общественик. Колко много е направил за читалищното дело!

— Издаде голяма книга за читалищата у нас.¹¹¹

Иван Генадиев. Беше дребен и пъргав. Талантлив журналист от рода на Павел Генадиев,¹¹² един от добрите приятели на Балабанов и Елин Пелин. Генадиев направи хубаво интервю с мен, печатано в „Литературен глас“.¹¹³

— Споменава ли е пред Вас за баща си Харитон Генадиев?

— Да. Много го ценеше.

Николай Хрелков. Беше извънредно висок, широколик, с дълги ръце и много бледен. Боледуваше от туберкулоза и към края на живота си нае квартира в Горна баня, която сега е музей. Срещаме се отначало в кафене „Цар Освободител“. По-късно не излизаше вече и когато трябваше да му дам материал за вестника на гръдоболните, обаждаше ми се по телефона. Жената на Димитър Осинин Ана е негова сестра. Тя написа книга за него.

— Да, „Пътят на моя брат“. За Хрелков мнозина се изказват възторжено. Какви са Вашите впечатления от човека?

— Беше възторжен човек, верен на партията. Когато говореше за партията, дългите му бели пръсти красиво трептяха във въздуха.

Валерия Кратина. Зная я от сцената. Известна балерина.

— Вие споменахте за мнозина майстори на сцената. Кои са Ви били близки, посещавали ли са дома Ви?

— Георги Стаматов, Петя Герганова, Никола Балабанов, Петко Атанасов, Кръстьо Сарафов, провинциалният артист Донеv, Никола Икономов и Пенка Икономова и мн. др.

Христо Бръзников. Митов се познаваше най-напред с баща му, преводач на „Хемус“. Забеляза, че Христо Бръзников е много жив, разговорлив и го покани за сътрудник в „Литературен глас“, след като бе дал някои свои работи в „Развигор“. В началото той завеждаше рубриката „Един час при...“, за която Митов му даваше не само напътствия, но и литература. После поради известни причини го отстрани и даде рубриката на К. Георгиев, но Георгиев не съумя да издаде своите „Един час при...“, само Бръзников ги издаде след Девети.¹¹⁴ Находчив журналист. Сякаш

по лицето ти долавя какво мислиш и какво искаш да кажеш, разбира накъде духа вятърът. Много ми е мъчно, че по време на 70-годишнината на Митов него намериха да напише спомени в „Литературен фронт“. Там той изобщо не споменава кой му е помагал при вземане на интервютата с нашите видни творци.¹¹³

Антропка. Това е писателят Димитър Осинин, участник в септемврийските събития в Белослатинско. Попитах го наскоро какво значи „Антропка“, не може да си спомни. Жена му разясни, че имало такъв герой от някоя книга, но коя, не си спомни. Антропка беше ценен сътрудник на „Развигор“, после на „Литературен глас“.

Вера Бояджиева. Тя и брат ѝ художникът Иван Бояджиев бяха близки приятели на Ал. Балабанов. Жена е на Николай Фол, който известно време бе съредактор на „Развигор“. Александър Фол е техен син. И тя е беломорка. Наричат я Вероника. За една нейна детска книга написах положителен отзив.¹¹⁶

Тодор Павлов. Беше много благ човек. Обичаше да се шегува. Емоционална натура. На мен ми викаше „симпатийо“. В нашата среда той си почиваше след философските си занимания. Много-много не говореше за партийната си принадлежност. Всяка неделя със съпругата си кака Гана гостуваше на обяд у нас, когато живеехме в чудесната си квартира на „Мосул“.

— Бихте ли си припомнили нещо от разговорите?

— А, трудна работа. Обичаше да се шегува.

Никола Ланков. Прекрасен човек беше. Бяхме близки приятели и преди Девети, и след това. Като председател на Българо-югославското дружество ме покани да изнеса литературно четене в бившата сладкарница „Цар Освободител“. Четох разказа си, печатан в „Отечествен фронт“ — „Децата на братския народ“.

Асен Георгиев. Журналист. Участник в събитията през 1923 г. Кмет на Чирпанската комуна. По време на съпротивата близък другар на Кърпачев, когото успява на нареди на служба в застрахователното дружество „Български феникс“. Известно време обитават нелегално една квартира в Ловеч. Издаде няколко книги за дейци на съпротивата.

Кръстьо Станчев. Прогресивен журналист, редактор на „Камбана“, после на „Заря“, в които сътрудничеа много комунисти.

Васил Павурджиев. Васката беше широколик, въздър. Влизахе в постоянното присъствие на Съюза на българо-съветските дружества като представител на Земеделския съюз. Написал е талантива детска поезия.

— Сътрудничесе ли в детските Ви издания?

— Да.

— Какви спомени имате от него?

— Много добър човек. Земеделец. Писал е за мене рецензия, но не си спомням къде.

Иван Мешеков. Критик комунист. Често е присъствувал на нашите беломорски срещи, като ни е изнасял доклади. Съпруг беше на гимназиалната учителка Ганка.

— Какво беше отношението на беломорците към Мешеков?

— Той разглеждаше нещата от марксистеска гледна точка, а ние бяхме аполитични. Бяхме свободомислещи, прогресивни до известна степен, но бяхме литератори, а не политици. Затова не му приемахме докладите. С един педагогически реферат той отегчи всички.

— Докога просъществува „Бяло море“?

— Докъм 1920 г., когато напуснах университета след завършване на втория семестър. Ние като че бяхме последните.

Трайко Симеонов. Много етичен и справедлив човек. Митов твърдеше, че е и добър поет, но не е известен толкова като поет за възрасти, колкото за деца.

— Влияли ли сте си взаимно?

— Не особено.

— Какво бихте казали за творческото си сътрудничество с него?

— Бяхме съавтори на учебници.

Елисавета и Александър Пееви. И двамата печатаха в „Литературен глас“. Ал. Пеев е съден и разстрелян от българското фашистко правителство като съветски разузнавач. С Елисавета бяхме приятелки.

— За него какво още бихте казали?

— Прекрасен човек беше. Често се събирахме, когато идваше от Пловдив — той там работеше. Идваше в Дома на изкуствата и печата на „Раковски“. От него има много статии във вестника, повече, отколкото от жена му. Тя почина след Девети. Майка е на журналист. Мисля, че Мишо му беше името.¹¹⁷

Людмил Стоянов. Един от най-редовните сътрудници. Даде много статии в „Литературен глас“ още от първата му годишнина. Той беше с голяма ерудиция. Паричните си работи не можеше да оправя добре. Мария Грубешлиева му беше трета жена. Първата е от Шумен, починала по време на испанската болест. Дъщерята от нея беше женена за испански художник, който няколко пъти дохожда в България. Повечето време прекарват във отстраната. Втората му жена, дъщеря на учител, заболя от туберкулоза. Ема се казваше. По съвета на лекарите отидоха да живеят в Своге, дето по онова време имаше няколко санаториума

за гръдноболни, та можеше да се следи развитието на болестта. Живели са в къщата на един майстор водопроводчик и каналджия на име Калафунски. Когато през 1947 г. отидох и аз в Своге, за да укрепя моето здраве, често съм разговаряла с този майстор. Третата му жена М. Грубешлиева сподели с него мъките на интернирането. В техния дом често гостуваха и наши, и чужди писатели. Грубешлиева беше добра събеседница, обичаше леко да се надсмива над човешките недостатъци. Най-често подобстрела ѝ попадеше самият Людмил. Тя му се подиграваше и за разсеяността, и за това, че беше скаран с правенето на сметки, и за това, че се запъваше, когато държеше речи... Но той добродушно приемаше всичко, щастлив, че най-после животът му се бе оправил, че имаше добри условия за работа. Но съдбата и този път го изигра. Загуби и третата си жена и остана на грижите на своя шофьор. Когато идваше да получи храна от стола на Писателския съюз, шофьорът разправяше колко тежко е на Людмил да живее сам.

Л. Стоянов написа много статии, по-голямата част от които в „Литературен глас“. Заедно със статиите на Ас. Златаров, А. Страшимиров и Ал. Балабанов те бяха най-актуалните и изданията реномето на вестника. Людмил беше кротък, не много разговорлив. Идваха ни всяка неделя заедно с Тодор Павлови на гости на ул. „Мосул“.

— Някои от сътрудниците на „Развигор“ са били и сътрудници на „Литературен глас“. Какво бихте казали за останалите?

— Добър сътрудник беше Емилиян Станев. Самият той е много благодарен на Митов. Чувала съм го да казва: „По-добър редактор не съм имал.“ Помня как се изкачваше на таванския ни апартамент.

— За редакторските качества на Д. Б. Митов той говори и в анкетата с него.¹¹⁸

— Петима от най-привързаните към вестника починаха твърде рано — Б. Шивачев, Н. Ракитин, Ас. Златаров, А. Страшимиров, Ал. Дзивгов.

— Какви са спомените Ви за А. Страшимиров?

— Като за човек с голяма ерудиция, праволинеен и смел. Преди всичко той е покровител на Ясенов. Особняк.

— А Ал. Дзивгов?

— Ал. Дзивгов направи като Зола в аферата Драйфус, защити една вдовица от онези, които се канеха да я ограбят. За него издадохме специален брой.

Дзивгови са македонско семейство, много богато. Бащата е предприемач, не дава прах да падне върху децата му. Четири

деца са. Преводачът Асен Дзивгов е завършил Сорбоната в Париж. Перфектно знае френски.

— Преводът на „Тютюн“ на френски е негов.

— Александър е по-големият брат. Имаше голяма култура, познаваше всички писатели. Но работеше по кафенетата, обикновено в кафене „Принцеса“. Вземаше няколко книги и в едно ъгълче на сладкарницата пишеше статии си. Завършил е *Ecole Normale Supérieure*. Ходеше с френско бомбе като някой буржоа. Пътуваше все в първа класа. Големство продаваше. Пътува за Варна и чете френски вестници. В купето са двама търговци на захар. Уверени, че този човек е французин, разговарят как ще изземат акциите на вдовицата, споменават и името ѝ. Дзивгов, като чува това, вместо да отиде във Варна, заминава за Русе. Разбира каква е работата. Делото се гледа, съдията решава неправилно — може би е бил подкупен. Дзивгов написва брошура против него.¹¹⁹ Но понеже е против съдия, дават го под съд и го осъждат на една година и един месец затвор. Той там се разболява. Митов ходи, тича, моли да го изпратят в болница. Изтеглиха го, но в болницата умря. Покъртителна история. Според мен е отровен.

Какво погребение беше! Ако не се лъжа, А. Златаров говори. Има цяла книга — всеки писа за него.¹²⁰

— Събрани ли са работите му, издавани ли са?

— Никои не ги събра. Стихотворения не е писал много.

Да Ви кажа какви хора бяха. За помена по случай 40 дни от смъртта на Митов бях приготвила портрети на Ал. Дзивгов да ги дам на брат му. Ето портрет на Дзивгов — рисува го е Иван Бояджиев, зет на Стамболийски. Асен Дзивгов отсече: „Аз не съм дошъл за портрет, а за помен на Митов.“

Такива хора бяха. Семейството им искаше да прави литературен салон. Сега пак живеят заедно — Асен Дзивгов и двете му сестри. И двете са с образование.

Веселин Ханчев е любимият поет на Митов. Може да се каже, че на него той най-много помогна да се издигне. Още от първото му стихотворение „Реквием“, което посвети на баба си, той не престана да сътрудничи на вестника. Живя една година в дома ни на улица „Мосул“, като спеше в големия работен кабинет на редактора и ползуваше огромната му библиотека. Митов му беше дал да завежда „Страница на младите“. Някои от спрените от цензурата творби на Ханчев излязоха след Девети още в първите броеве на редактираното от Д. Б. Митов списание, чийто основател беше той — „Българо-съветска дружба“. И съвсем злонамерени са твърденията на трима автори, които в книгите си пи-

саха, че В. Ханчев напуснал „Литературен глас“ непосредствено преди Девети, защото го бил смятал непрогресивен вестник. Не можах да се стърпя и публикувах писмата на нашия Весьо от този период в сп. „Пламък“, придружени с уводни думи от Вичо Иванов.¹²¹ Те най-красноречиво говорят колко скъп беше „Литературен глас“ за Ханчев. Той пише, че го „носи в сърцето си“ и пита не може ли да се издава във Вършец. Боеше се, че като сме евакуирани във Вършец, вестникът няма да може да излиза.

По случай 80-годишнината на Митов ме поканиха в Стара Загора да разкажа спомени за него. Някои жени плачеха, като разказвах. Аз самата бях много развълнувана, защото в същата сграда, където беше чествуването, някога сме ношували. Това беше частната болница на Ханчеви. Имаше свободни стаи и леля Невена, майката на Ханчев, ни приготвяше в една от тях легла. Сега цялата тази сграда е „Дом литературна Стара Загора“. Скоро ще бъде откупена и къщата в двора. В бившата болница, най-долу, е Клуб на старозагорските писатели. Горе е салон за сказки и друг с експонати за покойни писатели старозагорци. А те са много — Георги Бакалов, Н. Лилиев, К. Христов, Г. Райчев, Иван Хаджихристов, Н. Икономов. Между тях е и Д. Б. Митов.¹²²

Невена и Симеон Ханчеви бяха оставили болницата на зет си д-р Бургуджиев, гинеколог. Цялата болница беше родилно отделение. Най-добрата му помощница беше една старша сестра, която преди години беше извършила тежко престъпление — убивала любовника си, който я бил изоставил. Много пъти сме казвали на Ханчеви, че такъв човек не може да бъде добър работник, уверени бяхме, че убийството се е отразило на нервната ѝ система, но те изтъкваха нейната привързаност към работата и напълно ѝ се доверяваха. Докато един ден тя умори една родилка. От този ден чичо Симеон не беше същият човек. Залиня, залиня и почина. Той беше детски лекар с хубава репутация. Чичо е на поетесата Екатерина Ненчева от Севлиево, чиито произведения Весьо беше събрал. „Литературен глас“ ги издаде с предговор от него.¹²³ Имам договора, сключен между мъжа ѝ Иван Харизанов и издателството.

— Има ли още живи свидетели на случката с болницата на Ханчеви, за която разказахте?

— Това се знае от цяла Стара Загора. След С. Ханчев почина и зет им, а сестрата на Весьо, Мими, записа зъболекарство и го завърши. Сега една от дъщерите ѝ е също зъболекарка. Тя живее в големия апартамент на баба си и дядо си. В другия, по-малкия, живее жената на Весьо. Тя също се казва Мими.



Калина Малина и проф. Георги Веселинов



С чавдарче



На чествването на Стилиян Чилингиров



Сред български писатели

Между другото трябва да Ви кажа, че А. Страшимиров беше много близък на семейство Ханчеви. Разказвали са му случая с отровената родилка и той го използва като сюжет.¹²⁴

В. Ханчев беше много грижлив съпруг и баща. До сетния си дъх мислеше за семейството си. Когато ми даде дневника на баба си (той излезе със съкращение в „Пламък“¹²⁵), помоли ме в случай, че почине, да се погрижа за децата му, които бяха по това време във Франция. Там живее и по-големият му брат, д-р Здравко Ханчев. Той, както и другите Ханчеви — майката, бащата на Весьо — бяха сътрудници на „Литературен глас“. Само една статия на С. Ханчев остана неотпечатана — за моята книга „Старшата сестра“. Тя беше много хвалебствена и на Митов му беше неудобно да я помести.

— Пазите ли ръкописа?

— Пазя го. Семейство Ханчеви и семейство Митови бяха толкова близки, че Митови подариха на добрите си приятели една от най-хубавите картини на Георги Митов „Луcreция Борджия“. Докато бяха в Стара Загора, те я държаха над леглата си. Това здраво приятелство усетихме и ние, когато Ханчеви при всяко идване в София ни гостуваха.¹²⁶

Да Ви кажа и за художника Г. Митов. Всички го смятат за много талантлив. Почти всичките му картини, голяма част предадени и от нас, се намират в Националната художествена галерия. Там са и платната на брат му, много по-голям от него, Антон Митов. Георги Митов почина в Пловдив от туберкулоза. Разболял се беше в Габрово. Семейство Митови с голяма любов говореха за него: как са му възложили в Габрово да нарисова завесата посред зима, как са го направили за това почетен член на читалището, как са отишли с две малки деца в Пловдив за погребението му, как са пътували с файтон.

— В архивата Ви виждам много писма от Радой Ралин от фронта.¹²⁷ Какви бяха отношенията Ви с него?

— По-хубави не може да има. Пишеше ни и от Сливен, и от фронта.

— А за Кирил Христов какво бихте казали?

— Кирил Христов имаше опак характер, но беше човек с голяма култура.

— Пишеше ли Ви от Прага?

— Да. Пращаше материали от Прага, където се заточи сам. Пишеше писма и когато беше евакуиран в Горна баня. Дадох ги за публикуване в сборниците. Само едно задържах.¹²⁸

— Поддържахте ли отношения с К. Христов до края на живота му?

— Ами да — само чрез писма.

— При неговия характер това не е било лесно.

— Да, с нас беше много внимателен. Писа, както Ви казах, и рецензия за „Старшата сестра“. Имам ѝ ръкописа.¹²⁹

Обичаше да се хвали, което си е право. Много е идвал у нас. Постоянно негодуваше, че „Чеда на Балкана“ се поставя по-ниско от „Кървава песен“. Казваше, че кога да е, ще се разбере коя книга е по-достойна.

Много обичаше да дели хората на групи, по черепите да ги познава. Имаше такива теории. Веднъж заспах, докато приказваше — ами той ме умори. Рече: „Домакинята заспа.“

— Нещо за Симеон Радев?

— Лично не съм го виждала, но съм разговаряла с него по телефона. Той не беше дълго време в България. Знам, че Митов го ценеше много.

— Кореспондираше ли с него?

— Да. Едно негово писмо до Митов е много интересно — иска да бъде убеден Балабанов да се преведе на български Омар Хаям — следеше, значи, литературния ни живот, преводите.

— Други писма от него имате ли?

— Не.

Дора Габе. Връзките ни с нея започнаха много отдавна. Ние сме ѝ ходили на гости. Тя не е идвала — бяхме високо, на петия етаж. Тя винаги имаше отбрано общество. Ние бяхме срещу градината на „Царя“, а тя — като се повърви край Борисовата градина, на ул. „Борова гора“. В същата къща живя и Каралийчев с Вела и малката Ани.

С Вела Ушева пътувахме заедно за Париж. Майка ѝ беше известна като фолклористка — събираше килими, шевици. Вела беше артистка. Гео Милев много високо я оцени и като постави „Маса човек“ от Ернст Толер, тя игра единствената женска роля.¹³⁰ Игра се в Работническия театър на „Възраждане“.

Никола Атanasов. Известен критик беше.

— Доколкото зная, с много различни интереси в литературната работа.

— Не много висок, с бели коси. Доста строг. Добър критик.

Асен Златаров. С него бяхме близки още от София, а в Париж се сприятелихме още повече. Мъжът ми беше създал план за обхождането на града и ние за по-малко време видяхме повече от тези, които бяха живели там повече от година. Смеяха ми се, че ме е страх от автомобилите. Тогава не беше урегулирано движе-

нието, трябваше да си много безстрашен. Нямаше хора да вдигат ръка и да спират движението.

— Възможно ли е — Париж, 1926 г.?

— Такъв спомен имам.¹³¹ После, като дойдохме в София, той не е идвал у нас. Срещяхме се главно в „Цар Освободител“. Беше много внимателен към дъщеря ми и всяка неделя я канеше на обяд. Това тя сама описа във в. „Въздържателче“ — цял брой посветихме на него по случай смъртта му.¹³²

А. Златаров беше чудесен човек, добър и сърдечен приятел. Много знаеше. Не съм виждала по-добър оратор, завладяваше публиката. Беше много добър съпруг и баща. Отпечата около петдесет статии във вестника — почти толкова, колкото за по-дълъг период отпечата Л. Стоянов. Но най-голям е броят на статиите, писани от Динеков. Статиите на А. Златаров бяха винаги бойки.¹³³

Дечко Узунов. С него сме приятели още от „Към някъде“. Той беше член на Литературно-художествената дружба, един от основателите ѝ. Идвал е в дома ми, преди да се ожени още. А с Митов са от един град — старозагорци.¹³⁴ Той много се интересуваше от литература.

Васил Пундев. Много голяма ерудиция имаше. Нежен, внимателен. Племенницата му Сашка Пундева беше убита от бомба в къщата на Анна Каменова. Тя беше женена за сестрин син на Анна Каменова — Войников. Нейните две деца не бяха в къщата, спасиха се. Сега са деца на Каменова и Стайнов — те ги осиновиха.

Пундев, макар че не е македонец, работеше за революционното дело. Беше с Протогеров. Ванчевистите го убиха заедно с телохранителя му. Веднъж вървим с Пундев — изпраща ме до „Иван Асен II“, дето живеехме. Казвам му: „Васка, някой върви след нас.“ А той: „Не се бой, това е телохранителят ми.“ През март същата година ги убиха на ул. „Шипка“.¹³⁵

Борис Шивачев. Бяхме много близки със семейството.¹³⁶ Не знам как се бяха запознали с Митов. Той го е лансирал. Печата му „Писма от Южна Америка“ в „Литературен глас“. Още в „Литературни новини“ даде критически статии и преводи. Аз го помня само гипсиран — прекрасни очи, големи. Все усмихнат — хубава детска усмивка. Пълен с жизнерадост. Мечтаеше пак да пътува. Не можеше да повярва, че няма да се вдигне. Тръгнал е за Америка неподготвен за тежък живот. Това го съсипа. Със сестра му пътувахме веднъж до Ловеч. Тя написа рецензия за моята пиеса „Девоичето и месеците“.

— Къде беше публикувана тази рецензия?

— В един ученически вестник, излизал във Враца. Исак Наимович. След Девети беше редактор на „Вечерни новини“. Печатал е много мои разкази.

Марта Мария. Тя е от рода на Чапрашикови.

— Тютюнотърговците?

— Фабрикантите. Не знам какво стана с нея. Приятелка на Стефан Цвайг, имаше кореспонденция с него. Пишеше разкази, доста ги харесвах.

Д-р Каля Берберова. От нея имам много хубаво писмо за „Провинциални сенки“. Много културна жена беше. Учителка по литература. Беше една от най-добрите сътрудници.

Соня Вичева. Наша сътрудница. Написа книжка за писателките от Клуба на българските писателки. Ние я издадохме.¹⁹⁷

Димитър Полянов. Веднъж беше дошъл у дома, Митов нещо му се сърдеше. Помня, че се премести от единия край на канапето до другия.

— Други спомени от него?

— Помогна ми да заема службата „Борба срещу социалните злини“.

Цветан Минков. Много често сътрудничеса. С него сме работили в една партийна просветна група след Девети. В нея бяха и Ран Босилек, и Здравко Сребров.

Георги Данчов. Знаете ли какво направи той? Гледам — в Енциклопедията си ме писал две години по-млада. Питам го: „Господин Данчов, защо сте направили тъй?“ — „Ами как ще оставя да изглеждате по-възрастна от Златка Чолакова?“

Георги Игнатов. От Игнатовите някои пишеха. Георги беше най-възрастният.

— Митов е започнал при тях „Литературни новини“.

— Да, но после се отдели.

— Какво стана с Игнатови след Девети? Много активни издатели.

— Не знам защо не им се осигури работа. Те като Кочуджиев можеха да бъдат много полезни за издателското дело у нас. Родени книжари бяха. Баща им някога бе започнал като пътуващ книжар.

— И в биографията на Христо Г. Данов има такива моменти.

— Да, така е било някога. По апостолски се е сеела просвета. Игнатови бяха построили къщата, където е сега Централният комитет на Комсомола.

Илия Петров. Много го ценяхме. Той е илюстрирал книгата ми „Преди, преди, вретенце!“

Никола Мавродинов. Често сътрудничеса. Много ценен човек.

— Явно, че и в областта на изкуството и археологията Митов е избирал много подходящи сътрудници.

Фалко Перегринус — Никифор Попфилипов.

— Сега го причисляват към „забравените реалисти“. Как го оценявахте тогава?

— Почти винаги добре.

— Нещо повече за сътрудничеството му?

— Много скромен човек. Материалите пращаше по пощата.

Борис Денев. Мой учител по рисуване в курса. Художник на картината от Етрополе, която притежавам. Илюстрира първата ми книга „Кавалче“.

Мара Белчева. Много фин човек, внимателна. Все с шалче около врата съм я запомнила. Често говореше за Пенчо Славейков.

— А за Христо Белчев?

— Не.

— Често ли гостувахте?

— Няколко пъти. Беше член на Клуба на българските писателки.

— В „Литературен глас“ пише доста за нея.

— Имаше и „Един час при Мара Белчева“.

— Какво бихте разказали за основаването на Клуба на българските писателки?

— Целият архив е у мен. Има и книжка на А. Зографова — Чайка Беломорска.¹³⁸

Асен Велчев. Гордост на нашето семейство. Син на генерал Велчев, най-бедния Фердинандов генерал, който започва борба срещу Батенберг. Генерал Велчев беше оставил бележките си у нас — той е братовчед на свекърва ми. Женен е за гъркиня. Не бях женена, когато идваше на гости на ул. „Му-сала“, дето се задохм. След войната синът му Асен се връща у Митови и под влияние на Митов променя схващанията си. За него не бяха ясни причините за войната. Той беше генералски син, възпитан все пак да прояви героизъм като баща си при Одрин в Балканската война. Но Първата световна война и влияние-то на Митов надделяват. И той взема активно участие в Септемврийското въстание, става водач на септемврийци. Днес му е издигнат паметник в Стара Загора. Той е бил популярен, превзема казармата — там е и паметникът му. Много малко са описвали тази история. В София има ул. „Асен Велчев“.¹³⁹

Никола Ракитин. Както знаете, и той загина трагично.

— Да, жертва на недоразумение и клевета.

— Малко преди да се самоубие, той лично дойде в редакцията, която беше в дома ни. Винаги ни посещаваше, когато идваше от Плевен. Този ден разговаряхме най-любезно, без да знаем какво мисли. Остави на бюрото плик с материали, запечатан. Ние го изпратихме до „Дондуков“, хотел „Панах“, за да заминат за Плевен. Беше вечерно време. Бавно се движехме на връщане, стигнахме си до вкъщи. Това съм описала в статията.¹⁴⁰ Спомням си, Митов каза, след като отвори плика: „Каква е тази работа? Има нещо тука.“ Защото Ракитин беше много жизнерадостен човек. Цялата му поезия е описание на природата, на любовта му към природата. А тук „рано легнах си, но де го сънят?“ — кога е писал той такова нещо?

Като отида в Плевен, той пръв ще ме посрещне, води ме на ресторант. Жена му беше учителка с три деца и нямаше време да посреща гости. Веднъж си беше забравил парите. Келнерът му каза: „Бай Ракитин, не се безпокой, ще оправим тази работа.“ По онова време да заведеш жена на ресторант беше недопустимо в провинцията. Но по отношение на Ракитин не злословех, познавах човека.

Само за литература говореше. Елин Пелин му се сърдеше за това. Види ли го, че идва, ще каже: „А, оня пак за литература ще ми говори сега. Да бягаме!“¹⁴¹

Д-р Лешов, Мара Лешова-Трънка. Брат и сестра, земеделци, избягват след 1923 г., единият в Париж, другият — в Чехия. Тя получава докторат по естествени науки в Париж. В нейната къща в с. Обнова бях евакуирана известно време със сина си. Тогава то се казваше Радиनेвец. Родно село е на Климент Цачев, когото познавам.

Никола Джеров. Един от беломорците. Под псевдоним Джеро-нимо пишеше стихове в циклостилните издания. Преводач на японска лирика.

Художникът професор Борис Митов, син на проф. Антон Митов и на рускинята Олга Хранцова, е единственият художник на портрет на Георги Димитров от натура. Аз станах причина той да го нарисува. Ето как стана. Като се ожених, разбрах, че Митови са оставили в Стара Загора много неща. Накарах свекърва си да отидем в Стара Загора — хем на гости на леля Невена, майката на В. Ханчев, хем да видим какво още е останало в мазата. Донесох доста картини и писма. Започнах да се ровя в писмата на дядо Благоев до Антон Митов. Цяла пачка от Петербург, когато основава в. „Рабочий“. Един ден у нас дойде Антон Митов. „Чичо Антоне, казвам

му, знаеш ли, че донесох от Стара Загора писмата ти от дядо Благоев?“ — „Дай ми си ги.“ Повече не се интересувах от тия писма. След Девети първата ми работа беше да питам за тях сина му Борис: „Боря, предадох писмата на дядо Благоев до баща ти — той ми ги поиска. Можеш ли да ми ги дадеш?“ След известно време се оказа, че е намерил само две писма. Б. Митов ме попита: „Какво да ги правя?“ — „На никого няма да ги даваш, направо отиваш при Георги Димитров в Княжево.“ Поканили го, Роза Димитрова го нагостила. После с нея станяхме добри приятелки. Канеше ме в къщи, като ми пращаше кола. Това съм описала в очерка „На гости на Г. Димитров“. Поместван е в много списания и вестници.¹⁴² Не знаей у кого се е появила идеята за портрет на Георги Димитров. Предполагам, че художникът е предложил да му позира.

Асен Балкански. Завеждаше музикалния отдел в „Литературен глас“. Беше във Външното министерство. Поиска да му дам материал за Полша. Дадох му оперетката „Розобер“. Сама си написах музиката, както Ви разказах.

— Кой я нотира?

— Не помня. Може би Гърдев, директорът на Музикалното училище. После Балкански престана да пише. Идва да ме види след Девети.

— Не е ли споделял защо е прекратил работата си?

— Не.

Димитър Янакиев. Прекрасен човек, прогресивен журналист. Отпечата в „Литературен глас“ цяла поредица статии за руски и съветски писатели. Издаде ги след Девети. Отдавна ни беше близък, още от времето на дружеството „Приятел на съветската книга“.

— Бихте ли разказали по-подробно за това дружество. Как възникна, инициативата за създаването му, кои бяха първите му дейци, каква дейност развиваше, колко просъществува?

— То се създаде две години преди Съюза на българо-съветските дружества.¹⁴³ Един от инициаторите беше Д. Б. Митов. До него има писмо на А. Златаров кои да бъдат привлечени.

Янакиев беше познавач на руската и главно на съветската литература. Прогресивен човек в истинския смисъл на думата. Умря в крайна мизерия. Ние му ходехме на гости в някакъв санаториум за хора, които си нямат нийде никого. Сега си мисля — защо не направихме самите ние нещо повече за него?

¹ Боян Асенов. Нови пазар. Културно-исторически очерк. С., 1929.

² Ето двата откъса от цитираното съчинение, в което се споменава Атанас Радев (Радов):

„Между това народното движение за освобождение на поробената българска земя и народ се усилвало все повече и повече... Душата на създаденото революционно движение са били Иван Радов и големият търговец в града Неделчо...“

Смели хора с открити и честни души, убедени привърженици на освобождението на отечеството чрез революция — двамата скоро спечелили симпатии на мнозина, а някои посветили в делото. Те успели да спечелят на своя страна няколко души, между които Атанас Радов, дядо Слави, дядо Мануш и др.“ (с. 61).

„Някои от съмишлениците на борците за свобода с дядо Слави и др. заминали за Върбишкия Балкан, откъдето след несполучливото въстание се завърнали в града. А Атанас Радов се прехвърлил във Влашко. Там той влязъл в средата на хъшове и ведно с някоя чета е минал България, където е загинал“ (с. 63).

Предположението на Калина Малина, че Радев е тъкмо Ботев четник, не се потвърждава.

³ Пак там, с. 59.

⁴ Д. Б. Митов. Париж. Стихотворения от Атанас Далчев. — Литературен глас, г. III, бр. 87, 1930. Също и в: Писатели и книги. Изд. Литературен глас. С., 1936, т. II, с. 108—113.

⁵ Някои документи, за които споменавах, Калина Малина показваше в момента на разговора. Други не можеше да намери веднага. Бяхме се уговорили да направим окончателните уточнения, след като анкетата бъде завършена. Нещастие погречи. След смъртта ѝ синът ѝ Б. Митов показва много от търсените материали. Други предстои да бъдат издирени, тъй като систематизирането на архива изисква много продължителна работа, с която са се зели сем. Б. Митови.

Архивата на забавачниците не ми беше показана в момента на разговора, предстои да се издирят. Б. Митов показва некролога на „Вестник на жената“, в който сравнително подробно се характеризира дейността на Иван Радев (А. Радовилска. Иван Радев. — Вестник на жената, бр. 899, 10 юни 1942).

⁶ Калина Малина. Лъвницата. — В: Нощни пеперуди. Разкази. Изд. Литературен глас. С., 1938.

⁷ За псевдонима си Емилиян Станев разказва: „[Д. Б. Митов] поиска да си махна името, защото историкът Никола Станев е писал и белетристика. Аз взех календара, гледах, гледах — Емилиян Станев звучи някак ритмично, хубаво.“

— Значи сам си измислихте псевдоним?

— Да, сам.“

(И в. Сарандев. Емилиия Станев. Литературни анкети. С., 1977, с. 17).

⁸ Сегашният пети клас. Калина Малина се придържаше към старото класифициране на отделения и класове.

⁹ Калина Малина. Цола Драгойчева преди 25 години. — Отечествен фронт, г. I, бр. 28, 1944.

¹⁰ Анатола Франс. Малкият Пиер. Превод от Калина Малина. С предговор от Д. Б. Митов. С., Изд. Ив. Игнатов и синове, 1927.

¹¹ Калина Малина. Първата книжка. — Сп. Пионерски ръководител, г. VIII, 1958, кн. 3, с. 7.

¹² Л. Коен. Евреинът в българската литература. С., 1939 — Библиотека Пробуда, г. II, кн. 6, с. 33—35.

¹³ П. Икономова. Благодаря ти, живот. С., 1976, с. 41—46.

¹⁴ Калина Малина. Жената в нашата народна песен. — Вестник на жената, г. II, бр. 62, 17 юни 1922.

¹⁵ Това название иде от разказа на Иван Вазов „Д-р Джан-Джан“, насочен срещу д-р Кръстев. Драски и шарки, т. II. С., 1895.

¹⁶ Литературно-научно списание на казанлъшкото учителско дружество (1890).

¹⁷ Б. Митов. Казанлъшкото читалище „Искра“. Далечни спомени. — Ведрина, г. IV, бр. 98, 5 дек. 1947.

¹⁸ В. Въздръжателче излиза от 1927 до 1950 г., когато се слива със „Септемврийче“.

¹⁹ Документите не бяха намерени. Ще се издирят при систематизацията на архива. Б. Митов посочи някои материали във връзка с дейността на вестничето, сред които следва да се открити статията на Ал. Гиргинов

„10 години „Въздръжателче“. — Литературен глас, г. IX, бр. 358, 9 юни 1937.

²⁰ „Бяло море“ — студентски кръжок („дружба“), основан на 14 юни 1914 г. в София. Инициатор и почетен председател Ал. Балабанов. Художник — К. Щъркелов. На сбирките му били канени видни представители на българската култура — Б. Цонев, Кръстьо Миятев, Йордан Иванов, Михаил Арнаудов, Боян Пенев, Добри Немиров, Сирак Скитник. На „дружбата“ е посветена книгата на Анастасия Ганчева и Борис Зографов „Бяло море“. Библиотека Бяло море. С., 1920.

²¹ Д. Б. Митов. Научната дейност на проф. Шишманов. — Борба, 7 май 1920, кн. 15, с. 463.

²² Лонгин — знаменит оратор от III в. пр. н. е. Наричан в древността „жива библиотека“ заради разностранните си наклонности. Съветник и пръв министър на палмирската царица Зиновия. Към края на живота си оглавил освободителното движение против Рим. През 273 г. борбата с Рим завършва с поражение на Палмир и император Аврелиан осъжда стареца Лонгин на смърт.

²³ Кл. Карагюлев. Христоматия за I (II, III) клас за народните прогимназии. Прераб. С. Барутчийски със... сътрудничеството на Р. Митова (Калина Малина). Пловдив, 1926.

²⁴ Писмата на Христо Г. Данов до Борис Митов бяха предадени от Калина Малина на Музея на Възраждането в Пловдив през пролетта на 1978 г.

²⁵ Както самата Калина Малина споменава и на други места, изрезки от вестници или отделни документи тя напаса върху страниците на големи албуми. Албумите се пазят в архива ѝ.

²⁶ Единият от тези портрети (с маслени бои) е в Националната художествена галерия, а другият се пази в дома на Б. Митов.

²⁷ Калина Малина показва списъци на членовете и протоколи от тогавашни заседания.

²⁸ Калина Малина. Преживяното през учебната 1923—1924 г. — Пламък, 1973, кн. 21, с. 87—91.

²⁹ Става дума за разказа „В страната на хиляда и стоте планини“. — Картинна галерия, г. XIV, 1923/1924, кн. 6, с. 82—83. Преводът е от френски. Авторът на разказа не е посочен в списанието и Калина Малина не го уточни при разговорите. Действието се развива на юг от о-в Борнео. Героите говорят английски, затова думата „джентълмен“ (в текста „джентлемеи“) е на мястото си.

³⁰ Л. Уланд. Норвежкият крал Харалд и юначният Хеминг (англ. предание). Свободен превод. — Картинна галерия, г. XIV, 1923, кн. 9—10, с. 146.

³¹ Ж. Авджиев. Сатиричното жилище на „Звънар“. — Пламък, 1973, кн. 2, с. 56 и 63. Явно Калина Малина има пред вид само сътрудничеството си в „Звънар“. Не спомена да е писала в друг партийен орган, а и близките ѝ не знаят за сътрудничеството ѝ в партийни издания освен „Звънар“.

³² За този случай Калина Малина споменава и в спомена си „Преживяното през учебната 1923—1924 г.“ (бел. 28).

³³ Преработката на „Без подслон“ явно е „Старци“ — печатано и в стихосбирката „Към Месечко“. С., 1976.

³⁴ Калина Малина. Без подслон. — Светулка, г. XIX, 1924, кн. 3, с. 13.

³⁵ Калина Малина. Вrabчо. — Детска радост, г. IX, 1923/24, кн. 5, с. 16.

³⁶ Калина Малина. Моята първа книга. — Картинна галерия, 1978, кн. 6, с. 106.

³⁷ Калина Малина. Христо Ясенев. Спомени. — Литературен фронт, г. XXI, бр. 22, 27 май 1965.

³⁸ Хр. Ясенев. Маргарита. — Наблюдател, г. II, 1911, кн. 6—7, с. 293.

³⁹ Елисавета Багряна и Калина Малина. Христо-матия за трети клас на прогимназиите. С., 1932.

⁴⁰ Б. Георгиев. Какво дължа на въздържанието. — Въздържателче, г. X, бр. 7, 1937, с. 1.

⁴¹ Същият брой (бел. 40).

⁴² Калина Малина, Ст. Илчев, Д. Б. Митов. Българска граматика за I (II, III) клас на прогимназиите с много писмени упражнения. С., 1934.

⁴³ Б. Шаинов, Тр. Симеонов и Калина Малина. Читанка за трето отделение. С., 1936; II изд. 1937.

⁴⁴ Сп. Домакиня и майка.

⁴⁵ Калина Малина. С благодарност. — Литературен фронт, бр. 31, 27 юли 1967; Калина Малина. Едно дългогодишно приятелство. — Септември, 1977, кн. 7, с. 25—28.

⁴⁶ Елин Пелин. Калина Малина — „Златно сърце“. — Българска мисъл, г. I, 1930. Също: Елин Пелин. Събрани съчинения. Т. 10. С., 1959, с. 150.

⁴⁷ Стилиян Чилингиров. За две детски книги от жени. — Вестник на жената, г. VIII, бр. 347, 1928.

⁴⁸ Някои от отзивите: П. Димитров. Литературен глас, г. V, бр. 198, 1933; Н. Атанасов. Съзнание, 5 май 1933; П. Диеков. Време, г. II, бр. 446, 12 апр. 1933; Ст. Чилингиров. Вестник на жената, г. XII, 1933, бр. 536; Н. Никитов. Учителска мисъл, 1933, кн.

3, 192; Др. Попов. Звено, г. VI, бр. 26, 1933, с. 416; Кл. Симеонов. — Бълг. независимост, бр. 188, 9 юни, 1933; Сава Мак. — Знаме, г. VIII, бр. 668, 28 юли 1933.

⁴⁰ Д. Б. Митов. Жената на приятеля ми, разкази от Фани Попова-Мутафова. — Литературен глас, г. II, 1930 г., бр. 62.

⁴¹ Български писатели на конгреса на германските писатели във Ваймар. — Утро, г. XXXII, бр. 9935, 19 септ. 1942.

⁴² В лична тетрадка на Калина Малина Ф. Попова-Мутафова е написала следните редове (от романа си „Дъщерята на Калоян“): „Вярното приятелство е най-прекрасното нещо, което съществува и което е рядък дар. Инак човек би загубил вяра във всичко. Знанията на хората не може да се избегне. Но цената на обичта е неизмерима.“

⁴³ Б. Нонев. „Старшата сестра“, роман от Калина Малина. — Златорог, г. XIII, 1942, кн. 2, с. 82.

⁴⁴ К. Христов. „Старшата сестра“ от Калина Малина. — Литературен глас, г. XIV, бр. 521, 17 септ. 1941.

⁴⁵ Ст. Каракостов. Пътят на Калина Малина до последния ѝ роман „Старшата сестра“. — Дневник, бр. 12 544, 1941.

⁴⁶ Разкольников става съветски политически представител у нас след възстановяване на дипломатическите отношения между България и СССР през 1934 г.

⁴⁷ Разкольников се самоубива в Ница.

⁴⁸ Във връзка с тази дейност на Митови Б. Митов добавя: „Много книги на семейството подарихме на читалището. И тъй като читалищното ръководство искаше да отбележи, че е дарение, бяхме си направили печати: „Дар от Д. Б. Митов“, „Дар от Калина Малина“, „Дар от Борис Митов.“

⁴⁹ Ани Безант (1847—1933), английска теософка и спиритистка, привърженица на учение за общуване с отивания свят. Председателка на теософско общество. Авторка на многобройни трудове. Около 15 от тях са преведени в България.

⁵⁰ Б. Митов. При белгийските социалисти преди 60 години. — Народ, г. XXV, бр. 332, 19 окт. 1945.

⁵¹ По този въпрос мнението на Тодор Боров: „От първите дни на януари 1921 г. започна с бомбен успех... Балабановият „Развигор“, първият литературен вестник в България, пръв и в Европа (както изрично изтъкнаха самите чужденци — Сръпски книжевни гласник, Prager Presse). — В: Ал. Балабанов. Из един живот. С., 1934, с. 577.

⁵² Калина Малина. В знак на благодарност. — Литературен глас, г. VI, бр. 218, 1934.

⁵³ Явно, че става въпрос за статията на Балабанов „Един класик на българската проза“. — Пролом, г. I, 1922, кн. 11—12, с. 365—372.

⁵⁴ Ал. Балабанов. Необяснимо ми е. — Развигор, г. III, бр. 137, 5 апр. 1924.

⁵⁵ Хр. Ясенов. На всички адреси. — Развигор, г. III, бр. 138, 15 апр. 1924.

⁵⁶ Ето текста (писмото се пази в архива на Калина Малина):

Дълбокоуважаеми господин Митов,
Позволете ми да благодаря на вас като редактор и във ваше лице на издателство „Азбука“, защото ми изпраща редактирания от вас интересен и във висша степен ценен за нас като източник на информация за съвременния литературно-художествен и обществен живот в България вестник „Литературен глас“. Двойно повече благодаря на вас и на г. П. Динев за любезността и вниманието, с което сте се отнесли към първия том от Трудовете на института по славянознание на нашата Академия на науките, като сте

дали за него такава широка, изчерпателна и обективна рецензия в бр. 171 на вашия вестник.

⁶⁶ На 1 март 1979 г. посетих другаря К. Георгиев в дома му и го помолих да сподели спомени от „Литературен час“. Ето неговият разказ:

— Когато стана това, П. Динев и Д. Б. Митов дойдоха при мене (аз работех до служебния вход на зала „България“, на ул. „Бенковски“, в Дирекцията на Държавните дългове). Митов ми каза: „Коста, „Литературен глас“ се отделя от издателство „Азбука“ — „Как така?“ — „Ами ето на, аз оставам сам. Ти с кого ще си? При Чинков или при мене?“ — „Как може да се говорят такива работи?“ — „Защото Чинков смята да издава отделно вестник.“

Аз по това време пишех в „Литературен глас“ и водех „Един час при...“. И аз си останах при Митов. При среща Чинков ми каза: „Коста, ти заведждаше „Един час при...“, без да ти се плаща. Аз ще ти давам 300 лева на интервю, ако се съгласиш да дойдеш при мене.“ Аз му отказвах, продължих да пиша в „Литературен глас“.

— Другарката Калина Малина споменава за обсебване на вестника.

— За обсебване не мога да кажа, защото „Литературен глас“ беше издаван от „Азбука“. Там издателите си имаха свои средства. Какви са били договорите между Д. Б. Митов и „Азбука“, аз не знам. Моите интереси бяха литературни. Администрацията на „Литературен глас“ се помещаваше на „Бачо Киро“. Администратор беше Марин Даржалиев. Хубав човек беше, но много пиеше. После библиотекарка стана съпругата на Чинков. Това беше базата на „Азбука“. Право на име имаше Д. Б. Митов, те не можеха да му вземат името. И като се разделиха, той пак остана редактор на „Литературен глас“. А Чинков започна да издава „Литературен час“.

— Списъците на абонатите останаха у него.

— Вярно е, че те бяха в администрацията. И когато Д. Б. Митов се отдели, те ги задържаха.

— Сътрудниците напуснаха, нали?

— Почти всички. Ние бяхме приятели с Митов и не напуснахме, въпреки че Чинков обещаваще възнаграждение.

⁶⁷ Например в цитираната вече статия „Преживяното през учебната 1923/1924 г. (бел. 28).“

⁶⁸ Телеграмата ми бе показана от Борис Митов. Текстът е: „Ако излезе статията архива, дай Глас. „Час“ навярно не могат. Дето ти, там и аз.“

⁶⁹ По този въпрос излиза и „Литературен час“ в бр. 2 от 17 апр. 1935 г. с обяснението „За тъпана и парсата. Защо Д. Б. Митов не е вече наш редактор“.

⁷⁰ П. Габровски е министър най-напред на железниците, пощата и телеграфите, а после — на вътрешните работи.

⁷¹ „Литературен час“ се свързва с прогерманската правителствена политика едва през последната година от излизането си — 1940. През останалото време е демократично издание. Това проличава както в статиите по обществено-политически въпроси, така и от имената на сътрудниците — Ас. Златаров, Г. Бакалов, А. Тодоров, Н. Ланков, Б. Делчев, Т. Павлов.

⁷² Ас. Златаров. Походът на варварите. — Литературен глас, г. V, бр. 197, 4 юни 1933.

⁷³ П. Петков. Цар Борис като учен (по случай двадесетгодишнината от възцаряването му). — Литературен глас, г. XI, бр. 403, 5 окт. 1938.

⁷⁴ Д. Б. Митов. Белетристи. Антон Страшимиров, Елин Пелин, Йордан Йовков, С., 1939.

⁷⁵ В. Колевски. Патосът на Октомври. Съветската литература в българския пролетарски и антифашистки печат 1917—1943. С., 1967. Дан-

ните за „Литературен глас“ са: в. „Литературен глас, който излиза от 16 септ. 1928 до 29 март 1940 г. (с. 534)“. Годината 1940, посочена като последна вместо 1944, явно е печатна грешка, тъй като на следващата страница се цитира стихотворението „Поколение“ с дата на публикуването си 1941 г.

⁷⁶ Последните броеве на „Литературен глас“ са от 601 до 623/4 — от 29 март 1944 г.

⁷⁷ По това време Д. Б. Митов е все още в София. Ст. Митов също е от редакторите на вестника. За работата на Радка Митова като уредник споменава и Н. Доспевска (Димитър Талев, Светослав Минков, Димитър Митов в спомените на съвременниците си. С., 1973, с. 502).

⁷⁸ По време на разговора Калина Малина ми посочи отговора на Д. Б. Митов, но отложихме преписването му за по-късно. След смъртта ѝ писмото не се намери. В него Митов категорично изтъква, че не може да пише само положителни отзиви за театъра.

⁷⁹ Максим Наимович. Несъответствие между замисъл и осъществяване. — Литературен фронт, г. V, бр. 32, 9 апр. 1949.

⁸⁰ Сл. Колев. Правдива повест. — Учителско дело, г. IX, бр. 40 (580), 1958.

⁸¹ Хр. Радевски. Живи като живите. Спомени. С., 1970, кн. 1, с. 52—53.

⁸² От справката в съдържанието на РЛФ се оказва, че действително там няма такава статия. Отговорът на Института за литература ми бе показан в момента на разговора.

⁸³ Д. Б. Митов. Насърчителят. — Правда, г. XXVIII, 1944, бр. 1104—1105.

⁸⁴ Проф. д-р Лора Бакалова, дъщерята на Георги Бакалов.

⁸⁵ Калина Малина няма стихотворни романи. По всяка вероятност случайна грешка.

⁸⁶ Книгата на Калина Малина за Хр. Кърпачев не е публикувана изцяло. Когато разговорите ни започнаха, тя правеше съкращения в ръкописа по искане на издателството. Излезли са следните откъси: Легенда, приказка чудна. — Народна армия, 29 и 30 окт. и 1—6 ноем. 1966; Над Червещ надвисват мъгли. — Учителско дело, бр. 46, 4 ноем. 1966; Червени бюлетини. — Пламъче, 1967, кн. 1, с. 17—19; Командирът на народната дружина. Статия. — Заря на комунизма, бр. 48, 20 апр. 1968.

⁸⁷ Творбата е: Кръжок за Сталин. — Дружинка, г. II, 1949, кн. 4.

⁸⁸ Калина Малина. Златно сърце. С., 1978, с. 3, 5, 6, 7, 8.

⁸⁹ Калина Малина. Най-малкият земен роб. — Знаме, г. VIII, бр. 95, 28 апр. 1933.

⁹⁰ Имат се пред вид стиховете:

Слънцето в небето радостно блести.

Ей, пътечко моя, де ме водиш ти?

⁹¹ Рокличката пак съдрана,
щом погледнах, зле ми стана.
Знам си — бой голям ме чака.
Не аз, крив е котарака.

Затова си легнах рано.
Утре рано пак ще стана.
Върху скъсаното може
утре кръпка да му сложа.

Ще отрежа от пердето.
То е толкова голямо,
че закрива ми небето.
Само да не знае мама.

Че каквато си е строга!
Както знае да наказва!
Месечинко виторога,
моля те, недей ги казва!

⁹² Калина Малина. Провинциални сенки. Пловдив. 1936.
⁹³ Георги Стаматов. Провинциални сенки. Поема. — Съвременна мисъл, г. I, кн. 4, с. 254—262.

⁹⁴ П. Динев. Калина Малина. Провинциални сенки. — Пролетта, г. II, 1937, кн. 10.

Рецензията обективно посочва положителните страни на това произведение. Сред недостатъците особено се подчертава прекалената емоционалност, която на места се „превръща в сантименталност“. Като ценно качество на книгата е изтъкнато умението на авторката да даде „хубави и затрогващи описания на градове, села, къщи, мегдани, улици. Тя умее да подбере характерните особености, да ги подреди, да ги оцвети емоционално, затова тия описания на места се възприемат като хубави, искрени снимки от миналото“.

По същия въпрос вж. П. Динев. Необходимо обяснение. — Съвременник, 1972, бр. 3, с. 337.

⁹⁵ Разказите излизат под общо заглавие „Нашите учители“: в „Светулка“, г. XXVII, 1931/32, кн. II—VIII.

⁹⁶ Калина Малина. Ударничка. Разказ. Антология Отечествен фронт. С., с. 463—468. Съветското издание: Болгарские рассказы. М., 1949.

⁹⁷ Калина Малина. А. Георгиев. Чичопей. С., 1932.

⁹⁸ Калина Малина. До мама и татко. — Първи стъпки, г. V, 1937, кн. 4, с. 24.

⁹⁹ Развигор, бр. 141, 3 май 1924.

¹⁰⁰ Казаното тук е в противоречие с отговора на Калина Малина на въпроса, как пише, когато е разтревожена. Окончателно уточнение не беше направено поради смъртта на писателката. По всяка вероятност абсолютизиране на различни случаи от практиката ѝ.

¹⁰¹ Дора Габе. Най-обичам. Елисавета Багряна. За вас, деца любими. Калина Малина. Бъди юнак. С., 1976.

¹⁰² Калина Малина на сръбохърватски (Литературна белешка). — Литературен фронт, г. IV, 1948, бр. 31.

¹⁰³ Родни простори, 19 апр. 1978.

¹⁰⁴ Григор Василев. Йордан Йовков. Спомени и писма. С., 1940. Калина Малина има пред вид пасажа на с. 33—34:

„На телефона ми се обади непознат женски глас и съобщи, че Ясенев бе арестуван и изпратен неизвестно къде. аз не бях близък с Александър Цанков и Иван Русев, затова реших да направя постъпки пред военния министър Иван Вълков, който ми даде среща веднага. Взех от библиотеката „Народ и армия“ и намерих Вълкова в кабинета му. Същестено и решаващо за моята пледоария за Ясенев бе прочитането на Елегията му пред Вълков (елегии за войната — б. м., Б. Г.). Последният даде на разни насоки много категорични нареждания да се издири и освободи Ясенев. Струва ми се, че аз оставих „Народ и армия“ за спомен на Вълкова. И Ясенев бе освободен.

Но година по-късно аз не можах да помогна на Ясенова.“

- ¹⁰⁵ Калина Малина. Талантлив писател реалист. — Труд, бр. 303, 23 дек. 1962.
- ¹⁰⁶ Ив. Вазов. Нашият поетичен език. Бежливи бележки. — Развигор, г. I, бр. 11, 11 март 1921.
- ¹⁰⁷ И в „Пътека“ предпочитаният псевдоним на Сливополски е Пилигрим.
- ¹⁰⁸ Н. Начов. Калофер в миналото. 1927. Неточност в спомените на Калина Малина.
- ¹⁰⁹ Д. Б. Митов. Една ценна книга. — Развигор, г. IV, бр. 172, 21 февр 1925.
- ¹¹⁰ Вж. бел. 47.
- ¹¹¹ Ст. Чилингиров. Българските читалища преди Освобождението. С., 1930.
- ¹¹² Племенник на Павел Геннадиев.
- ¹¹³ Ив. Геннадиев. Един час при Калина Малина. — Литературен глас, г. VI, бр. 215, 1933.
- ¹¹⁴ Интервюта на Бръзцов имат следните издания:
- а) Когато те говореха, интервюта, 1942;
- б) Един час при... интервюта. Т. II. Илюстрирал Ник. Тузсузов. 1943.
- в) При големи хора по халат и чехли (Беседи, анкети, впечатления). Пловдив, 1976.
- ¹¹⁵ За интервюта си Христо Бръзцов казва: „Но мен ми се иска да разкажа и нещо, което ме свързва с Д. Б. Митов малко по-ярко: той ми е кръстник в „интервюерската“ ми дейност. Върнал се от Париж, Митов имаше пресни впечатления от дейността на Льофевр в областта на разговора с първенци на духа: писатели, учени, художници, артисти... и ме покани да предприема такова дело и в България. И го предприех... Всяка седмица понякога дори цяла страница биваше заемана от „Един час при...“ и това продължи комай повече от две години или с предаване в страниците на „Литературен глас“ на стотици разговори... И трябва да благодаря на Д. Б. Митов, както му благодарят и ония, които бяха доволни от тия часове“. — Литературен фронт, бр. 9, 1 март 1973.
- ¹¹⁶ Калина Малина. От земята до небето. Приказки от Вера Бояджиева. — Литературен глас, г. III, бр. 97, 1931.
- ¹¹⁷ Димитър Пеев.
- ¹¹⁸ Ив. Сарандев, цит. анкета, с. 117.
- ¹¹⁹ Ал. Дзивгов. Покушение срещу българското правосъдие. С., 1933.
- ¹²⁰ В памет на Александър Дзивгов. Сборник под редакцията на Д. Б. Митов. С., 1937.
- ¹²¹ В. Иванов. Писма на Веселин Ханчев до Д. Б. Митов. — Пламък, 1974, кн. 19, с. 67. В същия дух се изказва и Н. Доспевска: „Просто не мога да си обясня защо толкова наши писатели и поети, които изобщо тогава мъчно сякаш да си пробият път, ако не беше този седмичник, сега, когато са вече широко известни, когато са получили признанието и на критици, и на читатели, не отдават заслуженото на „Литературен глас“ и на неговия главен редактор.“ — В: Дим. Талев, Св. Минков, Дим. Димов в спомените на съвременниците си. С., 1974, с. 501.
- ¹²² Д. Б. Митов е роден в Казанлък. Калина Малина подчертава връзката му със Стара Загора, защото там е прекарал детството си.
- ¹²³ Ек. Ненчева. Избрани стихотворения. Ред. и предг. от Веселин Ханчев. — Литературен глас, 1941. Премия на Литературен глас, г. XIII.

¹²⁴ Въпросното произведение е романът „Пропаст“. В него е разказан за убийство, извършено от медицинска сестра. Случаят с родилката не е засегнат.

¹²⁵ К а л и н а М а л и н а. Спомени за една българка. Из дневника на Мария Азманова. — Пламък, 1974, кн. 5, с. 84—88.

¹²⁶ К а л и н а М а л и н а. Първите стъпки на поета. — Литературен фронт, бр. 45, 31 окт. 1968.

¹²⁷ При личен разговор Радой Ралин потвърди, че е водил кореспонденция с Д. Б. Митов, но пожела писмата да бъдат издадени само посмъртно.

¹²⁸ Писмото се пази в архива на Калина Малина.

¹²⁹ Вж. бел. 53.

¹³⁰ Ернст Толер. Маса човек. С., 1924.

¹³¹ Неточност в спомена на Калина Малина. Движението във френската столица е било напълно регулирано.

¹³² Въздържателче, г. X, бр. 6, 15 февр. 1937.

¹³³ Калина Малина за Асен Златаров: Септемврийче, г. III, 1946/47, бр. 14.

¹³⁴ Вж. бел. 122.

¹³⁵ 1930 г.

¹³⁶ К а л и н а М а л и н а. Борис Шивачев. По случай 70-годишнина-та от рождението му. — Български журналист, 1977, кн. 8, с. 28.

¹³⁷ Соня Вичева. Нашите писателки. Литературни портрети. Издава Литературен глас, С., 1939.

¹³⁸ Калина Малина смесва книгата на Ан. Зографова (бел. 20) с книгата на Соня Вичева (бел. 133).

¹³⁹ Вж. бел. 28.

¹⁴⁰ К а л и н а М а л и н а. Черни мъниста. — Литературен фронт, 4 юни 1970. В архива на Калина Малина се пази и ръкописът на последните стихотворения на Ракитин.

¹⁴¹ К а л и н а М а л и н а. Семейството на поета. — Литературен глас, г. V, 1933, бр. 192; За поета на слънцето. — Литературен глас, г. VI, 1934, бр. 234.

¹⁴² Калина Малина. На гости у Георги Димитров. — Народен женски глас, 6 юли, 1949.

¹⁴³ Работата на Д. Б. Митов в тази насока се активизира след Девети септември — като главен редактор на сп. „Българо-съветска дружба“ от 1945 г. и като член на Постоянното присъствие на Българо-съветското дружество от 1946 г. А за дейността му в областта на българо-съветските културни отношения през 30-те години може да се съди по изнесения от него доклад като председател на секцията по изкуство към Българо-съветското дружество през 1934 г. Докладът ми бе предаден от Борис Митов. Цитирам го изцяло:

Доклад от

Д. Б. Митов, председател на секцията за изкуство
при същото дружество

Господа,

От историята на българската литература знаем, че най-голямото и най-силното влияние в областта на изкуствата в България е руското. Обаче поради силата на политическите обстоятелства още от Европейската война връзката между българската и руската култура се прекъсна за един двадесетгодишен период, който е твърде голям и се отрази много вредно върху българските изкуства. Защото поради близостта на езика най-сигурният източник за българските писатели, художници и артисти беше огромната съкровищница на руското изкуство.

За щастие на тази ненормалност се сложи вече край и чрез създаването на дипломатически връзки между СССР и България ще се открият и по-големи възможности за изучаването на руското изкуство и за приобщаване на българския писател, художник или артист към голямата и разнообразна нова руска литература. При това днес ние имаме възможност да се отнасяме много по-критично към произведенията на руското изкуство, защото след революцията много неща се промениха, създадох се нови условия, които наредиха съветското изкуство на редицата на младите изкуства. И ако преди войната нашето отношение към руското изкуство беше отношение на ученик към учител, сега ние имаме възможност почти на равни начала да изучаваме литературата, и театъра, и живописа в Съветския съюз. Днес разликата се обуславя само от различните политически стопански и народностни условия, а не вече от една богата литературна традиция, чийто авторитет често пъти пречи да се видят недостатъци и да се подирят влияния и заемки.

В своята работа секцията по изкуство, за председател на която ми направихте честта да ме изберете, ще се ръководи в общи черти главно от това критично отношение към съветското изкуство, като ще използва между другото следните средства:

1. Едно всестранино проучване на проявите в областта на изкуството в Съветския съюз. В това отношение чрез съдействието на Управителния съвет и на културните организации в СССР секцията ще дава сведения за най-важните публикации, които ще трябва да се набавят за библиотеката на дружеството.

2. С ред сказки да посочи на българското общество най-трайните работи от съветската литература.

3. Чрез специални концерти и утре да посочи на българската публика развитието на съветската музика и поезия, като по този начин съдействува да се преведат на български най-добрите стихотворения на новата съветска литература.

4. Да издири произведенията на български писатели, художници и музиканти в Съветския съюз и да се помъчи да влезе във връзка с тях, като ги помоли да дадат своите приноси за Българо-съветското дружество.

5. Да изпраща специални лектори в провинцията, които да държат сказки от името на местния клон на дружеството.

6. Ще се помъчи да създаде условия произведенията на българските писатели да проникнат в СССР.

7. Да уреди изложби на съветски художници в България и на българските — в Съветския съюз.

8. Да потърси една здрава връзка с всички ония литературни историци в СССР, които имат по-специални интереси към славянските литератури и да подпомага в техните изследвания литературоведите в двете страни.

9. При евентуални екскурзии в СССР да посочва по-дейните между българските хора на изкуството, за да могат да се създадат у нас повече специалисти по съветската култура.

10. Да проучи еволюцията на езика в СССР за последните години след революцията и по този начин да помогне на преподавателите по руски език в нашите гимназии.

11. Ще се помъчи да издействува допускането на наши писатели поне веднъж в годината като лектори в българските колонии в СССР.

12. Ще се поощрява всеки млад талант от българските колонисти в СССР, като за целта ще прибегне до благосклонното съдействие на българското правителство.

13. Ще помъчи да издействува стипендии за талантиливи българи, главно артисти, за да се специализират в областта на съветското изкуство и да следват театрални школи в СССР.

14. Да съдействува за публикуването на студии върху българското изкуство в съветския периодичен печат.

15. Да издава специални броеве за българо-съветските културни отношения, а когато касата на дружеството позволи, да издава поне веднъж в годината специални научно-литературни сборници.

В общи черти това са главните линии, в които ще се движи секцията за изкуство при Българо-съветското дружество. С течение на времето към тия програмни точки сигурно ще се прибавят и много нови, защото сега едва се слага на сериозно разискване въпросът за популяризацията на съветското изкуство в България, както и за проникване на българската култура в СССР.

София, 7 януари, 1934 г.

Д. Б. Митов

ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ

Абанозови — 14
 Авджиев, Жельо — 39, 106
 Аврелиан — 105
 Агънски, Никола — 59
 Азманова, Мария — 112
 Алексиев, Райко — 47
 Алтабанови, Пена и Генчо — 37
 Амада, Авдала — 29
 Андерсен — 26
 Ани (Каралийчева) — 98
 Аика — 14, 15, 21
 Антропка (Димитър Осинин) — 92
 Арнаудов, Михаил — 8, 50, 105
 Асенов, Б. — 9, 104
 Атанас — 43
 Атанасов, Георги (художник) — 47, 48
 Атанасов, Георги (маестро) — 61
 Атанасов, Никола — 98, 106
 Атанасов, Петко — 91

Багряна, Ел. — 46, 80, 83, 106, 110
 Балабанов, Александър — 33, 34, 38,
 40, 44, 48, 49, 53, 55, 61, 63, 73,
 85, 86, 91, 92, 94, 98, 105, 107
 Балабанов, Никола — 48, 49, 91
 Балабанова Лия — 54
 Бакалов, Георги — 14, 17, 30, 34,
 65, 96, 108
 Бакалова, Лора — 65, 109
 Балкански, Асен — 103
 Барачето, поп — 12
 Барбюс, Апри — 30
 Барутчийски, Серафим — 34, 35, 105
 Батенберг — 101
 Безант, Ани — 53, 107
 Белчев, Христо — 101
 Белчева, Мара — 101
 Берберова, Каля — 100
 Берон, Лили — 45
 Бистра (Балабанова) — 54
 Благоев, Димитър — 17, 22, 102, 103
 Блъсков, Илия — 27
 Бобчевски, Любомир — 36

Бодлер, Шарл — 26
 Божинов, Александър — 47, 86
 Болийо, Леон — 69
 Борис — 17
 Боров, Тодор — 8, 44, 53, 54, 85,
 86, 107
 Босев, Асен — 49
 Бояджиев, д-р — 53
 Бояджиев, Иван — 92, 95
 Бояджиева, Вера — 92, 111
 Брамс — 76
 Бръзицов, Христо — 57, 91, 111
 Будевска, Адриана — 89
 Букуца — 87
 Бургуджиев, д-р — 96
 Бурмов, Ал. — 9
 Буюклийски — 85

Вазов, Ив. — 27, 28, 61, 86, 111
 Ванев, Ст. — 20
 Васила — 12, 13, 14, 17
 Василев, Владимир — 85, 86
 Василев, Григор — 84, 110
 Василев, Орлин — 17
 Василев, Стефан п. — 46
 Василчо — 21
 Ватев, д-р — 58
 Велков, Ив. — 59
 Велчев, Ас. — 101
 Велчев, Велко — 101
 Вера — 88
 Верлен, Пол — 26, 42
 Визнер, проф. — 24
 Вийон, Франсоа — 84
 Вичева, Соня — 100, 112
 Владигерови, братя — 36
 Владимир (Райчев) — 86
 Влайков, Тодор — 59
 Войводова, Люба — 83
 Войников — 99
 Вучков — 30, 32
 Вълков, Ив. — 110
 Вълнарови — 53

Габе, Дора — 40, 54, 80, 83, 98, 110
 Габровски, П. — 58, 60, 108
 Гана (Т. Павлова) — 92
 Ганка — 93
 Ганчева-Зографова, Анастасия —
 85, 86, 101, 105, 112
 Гаршин — 82
 Генадиев, Иван — 91, 111
 Генадиев, Павел — 91, 111
 Генадиев, Харитон — 91
 Генчев, К. — 83
 Георгиев, Асен — 92, 110
 Георгиев, Борис — 32, 46, 47, 48, 106
 Георгиев, Данаил — 17
 Георгиев, Коста — 57, 59, 91, 108
 Георгиев, Пенчо — 47
 Георгиева, Катя — 61
 Герганова (учителка) — 41
 Герганова, Петя — 51, 91
 Гиргинов, Ал. — 105
 Гичева — 25
 Гогол — 31, 34
 Григория — 21
 Грозев, Иван — 53
 Грубешлиев, Б. — 21
 Грубешлиева, М. — 48, 49, 93, 94
 Гълъбов, Константин — 8
 Гърдев — 103
 Гудженев, Дим. — 90

Далчев, Атанас — 13, 104
 Данаил — 17
 Данов, Христо — 35, 100, 105
 Данчов, Георги — 100
 Даржалиев, Марин — 57, 108
 Даскалов, Стоян — 49, 70, 77
 Даскалова, Светла — 20
 Делчев, Борис — 108
 Денев, Борис — 78, 81, 101
 Державин — 57
 Дечев, Данаил — 78
 Джеров, Никола — 102
 Дзивгов, Александър — 59, 94, 95,
 111
 Дзивгов, Асен — 95
 Дзивгови — (сем.) — 94
 Димитър — 9, 12, 81
 Димитров, Георги — 59, 102, 103,
 112
 Димитров, П. — 106
 Димитров (полк.) — 52
 Димитрова, Роза — 103
 Димо — 9

Димов, Димитър — 109, 111
 Динеков, Петър — 57, 74, 99, 106,
 107, 108, 110
 Домусчиев — 49
 Донев — 91
 Донка — 23
 Доспевска, Нели — 8, 65, 109, 111
 Достоевски — 30, 31, 61, 65
 Драгойчева, Цола — 24, 33, 35, 105
 Дюкмеджиев, Коста — 23
 Дядо Благо — 28

Елена — 88
 Елка — 48
 Елин Пелин — 27, 40, 47, 48, 49, 53,
 54, 55, 62, 63, 68, 85, 86, 87, 91,
 102, 106, 108
 Ема — 93
 Емил — 20, 21, 22, 56, 85

Жеков, Ради — 9, 10, 15, 18, 27, 28
 Жекови Ради (братя) — 12
 Жорова Пена — вж. Икономова,
 Пенка
 Жуковски — 39

Запрянов, Фильо — 53
 Захари — 11
 Зиновия, царица — 105
 Златаров, Асен — 32, 56, 61, 94,
 98, 99, 103, 108, 112
 Зографов, Борис — 44, 85, 105
 Зола — 31, 34

Иван — 43
 Иванов, Вичо — 8, 59, 60, 96, 111
 Иванов, Йордан — 105
 Иванов, Стефан — 89, 90
 Иванова, Цанка — 89
 Иванчо — 14
 Игнатов, Ив. и синове — 105
 Игнатов, Г. — 100
 Игнатови — 100
 Икономов, Никола — 91, 96
 Икономова, Пенка — 27, 29, 36,
 91, 105
 Илчев, Стефан — 36, 47, 62, 106
 Исаев, Младен — 49
 Иширков — 11

Йовков, Йордан — 62, 63, 108, 110

Каварналиев — 87

Калафунски — 94

Калев, Аструг — 44

Калина Малина — 5, 6, 7, 8, 33, 38,
39, 40, 46, 61, 63, 65, 77, 79, 104,
105, 106, 107, 108, 109, 110, 111,
112

Калчев, Иван — 26

Калчев, Камен — 77

Калфов, Дамян — 8

Камбуrow, Иван — 84, 90

Камбуrow — Фурен, Светослав — 84,
90

Каменова, Анна — 18, 43, 64, 99

Каравелова, Екатерина — 43

Каравелова, Лора — 54

Каравелова — Хербст, Виола — 43

Карагулев, Климент — 35, 37, 47,
105

Каракостов, Ст. — 51, 107

Каралийчев, Ангел — 79, 85, 98

Караогланов, проф. — 90

Карапетрови — 61

Карастоянов (фотограф) — 8

Карима, Ана — 17

Катерина — 12, 14, 19, 20

Касабова, Пенка — 76, 89

Кирил и Методий — 74

Кирков, Васил — 8, 88, 89

Киркович, Рада — 14

Ковалаков — 42

Ковачева, Люба — 88

Коджабашева, Милка — 88

Коев, Лео — 29, 105

Козма, презвитер — 74

Колев, Сл. — 109

Колевски, Васил — 62, 108

Константинов, Георги — 79

Консулова-Вазова, Елисавета —
50

Кортеза — 9

Костов, Георги — 57

Костов, Ст. Л. — 87

Коюмджиев, Иван — 50, 59, 100

Кратина, Валерия — 91

Кръстев, д-р — 30, 31, 105

Кузмина — 45

Кърпачев, Христо — 68, 69, 70, 71,
77, 92, 109

Кюлявков, Крум — 40

Лазаркевич, Вадим — 78

Лазаров, Ив. — 8

Лазаров, инспектор — 36

Ламар — 68

Ланков, Никола — 92, 108

Ласков — 34

Ленин — 74

Лесичкова, Лили — 76

Лещов, д-р — 102

Лещова — Трънка, Мара — 52, 102

Лили (Балабанова) — 54

Лилиев, Николай — 40, 96

Лилов, Павел — 53, 64, 69

Лонгин — 34, 105

Лушка (Лукса) — 16, 17, 21, 33,
36, 56, 72

Льофевр — 111

Мавродинов, Н. — 101

Маджарова, Маргарита — 42

Мак, Сава — 107

Малиржова — 83

Мало, Хектор — 26

Малчика — 53

Мануш — 104

Марийка — 28

Маринов, Никола — 90

Марта Мария — 100

Маслинкова, Мара — 86

Мережковски — 34

Месечков, Недялко — 8

Мешеков, Иван — 93

Мила — 30, 49

Милев, Гео — 30, 76, 89, 98

Милева, Леда — 89

Милочка — 46

Мими (сестра на В. Ханчев) — 96

Мими (съпруга на В. Ханчев) — 96

Минев, Мирослав — 36

Минков, Светослав — 8, 44, 87, 109,
111

Минков, Цветан — 100

Митов, Антон (проф.) — 8, 31, 38,
46, 85, 97, 102

Митов, Антон (внук на Калина
Малина) — 8

Митов, Борис — 8, 31, 35, 36, 53,
72, 90, 105, 107

Митов, Борис (син на проф. Антон
Митов) — 8, 102, 103

Митов, Борис (син на Калина Мали-
на) — 8, 104, 105, 107, 108, 112

Митов, Георги — 36, 97
 Митов, Д. Б. — 7, 8, 13, 20, 24, 26,
 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 40, 42,
 46, 47, 48, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 58,
 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69,
 70, 77, 79, 84, 85, 86, 88, 89, 90,
 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99,
 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106,
 107, 108, 109, 111, 112, 113, 114
 Митов, Дим. (внук на Калина Ма-
 лина) — 8, 31
 Митов, Стефан — 46, 62, 87, 89,
 90, 109
 Митова, Дитка — 8
 Митова-Топалова, Радка — 8, 62,
 109
 Митова, Райна (Калина Малина) —
 38, 39, 45, 58, 105
 Митови, сем. — 33, 36, 97, 102
 Митя (Дм. Митов) — 82
 Михаела — 21
 Михаил — 86
 Михайлов, Георги — 84
 Михайлов, Христо — 71
 Михалчев, Д. — 25, 87
 Мишо — 93
 Миятев, Кръстьо — 8, 105
 Младенов, Стефан — 23, 34
 Молотов — 5
 Моцарт — 76
 Муза — 52
 Мутафов, Чавдар — 50, 51

 Надя (Сакъзова) — 44, 86
 Надя (съпруга на Борис Георгиев) —
 46
 Наимович, Исак — 100
 Наимович, Максим — 109
 Налбурова, Райна — 23
 Начов, Никола — 89, 111
 Неволин, Минко — 48
 Неделчо — 104
 Немиров, Добри — 49, 105
 Ненчева, Екатерина — 96, 111
 Никитов, Никола — 87, 106
 Никифоров, М. — 47
 Николов, Андрей — 8, 85, 86
 Николова, Жана — 8
 Нонев, Богомил — 107

 Овчаров, Илия — 53
 Огнянов, Сава — 24, 88, 89

Омарчевски Ст. — 35
 Осинин, Димитър — 91, 92
 Островски Гриша — 45

 Павлов Г. — 53
 Павлов, Тодор — 92, 94, 108
 Павурджиев В.
 Палашев Георги — 39
 Паскалев, Алекс. — 40, 89
 Пастухов, Ив. — 35
 Пеев, Алекс. — 93
 Пеев, Димитър — 111
 Пеева, Елисавета — 93
 Пенев Боян — 34, 86, 105
 Пенев, Димитър — 32
 Пенчо — 10, 11, 12
 Перец — 78
 Петканов, Конст. — 50
 Петков, Петър — 61, 108
 Петров (учител) — 45
 Петров, Илия — 78, 81, 100
 Петрова, Мара — 76
 Петровски, Хр. — 62
 Петър — 16, 21
 Петя — 12
 Пилигрим — 47, 87, 111
 Плочев — 57, 58, 60
 Площаков — 46
 Подвързачов, Д. — 47
 Полянов, Димитър — 100
 Попдимитров, Емануил — 88
 Попов, Асен — 47
 Попов, Драго — 107
 Попов, Недялко — 41, 42
 Попова, Марта — 52
 Попова, Роза — 90
 Попова-Мутафова, Фани — 48, 51
 107
 Попфилипов, Никифор — 101
 Протич, Андрей — 86
 Протогеров — 99
 Пундев, Васил — 99
 Пундева, Сашка — 99
 Пушкин — 27, 30

 Рада (д-р Кръстева) — 31
 Радев, Жеко — 9, 10, 11, 16, 18,
 26, 27, 28, 30, 41, 52, 90
 Радев, Ив. — 104
 Радев, Симеон — 8, 60, 98
 Радева, Райна (Калина Малина) —
 34, 35, 38, 39

Радевски, Христо — 65, 109
 Радка — 15
 Радоилска, Анка — 104
 Радьов (Радев, Радов), Атанас —
 9, 11, 104
 Разкольников — 51, 52, 107
 Разцветников — 79
 Райна — 15
 Райнов, Николай — 85
 Райчев, Георги — 8, 86, 96
 Райчев, Петър — 88
 Ракитин — 94, 101, 102, 112
 Ралин, Радой — 61, 97, 112
 Ран Босилек — 27, 28, 40, 49, 70,
 79, 100
 Рибарова — 71
 Рибентроп — 51
 Роденбах — 40
 Русев, Ив. — 110
 Рьорих — 47
 Рюрик Победител — 39

Савов, Ненчо — 48
 Сакъзов, Янко — 17
 Самен, Албер — 26
 Самодумов, Тодор — 35, 36
 Сарандев, Иван — 105, 111
 Сарафов, Кръстьо — 91
 Свилярова, Райна — 36
 Симеонов, Климент — 107
 Симеонов, Трайко — 47, 69, 93, 106
 Симилов, Дим. — 72
 Сирак Скитник — 87, 105
 Славейков, Пенчо — 101
 Славейков, Петко — 68
 Слави — 104
 Сливополска — 87
 Сливополски — 87, 111
 Смирненски, Христо — 30, 33
 Спасов, Ал. — 40, 49
 Спасов, Велчо — 71
 Спасова — 38
 Сребров, Здравко — 79, 100
 Стайнов, П. — 99
 Сталин — 52, 70, 109
 Стаматов, Г. П. — 73
 Стаматов, Г. (актьор) — 51, 91, 110
 Стамболийски, Ал. — 20, 95
 Станев, Емилиян — 20, 94, 104, 105
 Станев, Никола — 26, 104
 Станчев, Кръстьо — 45, 92
 Стефан (дядо на Калина Малина) —
 12, 13, 14, 20, 25

Стефан (чичо на Калина Малина) —
 12
 Стефан (брат на Калина Малина) —
 16, 20, 37
 Стефан (сервитьор) — 63
 Стефка — 65
 Стойлов, Васил — 47, 59, 78
 Стойчева, Добра — 25
 Стойчева, Теодорина — 8
 Стоянов, Андрей — 88, 89
 Стоянов, Захари — 55
 Стоянов, Людмил — 93, 94, 99
 Стоянов, Петко — 59
 Страшимиров, Антон — 94, 97
 Ступел, П. — 45
 Стъпов, Петър — 12
 Съплиева — 44, 45

Талев, Димитър — 109, 111
 Тодоров, Ангел — 108
 Тодоров, Дафин — 24
 Тодоров, Петко Ю. — 43
 Тодорова — 29
 Тодорови, Мара и Димо — 24
 Толер, Ерст — 98, 112
 Толстой — 31, 32, 61
 Топалов, Димитър — 42
 Туджар — 41, 42
 Туджаров, Атанас — 42, 43
 Тудория — 17
 Тузсузов, Никола — 47, 111
 Турчанов — 23

Увалиев — 33
 Узунов, Дечко — 36, 46, 99
 Уланд, Л. — 39, 106
 Урумов — 78
 Ушева-Каралийчева, Вела — 98

Фердинанд — 38, 42
 Фол, Алекс. — 92
 Фол, Николай — 8, 92
 Фотинов — 38
 Франс, Анатоли — 26
 Фридман, Марко — 32, 88
 Фурнаджиев, Н. — 64

Хаджиниванов — 30
 Хаджимладенов, Наум — 48
 Хаджихристов, Ив. — 96

Хайне — 59
 Ханчев, Веселин — 7, 51, 95, 96,
 97, 111
 Ханчев, Здравко — 97
 Ханчев, Симеон — 96, 97
 Ханчева, Невена — 96, 102
 Ханчеви (сем.) — 96, 97
 Хаям, Омар — 98
 Хербст, Йосиф — 43, 90
 Хорейши — 52
 Хранцова, Олга — 102
 Хрелков, Николай — 91
 Хрелкова, Ана — 91
 Христина — 13, 17, 28
 Христов, Добри — 24, 88
 Христов, Иван — 78
 Христов, Кирил — 51, 62, 96, 97,
 107

Цанков, Ал. — 110
 Чачев, Кл. — 102
 Цвайг, Стефан — 100
 Цвета — 85
 Цветанов, Ценко — 69
 Цветков, Андрей — 32
 Цонев, Б. — 105
 Цонев, Звезделин — 61
 Цонев, Йордан — 12
 Чанков, Жечо — 25, 90
 Чанкова, Евдокия — 25, 26

Чапрашикови — 100
 Чилингиров, Стилиян — 30, 49, 90,
 91, 106, 111
 Чинков, П. К. — 58, 59, 60, 108
 Чичо Стоян — 68, 90
 Чолаков, Добри — 49, 90
 Чолакова, Златка — 100
 Чолчев, Хр. — 29, 57
 Чучулайн — 45

Шаляпин — 11
 Шанов, Б. — 47, 106
 Шарова, Райна — 32
 Шварцова — 83
 Шекерджийски, Емил — 44
 Шивачев, Б. — 94, 99, 112
 Шимшон — 26
 Шопов, Никола — 44
 Шишманов, Ив. — 15, 29, 34, 105
 Шуберт — 76

Щъркелов, Конст. — 44, 84, 105

Язова, Яна — 48, 49
 Янакиев, Дим. — 103
 Ясенов, Христо — 30, 39, 41, 42,
 43, 55, 72, 84, 94, 106, 107, 110

Луиза Ганчева

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор.	5
Род, семейство, детство.	9
Училище. Ранни произведения.	23
Следване, учителство, женитба, първи публикации	33
Редакторска и творческа работа	46
Из историята на „Литературен глас“	54
Творчество след Девети септември. Творчески процес	64
По страниците на „Развигор“ и „Литературен глас“	84
Бележки.	104
Именен показалец.	115

ат
от
н-
да
е-
е-
с-
и-
я,

и-
е-
р-
я,
ге
на

од
е-
и
н-
н-
и-
на
о-

де
от
и,
а-

б-
ов
ия
ог

КАЛИНА МАЛИНА

БИСТРАГАНЧЕВА

Художник *В. Павлов*

Художествен редактор *Д. Донков*

Техн. редактор *Н. Николова*

Коректор *И. Косева*

Издателски индекс 7898

Дадена за набор на 8. XI. 1981 г.

Подписана за печат на 19. II. 1982 г.

Формат 60/84/16 Тираж 2000

Печатни коли 8,25 Издателски коли 7,70 УИК 8,91

Цена 1,32 лв.

Код 28 9535322211

5062-2-82

Печатница на Издателството на БАН

1113 София, ул. „Акад. Георги Бончев“

Поръчка № 94

„Литературни анкети“ идат да продължат постигнатото от пионерите на литературното анкетиране у нас. И не само да продължат, но чрез приложението на съвременна научна методология, съобразена с изискванията на българската марксистическа литературна историография, да го обогатят.

В „Литературни анкети“ писателите говорят за самите себе си — разказват за своите първи литературни изяви, влияния, литературна среда, за първите си книги, за зараждането на творбата и т. н.

В „Литературни анкети“ под формата на не принудена беседа се поднасят изчерпателни биографични сведения и автентични данни за живота на анкетирания автор, за биографиите на неговите произведения, за особеностите на творческия процес.

В „Литературни анкети“ ще бъдат обхванати широк кръг от изтъкнати съвременни писатели, литературни критици и литературоведи.

„Литературни анкети“ ще бъдат ценен източник на изворов материал както за литературния историк, така и за широк кръг от читатели.

Цена 1,32 лв.